

הלכות ומנהגים לערב פסח שחל בשבת

כולל
ידיעות נחוצות לחג הפסח
מנהגים ואזהרות על פי המשנה ברורה
והוספות נכבדות

נכתב בס"ד ע"י
ישראל ש. זיכרמן
רב אחוות ברכפלד

מהדורה חדשה עם הוספות נכבדות
אחוות ברכפלד - מודיעין עילית
תשפ"א

קובץ זה מוקדש

לעילוי נשמת

אבי מורי עט"ר

הרב אליעזר צבי ב"ר דוד זצ"ל

ממייסדי המרכז התורני וכולל בית דוד בחולון
אשר זכה לשאת בעולו במסירות קרוב ליובל שנים

עמל בכל נפשו ומאודו לחינוך ילדיו

אוהב את הבריות ומקרבן לתורה

נלב"ע ביום כ"ז באלול תשס"ז

ולעילוי נשמת

אמי מורתי הצדקנית

מרת רחל לאה ע"ה

בת הרה"ח ר' חיים יהודה גרוזינגר זצ"ל

חכמת נשים בנתה ביתה

מסרה נפשה לחינוך ילדיה

נלב"ע ביום כ"ח בכסלו נר ד' דחנוכה תשס"ט

תוכן הענינים

ה	דרשת שבת הגדול (א).....
ה	יום חמישי - י"ב בניסן.....
ה	תענית בכורים (ב-ג).....
ו	בדיקת חמץ (ד-ו).....
ז	יום שישי - י"ג בניסן.....
ז	שחרית (ז).....
ז	שריפת חמץ (ח-יב).....
ה	הכשרת כלים (יג).....
ה	מצות מצוה (יד).....
ט	עשיית מלאכה (טו).....
ט	הקות דם (טז).....
ט	הכנת המאכלים לשבת (יז-כ).....
יא	ההכנות לחג בערב שבת (כא-כד).....
יד	שבת קודש - ערב פסח.....
יד	סעודות השבת (כה-לו).....
יז	ביעור החמץ שנותר בשבת (לז-מה).....
כ	מון המנחה ולמעלה.....
כ	סעודה שלישית (מו-מז).....
כא	אמירת סדר קרבן פסח (מח).....
כא	הכנה משבת ליו"ט (מט-נב).....
כג	מוצאי ש"ק - ליל פסח.....
כג	תפילת ערבית והבדלה (נג-נד).....
כד	הדלקת נרות (נה-נו).....
כד	קידוש בליל יו"ט שחל במוצש"ק (נו-סה).....
ל	עוד כמה פרטים מהלכות יו"ט.....
ל	ברכת שהחיינו לנשים (סט).....
ל	ביצה בקערה בליל פסח שחל במוצ"ש (ע).....
ל	נוסח ברכת אשר גאלנו (עא).....
לא	מלוה מלכה (עב).....
לא	קידוש לבנה (עג).....

מילואים

- א. בכור שיהא בר מצוה בשבת י"ד בניסן, אם אביו צריך להתענות בעבורו ביום חמישי לב
- ב. אור לי"ג בודקים את החמץ (ער"פ שחל בשבת) לג
- ג. מכירת חמץ בער"פ שחל בשבת לו
- ד. ביכהג"ס שמתפללים מאוחר כיצד ינהג בער"פ שחל בשבת לח
- ה. קיום סעודה שלישית בער"פ שחל בשבת בין לט
- ו. אם יש חיוב לבער את החמץ בפועל בשבת ער"פ מא
- ז. הכנה משבת ליו"ט ע"י נכרי מב
- ח. פרטים בטעות ושכחה בהבדלה ביו"ט שחל במוצ"ש מג

*

- אזהרות מנהגים וידיעות נחוצות לפסח (לפי סדר א-ב) מה
- כרוז ממרנא רבי עקיבא איגר זצ"ל, שלא להכשיר יי"ש לפסח ס
- דרשות חת"ס (פסח תקצ"ג דף רעג ע"ב) סא
- לקט מנהגים הערות ואזהרות מתוך המשנה ברורה הל' פסח סב
- הערות נחוצות לקראת הפסח השתא שחל ער"פ בשבת סז
- קובץ אגרות חזון-איש חלק א אגרת קפה סז
- שעורי המצוות סח
- זמנים לפסח תשפ"א למודיעין עילית סח

👁️ הזמנים המופיעים בגוף הקונטרס לפי שעות זמניות,
מופיעים בסוף הקונטרס לפי השעון הרגיל בשנה זו (תשפ"א)

הלכות ומנהגים לערב פסח שחל בשבת

🌸 דרשת שבת הגדול 🌸

(א) דרשת שבת הגדול: כתב במנהגי מהרי"ל, דבשנה שערב פסח חל בשבת, מקדימים את דרשת שבת הגדול לשבת שלפניו (ז' בניסן), ולא בשבת שהוא ערב פסח, כדי לדרוש בהלכות החג¹.

🌸 יום חמישי - י"ב בניסן 🌸

(ב) תענית בכורים: הבכורים, וכן המתענה עבור בנו בכורו הקטן, מתענים ביום חמישי י"ב בניסן². והנהגים לפטור עצמם מהתענית ע"י סיום מסכתא או שמשותפים בסעודת מצוה, יעשו כן ביום חמישי. ויש מדקדקים לסיים מסכתא או להשתתף בסעודת מצוה גם ביום ששי, וכן נהג מרן בעל הקהלות יעקב זצ"ל³.

¹ והו"ד בא"ר סי' תל ס"ק ב, ובמשנ"ב סי' תל ס"ק ב. ואף דבערוה"ש סי' תל סעי' ה, כתב דבוה"ז שלא עוסקים כ"כ בהלכה אלא בפילפול אי"צ להקדים. אמנם למעשה, כיוון שהמנהג הראוי לעסוק בהלכה למעשה וכבר נהגו להזכיר גם הוראות להלכה ולמעשה, יש להקדים.

² בשו"ע סי' תע סעי' ב, הביא המחבר ב' דעות, "י"א שמתענים ביום ה' וי"א שאינם מתענים כלל", ("דבתענית זה כיון שאינו אלא מנהגא, כיון דנרחה ידחה" - משנ"ב שם ס"ק ז). והרמ"א הכריע כדעה ראשונה. (ובסידור בית יעקב להגר"י עמדין, בדין תענית בכורים כתב דטעם הי"א להקל הוא, דמאחר שכל עיקר התענית אינו אלא מנהג, ספיקו להקל. ולמעשה כתב דטוב הדבר לנהוג כדעה א', וכמ"ש הרמ"א).

וכתב הפתחי תשובה (איסרלין) שם בשם שו"ת דברי מנחם סי' ח, דהמתענה בשביל בנו הבכור ומיקל כסברת הי"א (שלא לצום כלל) לא הפסיד.

³ כתב הפמ"ג שם א"א ס"ק א, דכשהתענית נדחה ליום ה' ואוכלים בסעודת מצוה יתענו ולא ישלימו או יתענו בע"ש, וכ"מ במשנ"ב שם ס"ק ו, דטוב יותר לדחות על יום ה' ולא יום ו'. וכיון דהסיום אינו רק פטור י"ל דישלים ביום ו'. ובפרט שהברכי יוסף שם סעי' ד, הביא דעות הראשונים דמתענים ביום ששי, ולכן יש העושים סיום גם ביום ו', וכ"כ בארחות רבינו (ח"ב עמ' נו) מנהג מרן זצ"ל שעשה ב' סיומים ביום ה' וביום ו'. ובכף החיים ס"ק כ, כתב דנהגו להקל בזה ביום ו', הואיל וי"א דאין מתענים כלל בשנה זו. וכ"כ בחוט שני פסח פ"א אות ו משמיה דמרן החזו"א. דאם הבכור סיים מסכת ביום ה' ואכל סעודת מצוה אינו צריך להתענות ביום ששי. ובמקראי קודש פסח (ח"ב סי' כג) כתב שיעשה הסיום ביום ה' ויאכל גם ביום ו' משיירי הסיום של אתמול.

ג) המתענה ביום חמישי, וקשה לו התענית משום שצריך לבדוק החמץ בלילה, והרי אינו רשאי לסעוד קודם הבדיקה, יטעום מעט לפני הבדיקה, או שימנה אחר שלא מתענה שיבדוק לו את חמצו.⁴

ד) בדיקת חמץ: ביום זה ישלים את ניקוי הבית מחמץ, כמו שנוהגים בכל שנה ביום שלפני ערב פסח. ובערב, אור ליום ששי י"ג ניסן, בודקים את החמץ לאור הנר ומברכים 'על ביעור חמץ' כבכל שנה, ולאחר הבדיקה אומר 'כל חמירא' וכו', לבטל החמץ שאינו ידוע לו, שלא מצא בבדיקה.⁵

המוכר את חמצו במכירה מוקדמת, כדי להפטר מחיוב בדיקת מקומות שאינו רוצה לבדוקם ("מכירת י"ג"),⁶ ימכרנו בשנה זו ביום י"ב בניסן.

ה) בודק את החמץ בכל חדרי הבית, וגם את החדר או הפינה שבדעתו עדיין לאכול שם חמץ חייב לבדוק, שמא יש שם חמץ שאינו ידוע לו.⁷ את החמץ שמצא ושאר החמץ שבדעתו לשרוף למחר, וכן החמץ שמשירר לערב שבת וסעודות השבת, יצניע במקום שמור היטב, שלא יתפור ע"י קטנים.⁸

ו) שכח לבדוק את החמץ בערב אור ליום ששי, יבדוק ביום ששי י"ג בניסן ביום לאור הנר וכברכה, ואחר הבדיקה יבטל החמץ.⁹ ואם נזכר בליל שבת שלא בדק את החמץ, יבדוק בכרכה בליל שבת את החדרים המוארים באור חשמל או נרות.¹⁰ המקומות שאין בהם אור והם נגד חלון פתוח יבדוק ביום השבת קודם זמן איסורו. שאר המקומות שצריך נר, יבדוק במוצאי יו"ט ראשון דפסח לאור הנר.¹¹ מצא חמץ בבדיקתו בשבת קודם זמן

⁴ משנ"ב סי' תע ס"ק ו. ושיעור הטעימה ראה סי' רלב משנ"ב ס"ק לד-לה. ויזהר שלא לשתות משקה המשכר כי לא יוכל לבדוק כראוי.

⁵ שו"ע סי' תמד סעי' א ומשנ"ב שם.

⁶ וכמו"ש המשנ"ב סי' תלו ס"ק לב.

⁷ פשוט דחייב לבדוק גם במקום שאוכל שם בשבת החמץ, דכיון שישאר המקום שלו בפסח, עליו לבדוקו אם יש שם חמץ שאינו ידוע לו.

⁸ שו"ע סי' תמד סעי' א, משנ"ב ס"ק ג ע"פ שו"ע סי' תלד סעי' א.

⁹ סי' תלג סעי' א, וכמו בכל שנה ה"ה בשנה זו.

¹⁰ וראה מילואים בסוף הקונ' אות א, אי שרי לבדוק החמץ בליל שבת ע"י אמירה לנכרי שיטלטל את הנר למקומות החשוכים.

¹¹ סי' תלה סעי' א. ויכוין בברכתו גם על הבדיקה שלמחרת. ועיין בשערים המצוינים בהלכה סי' קטו ס"ק א, דאע"פ שכתב המשנ"ב בסי' תלה ס"ק ג ובשעה"צ אות ה, דנראה שבי"ט עצמו לא יבדוק החמץ כשביטל את החמץ בער"פ, מ"מ הכא שאני, דבליל שבת עדיין לא הגיע זמן איסורו, ומותר להנות מהחמץ ואין כאן איסור מוקצה. ולענין שאר מקומות שבדק לאור הנר במוצאי"ט א' דפסח יעויין במשנ"ב סי' תלה ס"ק ג, שהביא בזה פלוגתת האחרונים שם אם יבדוק ביו"ט עצמו,

איסורו, ינהג בו כמו שאר החמץ שנותר לו, להלן סעי' לז-מה. מצא חמץ בבדיקתו בשבת לאחר זמן איסורו או בליל יו"ט, כופה עליו כלי עד מוצאי יו"ט, ואז יבערנו¹².

יום שישי - י"ג בניסן

ז) שחרית: תפילת שחרית כרגיל בכל יום, ואומרים מזמור לתודה וכן למנצח (ואין אומרים תחנון כבכל חודש ניסן)¹³.

ח) שריפת חמץ: בערב שבת שורפים את החמץ שנמצא בבדיקה ושאר החמץ שאין לו בו צורך לאכילתו היום ובשב"ק, בזמן הרגיל לבערו בכל שנה בסוף שעה חמישית¹⁴. ואין אומרים לאחר השריפה 'כל חמירא' וכו'¹⁵, אבל את תפילת 'יהי רצון שנזכה לביעור יצר הרע' וכו', כנדפס בסדר ביעור חמץ, אומרים. ויש שאומרים תפילה זו בשבת ערב פסח, לאחר שמבטל את החמץ, ועיי' להלן סעי' מג.

ט) יזהר שלא לשייר חמץ יותר ממה שמשער שיצטרך לו, כדי שלא יצטרך לבערו בשבת (ועיי' במילואים בסוף הקונ' אות ד). וכן יש לתת את הדעת לגבי דייסות חמץ לתינוקות, שלא להשאיר יותר ממה שיצטרכו. וראוי להתחיל להשתמש בדייסות כשרות לפסח, ובכלים כשרים לפסח, הן בשל הקושי בהכנת דייסות חמץ המצריכות בישול, והן מחשש שהתינוקות יפזרום וילכלכו מקומות נקיים עם מאכלם. ויזהר מאוד להשגיח על הילדים הקטנים באכילתם החמץ ביום זה, שלא יפוררו ויגררוהו למקומות שנוקו והוכשרו לפסח¹⁶, ויש שאין נותנים לקטנים חמץ כלל לאחר הבדיקה או שריפת החמץ.

וכתב שהפר"ח הכריע דאם כבר ביטל את החמץ יבדוק בחוה"מ ולא ביו"ט.
¹² שו"ע סי' תמו סעי' א.

¹³ לוח א"י. ויש מבני ספרד שאין אומרים כל חודש ניסן למנצח - כף החיים סי' קלא ס"ק לו. ואין צריכים להקדים את זמן התפילה, דבשאר שנים משכימים מפני סוף זמן אכילת חמץ כמבואר במשנ"ב סי' תכט ס"ק יג, משא"כ השנה דכל היום אפשר לאכול חמץ.

¹⁴ כ' המדכי והובא בשו"ע סי' תמד סעי' ב, די ש לבער החמץ ביום י"ג עד חצות, משום גזירה שמא יטעו לבער מאוחר גם בשנה אחרת. והמהרש"ם בדע"ת שם, דייק דא"צ לבער לפני שעות דרבנן דהוי כעין גזירה לגזירה. ורוב האחרונים הבינו דלאו דוקא נקטו עד חצות, והכוונה לשעה חמישית כבכל שנה ושנה עיי"ש משנ"ב ס"ק ט, וכ"כ החיי אדם כלל קכט סעי' ט, ויעוין משנ"ב סי' תלד ס"ק יב ושעה"צ אות ב.

¹⁵ משנ"ב סי' תמד ס"ק י, דאינו צריך לבטל החמץ בע"ש בשעת ביעורו דסוף סוף יהיה צריך לבטל ביום המחר שהרי חוזר וזוכה בפת שמשירר לצורך השבת ויש לחוש שמא ישאר מהם מעט, ע"כ. וראוי לבער כזית חמץ דוקא, שאז יש מצות ביעור.

¹⁶ קונטרס ערב פסח שחל בשבת להגרי"ח זוננפלד זצ"ל.

י) החמץ שרוצה למכרו, יש למכרו עד זמן שריפת החמץ כמו בכל השנים, ומכל מקום מועילה מכירתו עד שבת קודש¹⁷. ואין לכלול במכירה זו את החמץ ומאכלי חמץ שהכינם לאכול בסעודת שבת קודם זמן איסור אכילת חמץ (עי' מילואים אות ב). ואם שכח למכור החמץ בערב שבת, עיין במקורות והערות¹⁸. ובעלי חנויות המזון המוכרים חמץ, יזרזו את לקוחותיהם שיקדימו לקנות עד זמן שריפת החמץ.

יא) בשנה זו, אף לאחר ששרף את החמץ רשאי לאכול חמץ כל היום¹⁹. וראה הערה²⁰.

יב) יש להזהר ולהקפיד שלא להשליך חמץ לפחי האשפה הציבוריים, אם הם ישארו שם עד החג²¹.

יג) הכשרת כלי: בשנה זו, יכול להגעיל כלי חמץ כל היום כולו, אף לאחר זמן ביעור חמץ²². שינים ותותבות ינקה אותם היטב בערב שבת, ויערה עליהם מים רותחים מכלי ראשון או יגעילם בכלי שני, ולאחר מכן שוב לא יאכל עמם חמץ בעין רותח²³.

יד) מצות מצוה: הנהגים בכל שנה לאפות מצות מצוה בערב פסח אחר חצות היום, אופים השנה בערב שבת אחר חצות היום²⁴. ואין צריכים לבטל הפירורים והבצק כבשאר

¹⁷ בהלכה זו נחלקו הפוסקים אם לסיים את המכירה עד זמן הביעור כבכל השנים או מאוחר יותר. ועי' בדעת תורה למהרש"ם, הל' פסח סי' תמד סעי' ב שכתב כן. ועיין בספר ע"פ שחל בשבת פרק ד סעי' א-ב, שהביא דברי רבותינו האחרונים, ויש להחמיר לכתחילה למכור החמץ עד זמן הביעור.

¹⁸ עיין במשנ"ב סי' תמד ס"ק כ, דמי ששכח לילך לרב ולמכור חמצו ונזכר בשבת, יתן לנכרי החמץ במתנה והנכרי יעשה בחמץ משיכה או הגבהה, ואם החמץ מרובה יתן לנכרי את מפתח החדר שנמצא שם החמץ. והביא מאחרונים דיש המתירים למכור בשבת, אבל הביא שם בשעה"צ (אות ט) דהפמ"ג הניח דבר זה בצ"ע, ולכן יותר טוב ליתנו במתנה כנ"ל. ובשו"ע הרב סי' תמח סעי' טז, כתב דכל מקח וממכר אסור בשבת אפי' לדבר מצוה, ורק מתנה יש להתיר לדבר מצוה.

¹⁹ ביאור הלכה סי' תמד ד"ה ומשיירין.

²⁰ כתב במקור חיים (לבעל החות יאיר) סי' תמד סעי' ב, וז"ל "קבלתי שאם י"ג ניסן בע"ש, לא יתן לתינוק אחר שריפת חמץ וביטולו פת, כל שכן שימנע הוא מחשש דאתי התינוק בראותו למיסרך". הרי דלדעתו אין לאכול חמץ ביום זה כלל, לא קטנים ולא גדולים, שמא יבוא למיסרך (התינוק) בשנה רגילה, כשערב פסח חל בחול, לאכול אחר זמן הביעור. אבל בשבת עצמה מותר לאכול, שהרי בזה אין חשש שיבוא לטעות בשאר שנים.

²¹ וראה להלן סעיף לח ושם הערה 71.

²² הוראת הגר"ש וואזנר זצ"ל, דלענין זה לא החמירו הפוסקים משום לא פלוג אטו שאר שנים, ודומיא דמלאכה שהקילו כל היום (ראה בסעיף טו). ולכן אין נפק"מ באופן ההגעלה בין קודם שעה חמישית ואחריה.

²³ ובקונטרס ע"פ שחל שבת מועדים ומינים הוסיף דגם שן זהב או מילוי בשן ממתכת כתר וכד' יש לחוש שבוולע חמץ ופולט אח"כ, ולכן לא יאכל לחם עם מרק ותבשיל חם כ"כ שהיס"ב, דכשאכלו עם לחם שנשאר בין השיניים בולע ופולט אח"כ בפסח.

²⁴ שו"ע סי' תנח סעי' א, וכתב שם במשנ"ב ס"ק ו דאופים המצות אחר שש שעות זכר לשאר

שנים. ויזהרו להפריש חלה מהמצות קודם השבת²⁵. ונראה דאין אומרים הלל בשעת האפיה שאינו זמן הקרבת קרבן פסח²⁶.

מזו עשיית מלאכה: מותר לעשות מלאכה אפילו אחר חצות היום, עד זמן מנחה קטנה כבכל עש"ק. ומותר להסתפר וליטול צפרנים כל היום²⁷.

מזו הקזת דם: הקזת דם ובכלל זה תרומת דם, ניתוח וכדו' אף שאסרו להקזיז דם בערב יו"ט, מ"מ כאשר חל פסח ביום א', יכול להקזיז דם בערב שבת²⁸.

🌀 הכנת המאכלים לשבת 🌀

יז) אין מבשלים לשבת חמץ שדרכו להדבק בכלים, כי יצטרך להדיח את הכלים אחר האכילה משום איסור חמץ, ונמצא מדיחם בשבת שלא לצורך שבת. ואם יש חמץ שנדבק בכלים עיין בהערות²⁹. ואפשר לכתחילה לבשל לשבת זו תבשילים שאינם חמץ

שנים. ועי' בשו"ת מנחת אלעזר ח"א סי' נט אות ב, שדקדק דלכאו' לא מצאנו שעושים זכר לדין שלדעת השו"ע והפוסקים אינו אלא מנהג בעלמא. ובתוספתא פסחים פ"ג ה"ט "ואופה לו מצה מערב שבת". וביארו הרמב"ן במלחמות סוף פ"א דפסחים, הר"ן ועוד מקמאי, דהיינו לענין מצת מצוה שלא יאפה במוצ"ש דלמא איידי דמטרד אתי לאקדומי מבעו"י ונמצא מחלל שבת, ויעויין במשנ"ב סוף ס"ק ד.
25 לוח ארץ ישראל.

26 מנחת אלעזר ח"א סי' נט, ותשובות והנהגות ח"ב סי' ריא אות ט.
27 עיין שערי תשובה סוף סי' תמד, שהביא כן בשם הכנה"ג והמח"ב בשם זרע אמת, דלא ראה שנוהרים בזה אפילו דרך חומרא, ושו"ת חקרי לב סוס"י פח. וכן הוא בביה"ל סי' תסח סעי' א ד"ה מחצות. ותליא בטעמים שנאמרו שם באיסור מלאכה בער"פ, ורוב הפוסקים נקטו כטעם הירושלמי שהוא משום הקרבת קרבן פסח, וכיון שאין מקריבים הפסח בע"ש אלא למחרת, לכן שרי במלאכה עד זמן המנחה. ומה דשרינן להסתפר וליטול צפרנים כל היום, יעויין בשו"ע סי' רנא סעי' ב, ובמשנ"ב שם ס"ק ז.

28 ראה מש"כ בהלכות ומנהגי שבועות שחל ביום א סעי' ד, שהבאנו משו"ת מהר"י ברונא סי' קיח שהביא בשם מהר"ל שאין להקזיז דם בערב שבת שהוא ערב שבועות שחל ביום א. אמנם בספר יפה ללב ח"ב סי' תסח אות ד (הו"ד בכפה"ח סי' תסח ס"ק צח), למד מדברי הבאר היטב סי' תסח ס"ק טו, דבע"ש שהוא ער"פ יכול להקזיז דם.

29 שו"ע סי' תמד סעי' ג ומשנ"ב ס"ק יא, ועי' שו"ע סי' שכג סעי' ו. ולכן אין לבשל לשבת זו קוגל איטריות ופשטידות הנדבקות לכלים. וחמץ שנדבק בכלי יקנחנו באצבע או בנייר רך יבש וישליכנו לבית הכסא. ואם א"א בקינוח יש להדיחו מעט להעביר החמץ. וכתב המשנ"ב שם ס"ק יד, דטוב יותר שידחנו ע"י נכרי. ועיין במור וקציעה דההיתר להדיח הוא רק כשדבוק כזית חמץ דוקא, ומסתמת הפוסקים משמע דאפי' פחות מכזית חמץ היתירו להדיח היכא שא"א בקינוח, דהתירו בדיעבד משום איסור חמץ. ובערוה"ש סעי' ט, ביאר דבקינוח לחוד שאין שם חמץ רק מלוכלך, לא הוי הכנה משבת לחול דאינו טרחה.

בכלים של חמץ³⁰, ויקפיד שלא לבשל על הכירים שהוכשרו לפסח, ולא יבשל מאכלים שנדבקים לכלי, כי יבא עי"ז להדיח הכלים בשבת, וכדלעיל³¹.

יח) והטוב ביותר, שיבשל כל התבשילים ממאכלים הכשרים לפסח בכלים כשרים לפסח³². ואין לערות רותח מכלי פסח לתוך כלי חמץ, אלא מערה מהסיר שעמד על האש לכלי אחר של פסח וממנו יערה לכלי נקי של חמץ³³. ויש להזהר ביותר שלא יתחוב כלי חמץ לתוך הקדירה³⁴, וכן שלא יגע בכלי פסח בידיים עסקניות שנדבק בהם פירווי חמץ. ורצוי להשתמש בכלים חד-פעמיים, לערות לתוכן התבשיל החם מתוך הקדירות של פסח, ויקפיד שיהיו נקיים³⁵. אמנם לקידוש ולנטילת ידיים, לא ישתמש בכלים חד-פעמיים.

יט) לשבת זו יקנה או יאפה חלות קטנות (ובחלות ללחם משנה יקפיד שיהיה בכל אחד מהן שיעור כזית), ובכמות מצומצמת כדי שלא ישאר חמץ בשבת, ואם יחסר לו חלה ללחם משנה, רשאי לצרף מצה³⁶.

רצוי להסיר את התוויות מהחלות ולחמניות מערב שבת בזהירות, כך שלא תיפגם שלימות הפת, ולהשליכן לשריפה, שאם ישליכן בשבת לבית הכסא, יש בזה חשש מוחק.

³⁰ מרן החזו"א זצ"ל בהוראותיו לבני ביתו (קובץ אגרות חזו"א ח"א סי' קפח) כתב לבשל עבור סעודת ליל שבת בכלי חמץ נקיים בשר ודגים בלי שום תערובת חמץ וקטניות.
³¹ ואם מניח הקדרות על כירים של פסח יקפיד שלא ישפך מהתבשיל על הכירים המוכשרים לפסח. ורצוי מאד שיהיו כלי החמץ נקיים ואינן בני יומן. כמו"כ, אם בישל תבשיל שאינו חמץ הנדבק לכלי, בכלי חמץ שאינו בן יומו, לא ידיחנו אלא יצניענו כמות שהוא עד לאחר הפסח.
³² משנ"ב סי' תמד ס"ק יד.

³³ שער הציון שם אות ד. ועיין עוד בסדר ע"פ שחל בשבת להגרי"ח זוננפלד זצ"ל.
³⁴ ובדיעבד אם עירה תבשיל רותח מקדירה של פסח, שהיא כלי ראשון העומד על האש, לתוך כלי חמץ, כתב הפמ"ג סי' תמד א"א ס"ק ד, דבדיעבד ניצוק אינו אוסר. עוד כתב שם, דאם אין היס"ב, שרי לערות מכלי פסח לכלי חמץ. והפרי"ח התיר להוציא התבשיל הרותח בכף (מצקת) של פסח ולערות לכלי חמץ.

³⁵ וגם לא יכנס בזה לחששות של קינוח הכלים וכנ"ל בסעיף הקודם.
 יו) יש להזהר כשמערה רותחים לכלים מפלסטיק חד פעמיים, שמחמת החום הכלי מתכווץ ומשתנה, ויש לחשוש בזה משום איסור בישול, שהוא בכלל ריפוי גוף קשה, דכ' הרמב"ם דהוי מבשל. כ"ה דעת מרן הגרי"ש זצ"ל הו"ד בפניני מאור השבת ח"ד אות מט. וכ"ה דעת הגר"נ קרליץ זצ"ל בחוט שני פרק טז לענין שימוש בצלחת חד פעמית במאכל רותח, דאם הוא פס"ר שישתנה צורת הכלי שאסור. ועיין שם בפניני מאור השבת מכתבי הגרשז"א מכתב נ וכן מהגרמ"פ זצ"ל להקל בזה.
³⁶ מרן החזו"א זצ"ל (אגרות ח"א, קפח) התיר לצרף מצה ללחם משנה. ועי' בכף החיים סי' תעא אות כד, דיקח מצה רגילה ולא מצת מצוה שהכינה לליל הסדר, דלדעת הפרמ"ג בא"א ריש סי' תמד, הם מוקצה בשבת. ושאר מצה יכול ליתן לקטנים ולעופות או לעבובים, משא"כ מצת מצוה שמקפיד עליה, (בן איש חי, ש"א פ' צו, ו). ויזהר שהמצה לא תגע בחמץ. ומרן הקה"י זצ"ל נהג להכניס המצה בניילון כשהיה מצרפה ללחם משנה עם פת (ארחות רבינו ח"ב עמ' יא). וכתב בשערים מצוינים בהלכה (סי' קטו ס"ק ו) דאין צריכים שיהיו הלחם משנה נוגעים זה בזה, אלא די שיהיו שניהם בידו.

כ) בשבת ער"פ נוהגים להשתמש במיחם למים חמים של פסח, ויש להזהר שלא לערות מהמיחם לכלי ראשון של חמץ אלא דרך כלי שני, ורצוי להשתמש בכוסות חד פעמיים.

🌀 ההכנות לחג בערב שבת 🌀

כא) נכון להקפיד לסדר מערב שבת כל מה שצריך לליל הסדר, ובפרט הדברים שבעשיתן יש שיהוי. כגון: צלית הזרוע, בישול הביצה וצליתה עבור הקערה, והכנת החרוסת ומי מלח. ואם שכח, עיין בהערות.³⁷

ובמיחד יודרז במלאכות האסורות ביו"ט כגון:

מעשרות וחלה: לעשר ולהפריש חלה מהמצה ושאר המאכלים. אם שכח להפריש, עיין הערה.³⁸

³⁷ שו"ע סי' תעג סעי' ד, ובמשנ"ב שם ס"ק כב כתב דנחלקו הפוסקים בער"פ שחל בשבת אי נוהג ב' תבשילין, ונהוג להניח ב' תבשילים. וכתב שם הרמ"א דנהוג בעירנו לצלות הביצה כדי לחשוש לשיטות הסוברים כבן תימא שדוקא צלי עי"ש שעד"צ אות לו, ועיין משנ"ב סי' תעו ס"ק ט, דשרי לאכול הביצה צלוייה בלילה, משא"כ הזרוע הצלוייה שאין אוכלים בלילה, ואם שכח יצלה הזרוע בליל פסח ע"מ לאכול למחר, וכן יבשל הביצה ויצלנה ע"מ לאוכלה בלילה או למחר (עי' משנ"ב סי' תעג ס"ק לב).
 וכן וכשמבשל וצולה הביצה, יזהר שלא יסיר קליפת הביצה, שהרי ביצה קלופה שעבר עליה הלילה אסור באכילה שרוח רעה שורה עליה, ואפילו אם חתום בכלי, כמבואר במס' נדה (יז ע"א), ובשו"ע הרב בסוף חלק חו"מ הל' שמירת הנפש סעי' ז, הביא דין זה להלכה והוסיף שם שאם שייר מעט מקליפתו מותר.

ולענין החרוסת עיין משנ"ב סי' תעג ס"ק מז, דאם שכח מותר לעשותו ביו"ט. ואף כשעושה החרוסת מע"ש, מ"מ היין נותן בליל הסדר עצמו. וכ"ה בארחות רבינו (ח"ב עמ' י) מנהג בעל הקה"י זצ"ל. וכיום שמצוי עיסת חרוסת מוכנה, ורק משרים את העיסה בין, מותר להשרות ביו"ט, דמלאכת לישה מותר ביו"ט. ואם לא הכין החרוסת מע"ש יכינו במוצש"ק ליל פסח בשינוי (פמ"ג משב"ז סי' תמד ס"ק ב). ואם אינו טוחן החרוסת אלא מחתכו דק דק מותר אף בלי שינוי, אבל רק את הכמות הנצרכת לו לאותו היום (משנ"ב סי' תקד ס"ק יט).

מי מלח - כתב המשנ"ב סי' תעג ס"ק כא, דהמי מלח יעשה מע"ש משום חשש מעבד, ואם לא עשה קודם השבת יעשה מי מלח מעט ויקפיד שיהיה המלח פחות משני שליש במים כמבואר בסי' שכא סעי' ב. ובסידור היעב"ץ החמיר ג"כ ביו"ט כמו בשבת. ועיין בחק יעקב סי' תעג אות יג. ובחיי אדם כלל קל סעי' א, כתב שיעשה בשינוי דיתן המים תחילה ואח"כ יתן לתוכו מלח.

³⁸ אם נזכר בבין השמשות שטרם הפריש חלה, ואין לו מצות אחרות, בארץ ישראל מותר להפריש חלה (משנ"ב סי' רסא ס"ק ד). ואם נזכר כשכבר לילה, בא"י דליכא העצה שאוכל והולך ואח"כ מפריש, אם יכול להשיג מצות מאחרים, לא הותר לו להפריש חלה, כמבואר בסי' שלט סעי' ה, ויש מגדולי ירושלים ומטין משמיה דמהרי"ל דיסקין שהתיר להפריש ע"י קטן מופלא וסמוך לאיש, דהיינו בין בן י"ב שנה ל' י"ג שנה. ובהרבה מקומות נהגו דהמרא דאתרא מפריש בערב פסח סמוך לכניסת החג חלה ממצותיו ומכוין שהפרשתו תחול על כל המצות של הבע"ב ששכחו להפריש חלה, דק"ל דוכין לאדם שלא בפניו. כן הוא בשו"ת מנחת יצחק ח"ד סי' נט עפ"י שו"ת ארץ צבי סי' מז. ואין לסמוך לכתחיל על הפרשת הרב דמתא, אלא רק באופן של אונס ושכחה.

נרות: יזכור לכוון את השעון-שבת, שהאור יכבה מאוחר יותר בליל הסדר. להכין אש להדלקת נרות יו"ט ושאר דברים הנצרכים כמו בישול (באופן המותר) וכד'. יכין נרות גדולים לצורך ההדלקה במוצאי שבת - ליל הסדר, שידלקו עד אחר הסעודה בליל הסדר. וידביק הנרות מערב שבת בפמוטים. הנוהג להדליק בפתילות יכין פתילות מיוחדות להדליק במוצ"ש ליל פסח, או ידליק הפתילות שמכין לשבת ויכבן מבעו"י ויחזור וידליקן לכבוד שבת, ויוכל שוב להדליק בליל יו"ט³⁹.

אריזות ובקבוקים: יפתח את הבקבוקים שיש להם פקקים מתברגים, וכן את האריזות של המצות ושאר מוצרים⁴⁰. ויפתח חבילות המצות ויבדקם מכפולות ונפוחות⁴¹.

כב) הכנת המרור: הלוקח חריין למרור ואם יפוררנו בע"ש יפוג חריפותו⁴², יפוררנו

³⁹ פתילות - ע"י משנ"ב סי' תקא ס"ק לד, שהביא דעות בזה דפתילות ישנות נוחות יותר להדלק מפתילות חדשות, ונמצא דשבת מכין ליו"ט, ומטיק דלכתחילה טוב ונכון לצאת ידי הכל ולהכין מבעו"י פתילות חדשות. ואם לא הכין, ידליק הפתילות מצידן השני.

בפתילות מוכנות כפתיל צף - פעמים שצריך לקרעם ולנקבם ויש בזה חששות לעשית כלי ומחתך, ויש להכינם מבעו"י. המדליק בפתילות שמכין מצמר גפן יכין קודם יו"ט דפסח פתילות לשביעי של פסח שהרי לכתחילה אין לעשות פתילות בחוה"מ ובדיעבד מותר. ע"י ברמ"א סי' תקמא סעי' א, שמתיר לכתחילה והמשנ"ב שם ס"ק ג בשם הח"א, שכתב דלכתחילה יכניס מערב יו"ט ע"כ, וצ"ע אמאי לא מקפידים כן.

⁴⁰ ולענין פתיחת קופסאות עיין חו"א או"ח סי' נא ס"ק יא, לגבי קופסת שימורים, ובחזו"א או"ח סי' סא ס"ק ב, לגבי קופסת נייר, ובשו"ת אג"מ או"ח ח"א סי' קכב, ובשו"ת מנחת יצחק ח"ד סי' פב.

⁴¹ כתב בלחם הפנים על קיצור שו"ע, דטוב לבדוק קודם הפסח את המצות אם יש בהם איזה כפולה או נפוחה, להסיר אותם קודם הפסח כדי שלא יעבור בספק חמץ להשהותו, וגם שלא יצטרך לשרוף בתוך הפסח כשיראה אותם, וגם שלא יכשל באכילה מהם. וכ"כ בשו"ע הרב סי' תסא סעי' כא, דכשמסיר מקום הכפל עם מקום מגען ממצה כפולה תוך הפסח או בער"פ מו' שעות ולמעלה, טוב להחמיר לשרפם אם אפשר לו, ע"ש. ועיין גם בביאור הלכה סי' תסא סעי' ב ד"ה אין לאסור. ועיין בספר מועד לכל חי להגר"ח פלאגי סי' ג סעי' לג, שכתב וז"ל: "הנה מה טוב ומה נעים שיקרא לת"ח שיעבור על המצות בשביל כפולה ונפוחה, וצר לי מאוד דעל הכל שואלים אך בענין מצה כפולה ונפוחה אין דורש ואין מבקש לשאול, ואיך יתכן שע"ה יודע להבחין ולבקר בין טוב לרע איזה יכשר. ואי איישר חלי הייתי מתקן דלא יוכל איש ליקח המצות עד שילך אצל חכם ויבדקם היטב" עכ"ל. ובהשגחות המהודרות נהוג להשגיח על זה, ומי"מ טוב שכל אחד יבדוק המצות קודם איסור חמץ, ובשנה זו קודם שבת. ובפרט במצות עבודת יד, שבהן מצוי יותר ענין זה.

⁴² עיין משנ"ב סי' תעג ס"ק לו ושעה"צ אות מו, דהנהוג במדינתנו לאכול למרור התמכא, ואין לאכול אותו שלם שכמעט הוא סכנה ואין בו מצוה שמחמת חריפותו הוא מזיק גדול, וצריך לפוררו על ריב-אייזין [=מגדרת], וכן הביא בשם החת"ס והנוב"י וכן הוא בעמה רב מהגר"א אות קצא. דלא כחזו"ד שרוצה לומר שאין יוצאין במפורר לפי שמפיג טעם החריפות.

במוצ"ש שהוא ליל פסח בשינוי קצת, כגון שלא יפורר ע"ג קערה אלא על המפה או על השולחן או שיהפוך המגדרת⁴³. ויכול לפורר החריין מע"ש ויסגרנו היטב בכלי אטום היטב כדי שלא תפוג חריפותו ויוצאים בו לכתחילה⁴⁴.

נג הלוקח עלי חסה למרור צריך לבודקן מתולעים בע"ש, וכדי לשמור על העלים שלא יכמושו, יעטפם במטלית רטובה או יניחם במקרר, ולא יניחם במים שלא יהיה כבוש⁴⁵.

כד עירובי חצרות: המניח עירוב חצרות לשבת זו או לכל השנה, יעשה העירוב ממצה ולא מחמץ, ולא יזכה את העירוב לשכנים מהמצות מצוה שרוצה לצאת בהם יד"ח, דבעינן 'לכם'. וגם אם עשה מחמץ יש אומרים שמועיל, ויאכלנו בשבת שחרית קודם זמן האיסור⁴⁶.

⁴³ עיין משנ"ב סי' תקד ס"ק יט ושעה"צ אות לג.

⁴⁴ בארחות רבינו (ח"ב עמ' עד) כתב בשם מרן הקה"י זצ"ל דכשהוא בכלי אטום היטב, שפיר דמי לעשות כן לכתחילה מע"ש.

⁴⁵ כתב בהגדה מעשה ניסים לבעל החורוד וז"ל: והמרור לא יהיה כבוש, דהיינו שלא יהיה שרוי במים מעל"ע, ולא מבוש"ל". כף החיים סי' תעג ס"ק צא וס"ק ה. ואם מניחם בשקית ניילון, ינקב חורים בתחתיתה שלא תהיה החסה כבושה מהמים המצטברים בתחתית השקית. ואם שכח לבדקם מתולעים בע"ש יצא יד"ח בקלחים שאינם מוחזקים בתולעים.

ואם לא יעטוף במטלית רטובה או במקרר יכמושו, נחלקו הפוסקים בכמוש אם כשר. בלוח א"י להגרי"מ טיקוצינסקי כתב דלרוב הפוסקים פסול, אך המשנ"ב בשעה"צ סי' תעג אות מח, הביא חבל נביאים החולקים על המג"א וסיעתו ומכשירים. ומ"מ לצאת ממחלוקת הפוסקים יעשה כמו שכתבנו, או שישתמש בקלחים שאין בהם ריעותא וחשש.

הלוקח חסה מגידול ללא תולעים יש לשטפה היטב בברז עם מים זורמים ולבדקה בעין בערב שבת, שמצוי שמעורב בה חול ובוצ, ויש בזה חשש בורר, יעויין שו"ת שבת הלוי ח"א סי' נב. ואם שכח לשטוף מערב שבת, יקח מהעלים הפנימיים היותר נקיים וישטפם סמוך לאכילה.

נז"ש להעיר דבשנת השמיטה מגדלים אותן בעציץ שאינו נקוב המכור לגוי, ויש לעיין אי ברכתו בורא פרי האדמה או שמה שהכל נהיה בדברו, דעציץ שאינו נקוב לא מיקרי אדמה, עיין בחיי אדם סוף כלל נא, ובליל הסדר פוטרים את המרור בברכת בופה"א שמברכים על הכרפס, ואמנם לדעת הגר"א הו"ד בביה"ל סי' תעג סעי' ו ד"ה ואינו מברך, דנפטר המרור מדין דברים הבאים בתוך הסעודה אין מברכים עליו גם אם ברכתו בפה"א ויל"ע בזה ואכמ"ל, ועיין בקונטרס ימי הפסח שהביא שמועה בשם החזו"א שהורה לברך על גידולי המים בקיבוץ חפץ-חיים בורא פרי האדמה, ואפשר דה"ה נמי בגדל על עציץ שאינו מנוקב, וכן הורה הגר"ש ואונר זצ"ל בשו"ת שבת הלוי ח"א סי' רה דמברכים בורא פרי האדמה.]

⁴⁶ רמ"א סי' שסח סעי' ה, דהמנהג להניח מצה בער"פ לכל השנה. ובשו"ת דובב מישירים סי' קלט הו"ד בשו"ת חלקת יעקב ח"א סי' ריא, כתב דלערב במצה דוקא ולא בחמץ. והטעם דמועיל במצה אף שאין ראוי בער"פ לאכילה הואיל וראוי לאכילה לכתחילה לקטנים שלא מבינים סיפור יציאת מצרים. וראה בהוספות. ואם עשה העירוב בפת חמץ מהני עי' רמ"א סי' שצד סעי' ב דאוכלים העירוב בשחרית. ויקפיד לאכול כולו או לבער את כל החמץ שנשאר. ועיול דאעפ"י שאסור לאכול מצה בער"פ מ"מ כיון דבליל שבת מותר לו לאכול מצה מן הדין ורק בער"פ מעמוד השחר

שבת קודש - ערב פסח

כה) סעודות השבת: יכין מקום מיוחד לאכול בו בשבת, ולא ידחוק עצמו לאכול בין תנור לכיריים שאין זה כבוד שבת. ומן הראוי לקדש ולסעוד בחדר שבו דולקים נרות השבת.⁴⁷

כו) אין להניח את הפמוטים ע"ג המפה שאוכלים עליה בשבת, דא"כ לא יוכל לנערה בשבת, שהרי אין לטלטל פמוטים בשבת אפילו לאחר שכבו הנרות משום מוקצה. אלא יניחם על שולחן שאין אוכלים עליו, או בקצה השולחן ע"ג מפה תחתונה שאין אוכלים עליה ושיוכל להשאירה במקומה.⁴⁸

כז) מותר לאכול בתחילת הסעודה מן הפת כשיעור ביצה, ולכוון להמשיך הסעודה בחדר אחר, וינקה פיו וידיו ובגדיו, ויעבור לחדר אחר וימשיך סעודת השבת במאכלים ובכלים הכשרים לפסח, וא"צ לברך על דברים הבאים מחמת הסעודה שאוכל בחדר השני.⁴⁹

ואילך אסור (עיין להלן ע' 50), והרי הקובע לעירובי חצרות הוא אם המאכל היה ראוי לאוכלו בין השמשות של כניסת השבת, א"כ שפיר יכול לערב במצה. ואף לנוהגים שלא לאכול מצה מר"ח, הובא במשנ"ב סי' תע"א ס"ק יב, מ"מ כיון דמעיקר הדין מותר לאכול, שפיר יכול לערב בו. ⁴⁷ עי' שו"ע סי' רע"ג סעי' ז. ובארחות רבינו (ח"ב עמ' י) הביא מנהג מרן הקה"י זצ"ל שאכל במרפסת. ומרן החזו"א זצ"ל שהיה אוכל בביתו בחדר שיחד לתפילה בציבור ונלא היה לו דין ביהמ"ד (שם עמ' יב).

⁴⁸ שו"ע סי' רע"ט סעי' א וסעי' ד, מחלוקת המחבר והרמ"א אי מהני תנאי, ויש להקפיד בע"ש להניח על השולחן תחילה דבר היותר חשוב יותר מהפמוטים כדי שיוכל בשבת בבוקר לטלטל את השולחן ולנקות באותו מקום.

⁴⁹ ואף שכתבנו בסעי' כה, דצריך לאכול במקום שהנרות דולקים, אך לענין זה די אם אוכל כביצה פת באותו מקום ויכול לגמור סעודתו במקום אחר וכ"ה במשנ"ב סוס"י רע"ג. והעושה כן צריך לחזור למקומו הראשון ולאכול כזית פת לברך ברכת המזון בחדר שאכל בו פת - שו"ע ומשנ"ב סי' קע"ב סעי' ב. וכן במנחת יצחק ח"ו סי' מח, שכתב דאף שהמשנ"ב שם ס"ק לג ביאר דמש"כ הרמ"א דלכתחילה לא יעקור ממקומו בלא ברכה משום דחיישינן שמא ישכח לחזור ולאכול ולברך במקומו או שישהה עד שיפסיד ברכה מ"ז לגמרי, אמנם בער"פ שחל בשבת לא חיישינן ומותר לעשות כן משום שלצורך מצוה עושים כן, ועוד שאין לחוש שמא ישנה וישכח לברך כיון שממהרים לגמור הסעודה. ובחשב האפור ח"ב סי' קלא ז, כתב דאין להמתין מלברך ברכת המזון עד לאחר אכילת כל המאכלים כשחוזר למקום הראשון, כי אז יכנס לספק ברכות על המאכלים שאוכל אחר גמר אכילת הפת, מאחר שכבר משך ידיו מן הפת, עי' סי' קע"ב סעי' ב. ולמעשה נהגו כמו שכתוב למעלה, ואעפ"י שלכתחילה אין לעזוב את המקום שאכלו בו פת קודם ברכת המזון כמבואר ברמ"א קע"ב סעי' ב, לצורך מצוה מותר, עי"ש בביאו"ה ד"ה עוברת, דלצורך מצוה אפי' אינה עוברת מותר.

ויש להעיר שאם עוברים באמצע הסעודה מחדר לחדר שלא באותו בנין או מחצר לבית אפי' אם התכוונו מתחילה לכך הרי"ז לדעת השו"ע כהפסק סעודה וצריך לברך מחדש על מה שאוכלים אחר"כ והרמ"א חולק עי"ש סי' קע"ב סעי' ב.

כה) יש שלא נהגו באיסור אכילת מצה מראש חודש ניסן אלא רק ביום י"ד, ומותרים באכילת מצה בליל שבת⁵⁰, וכן יש להקל לקטנים⁵¹.

כז) מצה ללחם משנה: עדיף להשתמש במצה לצירוף ללחם משנה בשבת זו, ולא להותר חמץ משום כך⁵². ויעטוף את המצה בשקית ניילון, כדי שלא תגע בחלה, ואף שאין המצה נוגעת בחלה יוצאים ידי חובת לחם משנה גם בכה"ג⁵³. אין לטלטל מצת מצוה בערב פסח שחל בשבת, כיון שאסורה באכילה מדרבנן, ומקפידים שלא להאכילה לעופות ולנכרי, הרי היא מוקצה⁵⁴. אמנם אם יש לו קטן שאינו יודע לספר ביציאת מצרים, כיון שמותר להאכילו מן המצות הללו, אינן מוקצה ומותר לטלטלן⁵⁵. ויש מי שכתב אף אם לא מצוי בביתו אלא אצל שכניו וכדומה, גם מותר לטלטלן⁵⁶.

כח) מצה עשירה: מנהגינו שאין אוכלים מצה עשירה אפילו בערב פסח⁵⁷. אמנם מצה מבושלת ברותחים בכלי ראשון, [וכמו שנוהגים לעשות כופתאות ממצה שקורים 'קנידלאך'], מותר לאוכלה בער"פ קודם שעה עשירית⁵⁸. עוגות מקמח מצה אין לאכול

⁵⁰ משנ"ב סי' תעא ס"ק יב כתב בשם האחרונים דמצה שאסורים לאכול כל יום י"ד היינו מעמוד השחר ואילך. וכן נהג החיד"א (מעגל טוב עמ' 143), שאכל מצה בליל י"ד. ובקובץ הוספות להגש"פ מבית לוי עמ' 30, מובא דהגר"ח מבריסק זצוק"ל הביא ראיה מהמשנה שמותר לאכול מצה בליל י"ד, דתנן בפסחים (קטו ע"א) "ובאן הבן שואל... שבכל הלילות אנו אוכלים חמץ ומצה, הלילה הזה כולו מצה". ע"כ מבואר "שבכל הלילות", היינו אף בליל י"ד מותר לאכול מצה. ויעיין בבירור הלכה תליתא עמ' ר"ז שהגר"ח אמר ראיה זו כשהיה בן שש. וכתב שם עוד שמרן הגרי"ז זצוק"ל נהג כן למעשה בשנה שחל ערב פסח בשבת שאכל מצה בליל שבת וחמץ בבוקר. ואמנם משמעות המג"א סי' תעא ס"ק ו, דבליל י"ד אין לאכול מצה שיוצאים בה בפסח, עי"ש בח"י אות ז. וכ"ה בשו"ת רב פעלים ח"ג סי' כז. ובשו"ת אגרות משה או"ח ח"א סי' קנה, כתב דבליל י"ד אין למחות באלו שאוכלים מצה לצורך סעודת שבת. אמנם לאלו הנוהגים איסור אכילת מצה מר"ח ודאי דאין לאכול בליל שבת.

⁵¹ ולקטנים שאין מבינים בספור יצי"מ שרי לכתחי' ליתן להם מצה כל היום, רמ"א סי' תעא סעי' ב.

⁵² אגרות חזו"א ח"א קפח.

⁵³ ארחות רבינו פסח עמ' יא. וביאר בחוט שני שבת ח"ד עמ' שסט, דאף שאינו ראוי לאכילה בער"פ, מ"מ יש חשיבות במה שמונח לפניו עוד לחם.

⁵⁴ פרמ"ג סי' תמד א"א ס"ק א.

⁵⁵ שו"ת שואל ומשיב תנינא ח"ב סי' עז.

⁵⁶ כף החיים סי' שח ס"ק מב.

⁵⁷ עיין רמ"א סי' תמד סעי' א, ושעה"צ שם אות א, ובערוה"ש סעי' ד.

⁵⁸ משנ"ב סי' תעא ס"ק כ, וסי' תמד ס"ק ח. והגר"א בביאורו ריש סי' תמד כתב דמצה מבושלת אסור אף קודם שעה עשירית. ומצה מטוגנת עי' שעה"צ סי' תעא אות כ, שהביא בזה דעות דהגר"ז והחיי אדם מקילים, והפמ"ג מסתפק בזה. ובמשנ"ב סי' רצא ס"ק כה, לגבי סעודה שלישית בער"פ שחל בשבת כתב להתיר לאכול מיני טיגון שעושים ממצה כתושה. ואם טיגן בשמן עמוק לכו"ע שרי לאכלו בער"פ.

בערב פסח⁵⁹. שניצל שטוגן עם קמח מצה בשמן מועט שנועד רק למנוע שלא ישרף, אין לאוכלו בער"פ⁶⁰.

לא) מצת חמיץ: מעיקר הדין מותר לאכול מצת חמיץ בער"פ קודם שעה חמישית, אך בזמנינו כיון שמצת חמיץ שוה בטעם ובמראה למצת מכונה לפסח, לכן יש לאסור אכילת מצת חמיץ בער"פ כדי שתהא המצה חביבה ויאכלנה לתיאבון⁶¹.

לב) מצה שנאפתה שלא לשם מצוה: אין להתיר לאכול בערב פסח מצות שנאפו במפורש שלא לשם מצות מצה. ובמקום שאם לא נתיר להם לאכול מצות אלו יאכלו מצות שנאפו לשם מצת מצוה או בבתי חולים כיו"ב, יש להקל כדיעבד עד חצות. ובאותם מקומות יש להזהר ביותר שלא יאכלו ממצות אלו בליל הסדר, שהרי אין יוצאים בהן יד"ח⁶².

לג) בשבת זו משכימים להתפלל, ולא יאריכו הרבה כדי שיהיה שהות לאכול⁶³, ולא יבואו לידי מכשול באיסור חמיץ אחר זמן איסורו. ואם קם מאוחר ע"י בהערה⁶⁴.

⁵⁹ ע"י רמ"א סי' תע"א סעי' ב, ומשנ"ב ס"ק יט ושעה"צ אות טז. שכתב דדוקא שיש בה תאר לחם וע"ע שו"ת שבט הלוי ח"ח סי' קיז, שהחמיר בזה ואסר לאכול בער"פ עוגות שנאפו מקמח מצה, לפי שאם קובעים עליהם סעודה מברכים ברכת המזון, ולא דמי לקניידלאך שמתיר המשנ"ב בסי' תע"א ס"ק ב, משום שנקראים מעשה תבשיל.

⁶⁰ כ"ה דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל בהגדש"פ ע"פ פסקיו, עיי"ש.

⁶¹ כ"ה עפ"י המאירי פסחים יג ע"א שכ' הטעם שאסור אכילת מצה בער"פ כדי שיאכל בלילה לתיאבון, ה"ה במצת חמיץ יש לאסור וכ"ה במקראי קודש ח"ב סי' כה. ועוד שאין זה חמיץ ודאי כידוע. ונראה דלענין המנהג שנהגו שלא לאכול מצה ל' יום קודם הפסח או מר"ח ניסן בזה יש להקל במצות חמיץ ודי לאוסרם בער"פ, וכן הורה הגר"ש וואזנר זצ"ל.

⁶² יש שרצו להתיר לאוכלן בשבת ער"פ כיון שאין יוצאים יד"ח במצות אלו. וע"י מהרש"א פסחים צט ע"ב, על תוס' ד"ה לא יאכל. ודעת מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בשש"כ פרק נו הע' מז, והגר"נ קרליץ זצ"ל בחוט שני שבת ח"ד עמ' שסט, שלמעשה אין להתיר לאוכלן בער"פ. ובמקומות שבלא זה יאכלו מצות כשרות שיוצאים בהן יד"ח האסורות באכילה בער"פ, כתב בישא יוסף סי' צא בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל דיש להקל להם לאכול מצות אלו עד חצות היום, אך אין להקל במקומות אחרים. וכ"כ בשו"ת מנחת יצחק ח"ח סי' לז, שבצנעא יש להקל בבתי חולים וכדו' והוא הרע במיעוטו.

⁶³ משנ"ב סי' תמד ס"ק ד, וכתב הבן איש חי (שנה א', פ' צו מג, ב) שעכ"פ לא יתפללו בחפזן ובמרצוה. ואין להוסיף בקריאת התורה על השבעה קרואים ולקצר במי שברך.

⁶⁴ **אם קם מאוחר** והזמן דחוק ואין סיפק בידו להתפלל ולאכול סעודת שבת קודם זמן סוף אכילת חמיץ, כתב בשו"ת שרגא המאיר ח"ד סי' סב, דאם יש לו שהות לומר ברכת התורה ברוך שאמר [אשרין] וישתבח וברכות ק"ש ושמו"ע דשחרית, יעשה כן, ותומ"י יקדש ויאכל כביצה פת לפני סוף זמן אכילת חמיץ. ואם אין לו זמן לכך, אין היתר לאכול קודם התפילה כדי לקיים מצות עונג שבת, שהרי קודם התפילה לא חלה חובת סעודה כלל, אלא יתפלל ואח"כ יקדש וישתה שתי כוסות כדי שיהיה קידוש במקום סעודה, ויאכל מיני פירות ותבשילים של פסח כדי לקיים מצות עונג שבת.

ד) הפטורה: בשבת זו נהגו ברוב קהילות ישראל להפטיר 'וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים' (מלאכי יג)⁶⁵. ויש הנוהגים להפטיר הפטרת השבוע⁶⁶.

ה) נהגו שאחר התפילה אוכלים מאכלים קרים של חמץ. ואם יש שהות עד סוף זמן אכילת חמץ, יש נוהגים לחלק סעודת שחרית לשנים, ולאחר שאכלו חלק מהסעודה מברכים ברכת המזון, ומפסיקים הפסק גמור בהליכה ובר"ת, ושוב נוטלים ידיהם לסעודה שלישית, ומקיימים בכך מצות סעודה שלישית בפת לכמה שיטות⁶⁷. ויקפיד לכתחילה לאכול יותר מכביצה פת⁶⁸.

אכל כביצה פת לפני סוף זמן אכילת חמץ, יכול להמשיך סעודתו במאכלים ותבשילים כשרים לפסח אף לאחר זמן אכילת חמץ ואינו צריך לברך עליהם בנפרד⁶⁹.

ו) אין לחלק סעודת ליל שבת לשתיים כדי שסעודת שחרית תעלה לו לסעודה שלישית, דשתי הסעודות יש לאכול ביום⁷⁰. (וראה מילואים סי' ד).

ביעור החמץ שנתר בשבת

ז) רצוי לאכול ולשתות את כל המאכלים והמשקאות של חמץ וחשש חמץ שבבית עד תומם⁷¹. והחכם עיניו בראשו שלא לשייר חמץ אלא בצמיצום כפי הנצרך לו לאכילה, וכדלעיל סעיף ט.

⁶⁵ כן הוא מנהג א"י כמובא בלוח לא"י, וכן נהג מרן החזו"א זצ"ל.

⁶⁶ כ"ה דעת הגר"א במעשה רב וערוה"ש סי' תל סעי' ה.

⁶⁷ משנ"ב סי' תמד ס"ק ח וס"ק יד. ועי"ש דאם אין זמן להפסיק בינתיים הוי בכלל ברכה שאינה צריכה. ומרן החזו"א זצ"ל כתב ברשימתו (אגרות ח"א קפח) להפסיק ביניהם חצי שעה, ובחמד משה כתב בשיעור ההפסק בין הסעודות לכל הפחות די הילוך ד' אמות. ובמשנ"ב סי' רצא ס"ק יד, כתב דיפסיק ע"י שילך מעט ולא כתב שיעור זמן. ועי' שו"ע סי' רצא סעי' ב דלא מהני לסעודה שלישית אם עשאה קודם חצות ויש ראשונים דס"ל שיוצא בזה.

⁶⁸ משנ"ב סי' רצא ס"ק ב.

⁶⁹ כן הביא בישא יוסף או"ח ח"ג סי' קג בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל, דאף שאינו יכול לאכול עתה פת, מ"מ נחשבים המאכלים כבאים מחמת סעודה, שהרי לא משך ידיו מן הפת רק מחמת איסור אכילת חמץ, ושפיר נחשבים המאכלים כבאים מחמת סעודה ונפטרים בברכת הפת שבירך מתחילה.

⁷⁰ כן נראה מדברי הפוסקים שהזכירו רק חלוקת סעודת שחרית ולא הזכירו חלוקת סעודת ליל שבת. ועיין משנ"ב סי' רעד ס"ק ט, דאם יש לו אונס שאינו יכול לקיים סעודת ערבית ידחה הסעודה למחר ויאכל ג' סעודות ביום ובלבד שיקדש בלילה ויאכל מיד אחר הקידוש כזית מחמשת המינים, יעו"ש. ונראה דמהני במקום אונס לאכול כל הג' סעודות ביום דעיקר סעודת שבת ביום, אך לא להקדים סעודה השניה ללילה. ועי' שו"ת רבבות אפרים או"ח ח"א סי' רז שהאריך בזה, ומסיק כנ"ל.

⁷¹ בן איש חי שנה א', פ' צו סעי' ב. וכתב בלוח דבר בעתו משמיה דרבנו הגר"ח קניבסקי שליט"א, דבברכת המזון בסעודה זו אין להשאיר פת.

לח) אחר שגמר האכילה, ינער את המפה שאכל עליה מהפירורים, בבית הכסא או בחוץ במקום הפקר [אם יש ערוב כדין], או בביתו ע"ג הקרקע, דכיון שנדרסים ברגלים מתבערים מעצמם. החמץ שנשאר מהסעודה אם אין עכו"ם ובהמה שיכול ליתנו לו, ישליכנו לבית הכסא, ואסור לזורקו לאשפה שבחצירו⁷². כמו"כ, יכול לפוסלו מאכילת כלב ע"י חומרי חיטוי חריפים שאינם מוקצה כגון אמה או סבון נוזלי בכמות נדיבה. או באמצעות אקונומיקה או נפט שייחדם לצורך זה מערב שבת⁷³. ולאחר שפסלם לגמרי מאכילת כלב, יכול להשליכם לאשפה שבחצירו.

את המפה עצמה יצינע עם כלי החמץ או שלכתחילה ישתמש במפת נילון חד פעמית.

לט) יטאטא את המקום שאכל בו חמץ, ולאחר מכן ינער את הפירורים מהמטאטא בבית הכסא, ויצינע את המטאטא עם שאר כלי החמץ⁷⁴. וכן ינקה היטב את סוליות הנעלים, שמצוי בהם חמץ ובפרט בחריצים.

מו) כלי הסעודה שנשארו ודבוק בהם קצת חמץ יקנחם באצבעו ואם א"א בקינוח ישטפם במים, ויטמינם עם שאר כלי חמץ במקום המושכר לנכרי⁷⁵.

⁷² הא דאסור לזורקו לאשפה שבחצירו ע"י בנן איש חי (שנה א' פ' צו, סעי' ג) בדיני ע"פ שחל בשבת, שאין לעשות כן, ויש להזהיר השכנים על כך, ואם חושש שהשכנים מניחים חמץ באשפה שבחצר, יפקיר חלקו בפני שלושה או ישכירו לנכרי, וי"א שאף חמץ זה בכלל החמץ הנמכר לגוי. ועיין בארחות רבינו (ח"ב עמ' י) שמרן הקה"י זצ"ל הורה לו למכור את חלקו באשפה, ובנוגע לרשות להשליך שם אשפה יש להסתדר עם א' מהשכנים לשים בחלקו, ואפשר דאין הם מקפידים בכך. (ראה בתשובות והנהגות ח"ב סי' ריא, מש"כ בענין זה, ומשמע שם מהגהות מרן הקה"י שגם להפקיר מהני, וא"צ דוקא למכור. ומהגר"נ קרליץ שמעתי דלא ברירא לן שמכירה בזה מהני). אמנם כל זה הוא דוקא במקומות בהם ישנו חדר-אשפה המשותף לשכנים, אבל במקומות בהם ישנו פח אשפה ציבורי המוצב ברחוב ('צפרדע' וכד'), אפשר דחשיב כהפקר. והא דהטלה לבית הכסא חשוב ביעור מבואר במשנ"ב סי' תמה ס"ק ה. ואמנם בחזו"א סי' קיח אות ג ד"ה כ' במ"ב, כתב דכל זה קודם שעה שישית, אבל אחר שש לא סגי בזה ע"ש.

⁷³ בשיעורי שבת הלוי, נדה סי' קצח סעי' יז כתב: "נפט לכאורה מוקצה, אא"כ יחדוהו".

⁷⁴ המשנ"ב סי' תמד ס"ק טו כתב דאותם פירורים דקים א"צ להוציאם מרשותו נדרסים ברגלים ומתבערים מאליהם ומ"מ טוב שיכבד הבית אח"כ ע"י עכו"ם, ואם אין עכו"ם יכבד בעצמו ע"י שינוי בבגד ע"ש. והגר"נ קרליץ זצ"ל ביאר דהמשנ"ב הנ"ל מירי במקום שאינו מרוצף. ויטאטא במטאטא רך (ולא במטאטא קש), או במקל גומי כמ"ש בשו"ע סי' שלו סעי' ב ברמ"א, ומשנ"ב ס"ק יד.

טאטוא החצר: ויש להעיר שבערב פסח מצוי שאוכלים בחצר ופעמים שהחצר מרוצפת, ויעוין בסי' שלו סעי' ב ובמשנ"ב שם ובביה"ל שם, דבבתים שבעיר דרוכם מרוצפים לא גזרו אטו אינו מרוצף אך בחצרות שרובן אינן מרוצפות נראה דאסור לכבד אפי' במרוצף, משום גזירה אטו אינו מרוצף כמבואר שם, ולכן יש להמנע מלאכול בחצר בחלק מרוצף אם בכונתו לכבד אח"כ.

⁷⁵ רמ"א סי' תמד סעי' ג. ועיין שם במשנ"ב ס"ק יג-יד, דאף שהוא לא לצורך שבת התיירו להדיח היכא דא"א בקינוח משום איסור חמץ, ועדיף ע"י עכו"ם אם אפשר. ועי' בערוה"ש סעי' ח, דהתיירו להדיח הכלים כשא"א בקינוח ומיקרי צורך שבת כיון שאסור להניחו כך ביום השבת.

מא) לאחר מכן ישטוף ידיו, וינער בגדיו וכיסי בגדיו, ואצ"ל של ילדיו ובעיקר אצל הקפלים בשולי המכנסים ('מנז'טים'), ויש לבדוק היטב שלא נשאר בהם חמץ⁷⁶. וינקה היטב את הפה והשיניים משיירי החמץ⁷⁷, ואופן ניקוי השיניים ושיניים תותבות עיין בהערות⁷⁸.

מב) וכשמדיח כליו החמוצים או ידיו שדבוקים בהם חמץ, יזהר לעשות כן בחדר האמבטיה או בכיור אחר שיש בבית, ולא במטבח שהוכשר לפסח. ואין כלי החמץ מוקצה לאחר זמן איסור אכילה עד סוף זמן ביעור חמץ, וכדלהלן.

מג) לאחר שביער את החמץ וקודם תחילת שעה ישיתת יבטל את החמץ באמירת כל חמירא וכו' ואפי' אם ביטל אתמול חוזר ומבטל בשבת⁷⁹. ואומר את התפילת יהיה רצון

⁷⁶ עיין בן איש חי פ' צו סעי' ד, וכתב שם שיחליף בגדיו.

⁷⁷ כף החיים סי' תמד ס"ק לב.

⁷⁸ לא יצחצח שיניו במשחה ומברשת מחשש ממחק וסחיטה. אולם במברשת ניילון ובמברשת יבשה בלא משחה יש שמקילים באופן שאין פסיק רישיה שיוציא דם מהחניכיים. עיין שו"ת שבת הלוי ח"ה סי' מה.

ובבן איש חי (ש"א פ' צו אות ח) הביא מעשה נורא: "מעשה באחד שהיה נזהר הרבה בשמירת המצה בלישה ואפיה, ובכל הלכות פסח, והנה בליל פסח אחר שישן חלם דאמר לו אדם אחד אוי לו שאכל חמץ משהו, ויקץ ויתמרמר מאד ויבך בכי גדול, וחזר וישן מתוך בכייתו, ויחלום והנה איש מדבר עמו, ואמר לו זה החמץ שאכלת הוא שנשאר בין השינים פירור קטן חמץ מאכילה שאכל בערב פסח בבוקר, ובעת שהיה אוכל ולועס המצה בלילה נפרד אותו פירור מבין השיניים ונדבק במצה ואכלו עם המצה, על כן כמה וכמה צריך האדם לשום לבו בדבר זה להזהר בנקוי שניו היטב". שיניים תותבות ידיה וישפשף היטב במים וינקה מהם החמץ, ואח"כ ינער מהם המים ויצחצחם במברשת ניילון יבשה. וי"א דמותר לערות עליהם בשבת מים רותחים מכ"ר - עיין שו"ת מנחת יצחק ח"ה סי' לו. ועיי"ש דאלו שיש להם שינים תותבות או כתרים וכד' יקפידו שלא לאכול חמץ חם שהיט"ב עשרים וארבע שעות לפני סוף זמן אכילת חמץ.

סתימות ממתכת: מי שיש לו סתימות בשניים העשויות ממתכת, כתב בחוט שני, שבת ח"ד עמ' שצד, דיזהר שלא לאכול חמץ חם מעל"ע קודם זמן איסור חמץ. אמנם יש לעיין איך יאכל המרור שהוא דבר חריף וכיון שלועס המרור פולט איסור חמץ ונעשה כבן יומו, ולכן נראה שיאכל חריין מפורר היטב שיכול לאכול בלא ללעוס בשיניים, ולא דמי לבולע מרור דלא יצא דהתם לא הרגיש כלל טעם מרור שנכנס לתוך בית הבליעה, משא"כ כשאוכל חריין מפורר ומרגיש הטעם בפיו יצא יד"ח אף שלא לועסו בשיניו.

⁷⁹ שו"ע סי' תמד סעי' ו, ומשנ"ב ס"ק כב, ורמ"א שם סעי' ב. וראוי שאף ב"ב יבטלו החמץ באמירת כל חמירא כ"ה בלקט יושר.

הנוסח הביטול בשבת: במשנ"ב סי' תלד ס"ק ח, כתב דבשאר שנים טוב לומר "לבטיל ולהוי הפקר" ולכו"ע מהני לשון זה של הפקר אף שאמר לשון זה בינו לבין עצמו ולא בפני אנשים, וזאת לחוש לשו"י התוס' דביטול הוא הפקר. אכן שו"י הרמב"ן ריש פסחים דביטול לא הוי הפקר וראייתו מהא דמותר לבטל בשבת ויו"ט והרי אסור להפקיר בשבת. ולפי"ז בשנה זו שחל ער"פ בשבת אין לומר לשון הפקר, אמנם לשון ביטול מועיל גם לתוס'.

שנזכה לביעור יצר הרע כנדפס בסידורים. ואין בזה משום תחינה שאסור לאומרה בשבת, אלא דהוי כמו תפילה.⁸⁰

מד) חמץ שנשאר לו לאחר תחילת השעה השישית, שהחמץ אסור בהנאה והוא מוקצה ואסור בטלטול, כופה עליו כלי עד מוצאי יו"ט ומבערו⁸¹, ומותר להשליכו לבית הכסא ע"י עכו"ם (וראה הערה)⁸².

מה) כלי חמץ לאחר זמן ביעור חמץ, דינם כדין כלי שמלאכתו לאיסור, והתירו לטלטלו רק לצורך גופו ומקומו, אמנם כשמסלקו משום איסור חמץ אין זה צורך גופו ומקומו, והעצה שישתמש איזה שימוש באותו מקום שהיה בו הכלי אחר פינויו⁸³. ואם יש בכלי מעט תבשיל (שאינו חמץ) מותר לטלטלו אגב המאכל⁸⁴.

🌀 מן המנחה ולמעלה 🌀

מו) סעודה שלישית: מתפללים מנחה גדולה כדי למהר ולאכול סעודה שלישית קודם סוף שעה תשיעית⁸⁵. ואין אומרים 'ברכי נפשי'⁸⁶. גם מי שחילק סעודת שחרית לשנים, יקיים שוב סעודה שלישית לאחר חצות, ויאכל מעט תבשילים של פסח כקניידלעך⁸⁷

דהגרא"א סי' תלד סעי' ב, מביא לשון לבטיל מהירושלמי פ"ב ה"ב: "רב אמר צריך שיאמר כל חמץ שיש לי בתוך ביתי ואיני יודע בו יבטל". והגרא"ל שטיינמן זצ"ל אמר שיאמר בנוסח "ליבטיל ואם צריך הפקר שיהא הפקר". מיהו כתב המשנ"ב סי' תמד ס"ק טז, דבשבת זו מותר ליתן מתנה לגוי את החמץ שצורך מצוה הוא שלא יהא החמץ ברשותו ולכאורה מהאי טעמא יוכל נמי לבטל ב"הפקר".

⁸⁰ שו"ת רבבות אפרים או"ח ח"ד סי' קיג אות מב.

⁸¹ עי' שו"ע סי' תמד סעי' ה ומשנ"ב ס"ק כא.

⁸² אף שכתבנו דשרי ע"י עכו"ם להשליכו לביה"כ וכ"כ המשנ"ב סי' תמד ס"ק כא, אמנם כתב המשנ"ב בסי' תמו ס"ק ז, דאין העולם נוהגים כן ובכל גווני כופין עליו כלי.

⁸³ וכמו תפילין שדינם ככלי שמלאכתו לאיסור שנפלו בשבת, והורה החזו"א להרים את התפילין ולשבת על אותו מקום שהתפילין היו מונחים וחשיב בזה צורך מקומו. שמעתי ממור"ר הגר"י זילברשטיין שליט"א.

⁸⁴ כנ"ל ממור"ר שליט"א, וכמבואר במשנ"ב סי' שח ס"ק כ וס"ק כו, כדין כלי שמלאכתו להיתר.

⁸⁵ גם אלו הרגילים בכל השנה להתפלל מנחה קטנה, בער"פ שחל בשבת יכולים להתפלל לכתחילה מנחה גדולה שכן היו מקדימים להקריב התמיד של בין הערבים בער"פ שחל בשבת חצי שעה אחר חצות היום, ותפילת מנחה היא כנגד תמיד של בין הערבים.

⁸⁶ רמ"א סי' תל.

⁸⁷ עיין שו"ע סי' תמד סעי' א משנ"ב ס"ק ח וס"ק יד. ולמחבר יאכל מצה עשירה שנילושה במי פירות לבד, ואם שהה עד שעה עשירית, לא יאכל אלא מעט פירות וירקות בשר ודגים, ועיין במשנ"ב סי' תמד ס"ק ח, דיותר טוב בבשר ודגים מבפירות. ובערוה"ש סי' תמד סעי' ה, כתב דפירות עדיפי כדי שלא ישבע ויאכל מצה לתיאבון. ועי' בפר"ח סי' תמד ס"ק א, שכתב דלא יאכל אלא כזית א' פירות, ועי' בתהלה לדוד סי' רצא ס"ק ב, שדייק מדברי הפר"ח שדי באכילת שיעור כזית א' של פירות

בשר דגים או מיני פירות טוב לעשותה בפירות שברכתן מעין ג'⁸⁸. ויזהר לאכול רק מעט ולא ימלא בטנו כדי שיאכל בערב מצה לתיאבון⁸⁹. ואם מותר לאכול תבשיל קטניות בסעודה זו, עיין בהערות⁹⁰. ועיין מילואים אות ג.

מזן שרים זמירות של סעודה שלישית בסעודה זו כבכל שבת⁹¹, ואין להשתמש בסידורי "זמירות שבת" שהם בשימוש בכל ימות השנה בעת אכילת חמץ⁹².

מח) אמירת סדר קרבן פסח: אחר תפילת המנחה אומרים סדר קרבן פסח ויחשוב לו הקב"ה כאילו קיים בפועל⁹³. ויש נוהגים לומר את ההגדה מ"עבדים היינו" עד "לכפר על כל עוונותינו" כבכל שנה בשבת הגדול⁹⁴.

לצאת יד"ח סעודה שלישית, אך בפרמ"ג סי' רצא משב"ז ס"ק ב, דן לומר שצריך לאכול פירות יותר מכביצה בסעודה שלישית של שבת. ובזוה"ק פ' אמור איתא שרשב"י קיים סעודה זו בד"ת הובא במג"א סי' תמד ס"ק ב. וכתב באלף למטה על המט"א סי' תקצו ס"ק ב "ומי הוא שידמה בעסק התורה לרשב"י ז"ל", ועיין גם בערוה"ש סי' תמד סעי' ו. ואין לשתות יין בסעודה זו - הנהגות הגרי"ח זוננפלד זצ"ל עפ"י שו"ע סי' תעא סעי' א. ושמעתי מהגר"נ קרליץ זצ"ל דלענין זה מיץ ענבים דינו כיון. ועי"ש במשנ"ב ס"ק ו, דבפחות מרוב כוס שרי. ויכול לצאת בזה מש"כ המשנ"ב סי' רצא ס"ק כא דטוב להדר ולברך על היין בתוך סעודה ג' לצאת בזה דעת הרמב"ם שסובר כן, וי"ש מותר לשתות רק מעט שעה"צ תעא אות ט.

ואפי' המחמירים שלא לאכול מצה שרויה בפסח, בער"פ מותר, ועוד יותר קיל מאחרון של פסח (בחור"ל), ויאכל בכלים מיוחדים. שערים מצוינים בהלכה סי' קטו אות ז. וראה לעיל סעי' ל, שאין לאכול כופתאות מקמח מצה לאחר שעה עשירית.

⁸⁸ בן איש חי שנה א', פ' צו, סעי' ה.

⁸⁹ שו"ע סי' תע סעי' ג ומשנ"ב שם, דהאיסטניס מתענה בערב פסח כדי שיאכל מצה בלילה לתיאבון, ומ"מ אם חל ערב פסח בשבת, אין כדאי לדחות לגמרי סעודת שבת בשביל זה, רק שיזהר לאכול מעט לצאת ידי סעודת מצוה לבד.

⁹⁰ החק יעקב סי' תעא ב, אסר לאכול קטניות בער"פ מזמן איסור אכילת חמץ, וכ"ה בהנהגות הגרי"ח זצ"ל. ובפמ"ג א"א סי' תמד ס"ק ב, התיר לאכול בער"פ מצה ממיני קטניות. וכתב בשו"ת שבט הלוי ח"ג סי' לא, דמנהגינו לאסור קטניות בערב פסח, ואין ראייה להתיר מהפמ"ג דמצה שאני, והמיקל בזה הוא בכלל פורץ גדר. ומרן החו"א זצ"ל כתב ברשימתו (אגרות ח"א קפח) דבסעודת ליל שבת לא לערב בתבשיל שום חמץ ולא שום קטניות ולא אורז.

⁹¹ בן איש חי שנה א' פ' צו סעי' ה.

⁹² עיין רמ"א סוף סי' תמו.

⁹³ משנ"ב סי' תעא ס"ק כב, ולוח א"י.

⁹⁴ משנ"ב סי' תל ס"ק ב, ועי"ש בביה"ל ד"ה במנחה שהביא מהגר"א שלא היה נוהג בזה משום דאיתא בהגדה יכול מבעוד יום, וכ"ה ביעב"ץ בספרו מור וקציעה ובסידור בית יעקב דכשם שאסור לאכול מצה מבעודי כך אין לומר ההגדה לפי שדברים חדשים חביבים על האדם והנפש מתפעלת ממנו יותר מהדברים הישנים, וראוי לכל אדם לעיין בהגדה ולא להוציאה בשפתיו. ובבן איש חי פ' צו, סעי' ז, כתב דטוב ללמוד משנה פסחים.

מז הכנה מושבת ל'יו"ט: אין להכין דבר לצורך הסדר עד הלילה ממש⁹⁵, ובכלל זה שלא יערוך את השולחן לצורך הסדר מבעו"י. ולערוך את השולחן בשבת לליל הסדר ע"י נכרי, מותר⁹⁶. וכשיש צורך מעט לסדר את השולחן כגון לנוי או כדי שיהיה החדר מסודר, מותר אף ע"י ישראל⁹⁷.

נ ולכן אין לטלטל (אף במקום שיש עירוב) בשבת לצורך יו"ט, והמתארחים בליל הסדר אצל אחרים יזהרו שלא לטלטל בשבת בזמן בין השמשות לצורך הלילה, וכן אין להביא מחזור לבית הכנסת קודם הלילה. אא"כ משתמשים בחפץ בו ביום קודם הלילה (וכגון שיעיין בהגדה או במחזור מבעו"י)⁹⁸.

נא וכן לא יאמר שרצונו לישון כדי שיוכל להיות ניעור בלילה, שנראה כמכין משבת ליו"ט. ויש להזהר שלא לומר לילדים בשבת שילכו לישון כדי שיהיה להם כוח להיות ערים בליל הסדר⁹⁹. אבל מותר להרהר שישן ביום כדי להיות ניעור בלילה (וכן מותר לשלוח את הילדים לישון ביום מבלי לפרט את הסיבה שיהיה להם כוח בלילה)¹⁰⁰.

נב יש להחליף בגדי השבת בבגדי יו"ט מבעוד יום ולא סמוך לשקיעה¹⁰¹.

⁹⁵ דהוי הכנה משבת ליו"ט שאסור. וכתב המשנ"ב סי' שמב ס"ק ב, דאף דשרינן שבות בבין השמשות לצורך מצוה, אך למעשה יש להחמיר בבין השמשות דמוצ"ש, דאין אנו בקיאים בזמן ביהש"מ וע"כ ימתין עד הלילה. תשובות מהרי"ו סי' קצג, פרי"ח סי' תמד.

⁹⁶ דע"ת למהרש"ם סי' תמד א. והראה לי ידידי הרה"ג ר' מרדכי רוטנברג שליט"א, שכתב הפרמ"ג בהקדמה לא"א סי' תקג, וז"ל: "ונסתפקנו ע"י עכו"ם בדבר שאין בו מלאכה רק טרחא בעלמא יש לומר דשרי". וכ"כ בפרמ"ג סי' תק משב"ז ס"ק ד. אמנם בסי' תק א"א ס"ק יג, הביא ראיה לאסור מגורלות. מ"מ במהרש"ם דעת תורה סי' תמד סעי' א ד"ה וע"ע בדיני ער"פ שחל בשבת, שהביא מהפרמ"ג בא"א ריש סי' תקג, דע"י עכו"ם שרי, ואף שכ' שם ונסתפקנו, מ"מ מסתבר להקל. וע"י במילואים סי' ז.

⁹⁷ מג"א סי' שב ס"ק ו, ומשנ"ב סוף סי' תרסז.

⁹⁸ וכדלעיל משום הכנה. ע"י מחצית השקל סי' תרפח סוף ס"ק יב.

⁹⁹ מג"א סי' רצ בשם ספר חסידים הו"ד במשנ"ב שם ס"ק ד. ועיין בא"ר שם ובריש סי' שז בשם הס"ח שאין לומר כן, אפי' כשחפץ לכתוב ס"ת בשבת, ומכאן שאפי' לדבר מצוה שיעשה במוצ"ש, אסור לומר שישן בשבת. וכתב הבא"ח שנה א פ' צו הל' ער"פ שחל בשבת סעי' ז: "וצריך כל אדם לישן ביום שבת זו אחרי סעודת שחרית כדי שיוכל להיות נעור היטב בלילה, וה"ה הנשים והקטנים יזהרו בכך ואחר שיקיץ משנתו ביום, יעסוק בתורה הנותנת חיים לעושה וטוב ללמוד משנה פסחים" עכ"ל.

¹⁰⁰ חק לישראל סעי' לח.

¹⁰¹ כתב הבן איש חי שנה א, פ' צו, סעי' ד, דיש להחליף את בגדי השבת בבגדי יו"ט אחר המנחה בשבת, מפני שאכל חמץ בלילה ובשחרית וחוששים שמא דבק פירורי חמץ ע"כ ואין בזה איסור הכנה וולוזל בשבת כיון שעושה כן בשבת אחר חצות ונהנה מהבגדים גם בשבת. וראוי ללבוש בגדי יו"ט מחצות היום שהוא זמן הקרבת הפסח, ונחשב כיו"ט, כמבואר ברמב"ם הל' יו"ט פ"ח

מוצאי ש"ק - ליל פסח

נג) תפילת ערבית והבדלה: אחר צאת הכוכבים, מתפללים ערבית ואומרים "ותודיענו", ואם שכח אין צריך לחזור¹⁰².

טעה בתפילת שמונה עשרה ובמקום לומר 'אתה בחרתנו' התחיל תפילת חול 'אתה חונן', שהדין הוא דגומר אותה ברכה ומתחיל של שבת וה"ה לענין יו"ט¹⁰³, לא יבדיל בה באמירת 'ותודיענו' וכן לא יאמר 'אתה חוננתו' אלא יאמר ותודיענו בברכת "אתה בחרתנו" שיאמר אח"כ שהיא תפילת יו"ט¹⁰⁴.

נד) אין לעשות כל הכנה ומלאכה לצורך החג, ובכלל זה הדלקת הנר, בישול, עריכת השולחן, שטיפת כלים וכד', עד לאחר שהבדיל בתפילה או בקידוש, או שאמר 'ברוך המבדיל בין קודש לקודש'. וגם הנשים, לא תדלקנה נרות ולא תעשינה כל מלאכה או שאר צרכי החג, אא"כ אמרו 'ותודיענו' בתפילה, או 'ברוך המבדיל בין קודש

הי"ח, ובמשנ"ב סי' תסח ס"ק א.

ובענין טבילה לכבוד יו"ט יכין בטבילתו בערב שבת גם לכבוד הרגל. דבספר מנחת שבת סי' עב אות נה, כתב לענין טבילה במקוה, דאם אי אפשר לו לטבול בע"ש, יטבול ביום ה' ויכין לשם שבת. ושמע מגדול אחד שנהג כן לעת זקנתו, ואמר שדומה לכביסת כותונות שמכבסים ביום ה' לכבוד שבת. ולפי"ז נראה דמהני לטבול בע"ש לכבוד השבת והרגל. ומ"מ מי שטובל בשבת יכוון כן בטבילתו בשבת.
¹⁰² עי' סי' תצא משנ"ב ס"ק ד. ואפי' אם התחיל רק "ותתן לנו ה' אלוקינו" כתב המט"א סי' תקצט סעי' ז, שאינו חוזר, ודלא כמו באתה חוננתו שמבואר בסי' רצד סעי' ד, שכל זמן שלא סיים את הברכה יחזור. וביאר בשו"ת שבט הלוי ח"ט סי' כג אות ב, שכין שכבר התחיל "ותתן לנו ה'" אם יחזור ויאמר ותודיענו מפסיד הוא את אמירת השם שכבר אמר, וכין שיבדיל על הכוס באמירת יקנה"ז, הרי זה לא יחזור, ומ"מ אם חזר ואמר אין מוחין בידו.

שכח להבדיל בתפילה וטעם דבר מזה קודם הקידוש, קנסו אותו שעליו לחזור ולהתפלל ערבית וכמו במוצ"ש כמבואר בסי' רצד סעי' א, וכתב שם בביאורה"ל ד"ה ואם טעה, דה"ה ביו"ט שחל במוצ"ש שאם טעה ולא אמר ותודיענו בתפילה וטעם אחר התפילה קודם קידוש של יקנה"ז חוזר לראש התפילה, דכי משום שאכל גם קודם קידוש אתגורי אתגר כ"ה בפרמ"ג שם א"א ס"ק ג. וה"ה אם שכח להבדיל בתפילה באמירת ותודיענו, וקידש על הכוס ולא הבדיל וטעם לאחר מכן, כתב בכף החיים סי' רצו ס"ק מד, שעליו לחזור ולהתפלל ויתפלל מיד ואין התפילה נחשבת הפסק בין הקידוש לסעודה הואיל וע"י התפילה מותר לו לאכול, שש"כ פרק סב הע' לו, בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל. ואם עבר או שלא ידע דצריך לחזור ולהתפלל והבדיל על הכוס אחר שטעם, כתב הפרמ"ג סי' רצד משב"ז ס"ק ב, דשוב א"צ לחזור ולהתפלל ויתפלל מיד ואין חילוק וצריך לחזור ולהתפלל. ובסידור דרך החיים בדין אמירת אתה חוננתו סתם דאין חילוק וצריך לחזור ולהתפלל. וביאורה"ל שם סעי' א ד"ה צריך לחזור, הביא דבריהם ומשמע דמצד כפרמ"ג, ובכף החיים סי' רצד אות יא, הביא רק את דברי הפרמ"ג שאם טעה והבדיל על הכוס קודם שחזר והבדיל בתפילה שא"צ לחזור ולהתפלל.

¹⁰³ וכמבואר סי' רסח סעי' ב, משנ"ב שם ס"ק ג.

¹⁰⁴ הגאון האדר"ת בספרו עובר אורח סי' קמג.

לקודש', לפני שמדליקות נרות או עושות שאר צרכי החג¹⁰⁵.

נה) הדלקת נרות: הכנת הנרות - אסור להדביק נרות בפמוטות ביו"ט, וכן אין להכין פתילות לצורך הדלקה בשמן, ועל כן יש להכין את הנרות מערב שבת, וכדלעיל סעיף כא. ומותר להוציא את הדיסקית של הנרונים הישנים שבתחתית הכוסית כדי להציב בה נרונים חדשים (אף שהיא דבוקה משיירי הנר הישן). ומכל מקום, יקפיד להוציא את הדיסקית מהכוסית ישר לאשפה וכד', שלא יצטרך לטלטלה שנית¹⁰⁶.

נו) הדלקת הנרות תיעשה באמצעות העברה מאש דולקת. ויש לומר לפני כן ברוך המבדיל, וכדלעיל בסעיף נד.

🕯 קידוש בליל יו"ט שחל במוצש"ק 🕯

נז) שתיית מים קודם יקנה"ז: בכל מוצאי שבת אסור לאכול ולשתות משתחשך עד שיבדיל, חוץ ממים שהתירו לו לשתות¹⁰⁷. אמנם בשבת ערב שבועות אין לשתות אפילו מים קודם הבדלה, שהוא גם קודם קידוש של יו"ט כדין איסור שתית מים קודם קידוש שאסרו¹⁰⁸. ואין הבדל בענין זה בין איש לאשה¹⁰⁹.

נח) פדר הקידוש הוא: יין, קידוש היום, נר, הבדלה, זמן - וסימנך: יקנה"ז¹¹⁰. טעה ושינה סדר הברכות, יצא ידי חובתו, שאין הסדר מעכב¹¹¹. וראה הערה¹¹². אם אין לו יין,

¹⁰⁵ עיין משנ"ב סי' רצט ס"ק לו, וי"א דצריך לומר כל נוסח ההבדלה בלא שם ומלכות - מט"א תקצט סעי' ה, שע"ת סי' רצט ס"ק יא, ולוח א"י. ועי' שער הציון סי' רצט אות מז, דאין להחמיר ולומר כל הנוסח.

¹⁰⁶ הדיסקית הישנה היא לכאורה מוקצה, ואף שהתירו לטלטל מוקצה ביו"ט לצורך אוכל נפש ושמחת יו"ט, כמבואר ברמ"א סוף סי' תקט, יש להמנע מלטלטלה שלא לצורך, וע"כ כתבנו שינער אותה מיד לאשפה וכד', כדי שלא יצטרך לטלטלה שנית.

¹⁰⁷ שו"ע סי' רצט סעי' א.

¹⁰⁸ שו"ע סי' רעא סעי' ד.

¹⁰⁹ משנ"ב סי' רפט ס"ק ו.

¹¹⁰ שו"ע אר"ח סי' תעג סעי' א, משנ"ב ס"ק ג.

¹¹¹ מג"א סי' רט סוף ס"ק ה, שו"ע הרב, סי' תעג סעי' ו.

¹¹² הקדים ברכת הקידוש קודם ליין, כתב בשו"ע הרב שם, שצריך לחזור, דסדר שאר הברכות הוא מחלוקת אמוראים (פסחים קב ע"ב-קג ע"א) ולכן יצא, אף שאמרו שם דהלכה כרבא דאמר יקנה"ז. משא"כ בהקדים ברכת הקידוש ליין, שעשה כב"ש כנגד ב"ה (פסחים קיד ע"א), וכל העושה כדברי ב"ש לא יצא יד"ח. אמנם עיין בתוספת שבת סי' רחצ ס"ק ב, שאין צריך לחזור, דבב' ברכות סמוכות רגילים אנשים לטעות להקדים את המאוחר, ולא מיחזי דעבד כדברי ב"ש

ומקדש על הפת, יבדיל גם על הפת אגב הקידוש¹¹³. הנוהגים לעמוד בהבדלה בכל מוצאי שבת, ביקנה"ז, ישבו אף בברכת ההבדלה¹¹⁴.

נט) נר ביקנה"ז: בעת שמברך על הנר במוצאי שבת יחזיק שני נרות סמוכים זה לזה כדי שיהיו לאבוקה, ויזהר שלא תתחמם השעוה וידבקו הנרות זה לזה¹¹⁵. ויש הנוהגים לברך על שני נרות מבלי להסמיכם, או לברך על נר יחידי שעל השולחן, והטעם שלא יהיה נראה ככיבוי בעת הפרדתם¹¹⁶. והדרך הנכון, לשייר חתיכת אבוקה מנר ולהדביקה בפמוט מערב שבת, להדליקה סמוך לקידוש ולברך עליה ברכת הנר ושתכבה בעצמה לאחר זמן מועט¹¹⁷. וכן יש להזהר שלא לכבות את הגפרור או הנר שבאמצעותו מעביר את האש, אלא יניחנו שיכבה מאליו.

ל) הדליק נר במיוחד: יש שנסתפק אם מותר להדליק נר ביו"ט רק בשביל הידור של אבוקה, שהרי אינו מדליקו אלא רק כדי לברך על אבוקה שמאירה יותר, ולא כדי ליהנות מאורו¹¹⁸. ויש המברכים דוקא על הנר שברכו עליו, כיון דאיתעבידא חדא מצוה עביד בה מצוה אחריתי. אלא שיש המפקפקים בדבר, וכתבו שיברך על נר אחר שהודלק לשם אורה, אבל לא הנר שבירכו עליו, וראה הערה¹¹⁹.

אלא טעות הוא בידו.

¹¹³ משנ"ב סי' רצו ס"ק יד-טו.

¹¹⁴ רמ"א סי' רצו סעי' ו, ומשנ"ב שם ס"ק כח, סי' תעג ס"ק ג. ובשו"ת אגרות משה או"ח ח"ה סי' טז אות ח, כתב דגם לשיטת המקובלים הנוהגים לעמוד בקידוש של שבת, מ"מ בקידוש של יו"ט אין לעמוד אלא לשבת, וה"ה בקידוש של יקנה"ז, שיקדש בשיבה.

¹¹⁵ משנ"ב סיק תקיד ס"ק יח, משום חשש שמא ימרח.

¹¹⁶ עיין שו"ע סי' תקב משנ"ב ס"ק יט. ואמנם כתב שם דאם כוונתו כדי להניח כ"א במקומו שרי. ועי"ש בס"ק כ, דאם שומט עץ דלוק ולוקחו משם כדי להאיר לפניו אם כי מצד הדין מותר, מ"מ יש מחמירים ונכון להחמיר. ויש לחלק מכל הדלקת נר מנר דשרינן.

¹¹⁷ הגר"ש דבליצקי זצ"ל.

¹¹⁸ עי' מאמר מרדכי סי' רחצ סוף ס"ק ב, דאין להדליק נר מיוחד להבדלה במוצ"ש שחל יו"ט, משום דיש ריבוי נרות בבית. ויעוין בסי' תלה שעד"צ ס"ק ט, שמי ששכח לבדוק את החמץ ונוכר בליל פסח, אם ביטל את החמץ בלבד, לא ידליק נר מיוחד כדי לבדוק החמץ. ובש"כ פרק סה הע' לא הביא בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שהסתפק בזה. אבל אח"כ בתיקונים ומילואים שם, כתב הגרש"ז, דמסתבר דגם לצורך הידור של אבוקה מותר להדליק נר במיוחד. וגם מסתבר דשפיר חשיב גם צורך קצת כיון שמאיר יותר טוב, אע"ג שזה רק למצוה.

¹¹⁹ ציץ אליעזר, ח"ו סי' י, וחי"ד סי' מב. השו"ע או"ח סי' רחצ סעי' יב, כתב דאין מברכין על נר של מתים. וכתב שם במשנ"ב ס"ק לג, "כיון שגם ביום היו מוליכין לפניו א"כ הוא לכבוד אף על פי שצריכין לו עתה בלילה. וכתב המ"א דה"ה על נר שמדליקין לכבוד החתן אין מברכין", עכ"ל.

ס) ברכת הבדלה ביקנה"ז: מברך וחותרם "המבדיל בין קודש לקודש". טעה וחתם הברכה 'ברוך המבדיל בין קודש לחול', כהרגלו בחול, יש אומרים שלא יצא יד"ח וחוזר ומבדיל, שהרי משנה ממתבע שטבעו חכמים בברכות¹²⁰. ואם הסיח דעתו מברכת הגפן, או שהפסיק בדיבור שאינו מענין הקידוש וההבדלה קודם שטעם מן היין, חוזר ומברך ברכת הגפן וגם אומר ברכת המבדיל בין קודש לקודש ואינו חוזר על ברכות הקידוש, שהחיינו והנר. ואם נזכר תוכ"ד וגם לא התחיל ברכת שהחיינו, יחזור ויאמר 'המבדיל בין קודש לקודש'. ואמנם יש שפסקו, שגם אם חתם המבדיל בין קודש לחול יצא כיון שהזכיר 'בין קדושת יו"ט לקדושת שבת הבדלת'¹²¹.

עוד בעניני טעות ושכחה בברכת הבדלה, ראה מילואים סי' ז.

פא) שכח לברך שהחיינו: מברך מתי שנזכר, ולכתחילה יברך על כוס¹²² [ואם הוא בתוך סעודתו, לא יברך שוב בפה"ג¹²³]. ואם שכח לברך שהחיינו ולא נזכר עד מוצאי יו"ט, יש שכתב שיכול לברך במשך כל ימי ההשלמה¹²⁴, אבל למעשה כתבו דלא יברך¹²⁵.

וא"כ כשם שאין מברכים על נר שהוא גם לכבוד וגם להאיר, ה"ה ביו"ט שהדליקו נר לכבוד ולהאיר, אין לברך עליו. וכתב רבינו יונה (ברכות נג ע"א), שאין מברכים על נרות של בית הכנסת כיון שהדרך להדליקם לכבוד, אין מברכים עליהם אפי' הדליקום להאיר. אמנם כל זה צ"ע, שהרי ביו"ט לעולם לא מדליקים נר ביום, דהא הוי נר של בטלה שאסור להדליקו ביו"ט, א"כ מה שמדליקים בלילה הוא לעונג ולהאיר ולא לשם כבוד. וכן אין לברך על נר יארצייט, שאינו עשוי להאיר רק לזכר נשמת המת - משנ"ב סי' רחצ ס"ק ל.

¹²⁰ שו"ת שבט הלוי ח"ח סי' קיח, ארחות רבינו ח"ב עמ' קיא דכן משמע מהפוסקים. ועיי"ש בשבט הלוי שצידד דאין זה נחשב להפסק לענין ברכת הגפן ואין צריך לחזור ולברך ברכת הגפן. ולא דמי לביאור"ל סי' רחצ סעי' ה, בבירך בהבדלה על נר שלא שבת דהוי הפסק בין ברכת הגפן לטעימה, דהכא אין זה הפסק גמור יעו"ש שכתב דעדיין צ"ע בזה. ועיין גם בשלמי תודה - יו"ט סי' טו אות ב, שנסתפק בזה אי הוה הפסק.

¹²¹ מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל הו"ד ברבבות אפרים ח"ו סי' תי, וכן מרן הגרשז"א זצ"ל במכתבו להרה"ג ר' צבי כהן זצ"ל.

¹²² ביאור"ל סי' תרצב סעי' א ד"ה שהחיינו.

¹²³ שו"ע או"ח סי' רעא סעי' ד, לגבי מי שהתחיל סעודתו בערב שבת מבעוד יום סעד והגיע זמן קידוש, דאם היו שותים יין תחילה אינו אומר אלא קידוש בלבד בלא ברכת היין, וכמבואר שם במשנ"ב ס"ק טז, וה"ה הכא. ובודאי היה גם דעתו לשתות יין בתוך הסעודה דהוה שמחת יו"ט כמבואר במשנ"ב סי' תקכט ס"ק יא, דגם באמצע הסעודה יקבע לשתות יין. וכמ"ש בשו"ת חת"ס או"ח סי' קסת, דבשבת יש רק דין עונג, ואם עונג לו לא לאכול אינו חייב לאכול, משא"כ ביו"ט שיש מצות שמחה ומחויב לשמוח בבשר ויין.

¹²⁴ דעת החק יעקב שיכול לברך כל ימי ההשלמה.

¹²⁵ משנ"ב, שעד"צ סי' תעג אות ה, וכן הביא שם מאליה רבה ופמ"ג. ועיין בזה בענין תשלומים לשהחיינו - במילואים סי' ח.

מב) אין מברכים על הבשמים: אין מברכים על הבשמים במוצאי שבת שחל ביו"ט¹²⁶. טעה ובירך על הבשמים, נראה שאין זה הפסק בין ברכת היין לשתיית היין¹²⁷.

מג) מילוי הכוס: הנוהגים למלא בהבדלה את הכוס עד שתעלה על גדותיה וישפך מעט מן היין משום סימן ברכה¹²⁸, אין נוהגים לעשות כן ביו"ט שחל במוצ"ש¹²⁹.

מד) עמידה ביקנה"ז: גם הנוהגים לעמוד בשעת הבדלה, אם נוהג לישב בקידוש יאמר כל היקנה"ז, גם ההבדלה, בשיבה¹³⁰.

מה) נשים בהבדלה: ככל ימות השנה מבואר שלכתחילה אשה לא תבדיל במוצ"ש, רק תשמע הבדלה מאיש¹³¹. וא"כ גם במוצ"ש שחל ביו"ט, עדיף שהאשה לא תקדש ביקנה"ז, מחשש שברכת ההבדלה היא הפסק בין ברכת היין והקידוש לשתיית היין.

¹²⁶ משנ"ב סי' תעג ס"ק ג, והטעם מובא בתוס' ביצה לג ע"ב ד"ה כי, שגם ביו"ט יש נשמה יתירה וא"כ לא אבדה הנפש ואין צריך להריח בבשמים. והקשו שם התוס' ע"ז דא"כ במוצאי יו"ט אמאי אין מברכים על בשמים בהבדלה כשהנשמה יתירה מסתלקת, ותי' שם, וכ"ה בתוספות פסחים ק"ב ע"ב, דבאמת ביו"ט אין נשמה יתירה, והטעם שאין מברכים על בשמים במוצ"ש ליל יו"ט מפני ששמחת יו"ט משיב הנפש, וכ"כ במג"א סי' תצא ס"ק א ובמשנ"ב ס"ק ג, דכיון שיש מאכלים טובים מיישבים דעתו כמו בשמים. ובפמ"ג סי' רצו משב"ז ס"ק ה, כתב "ואפשר קצת טעם שאין מברכים במוצ"ש ליו"ט על בשמים שמא ימלול ויוליד ריחא". [אמנם בספר אבן שלמה פרק ט אות י, הביא מהגר"א שבכל יום שיש בו תפילת מוסף יש לו לאדם נשמה יתירה והוא תוספת רוח הקודש. וצ"ל דמדרגות טובא יש בזה, ובשבת איכא טפי נשמה יתירה ועל זה הנפש מצטערת במוצ"ש ונטלינן בשמים בהבדלה, וביו"ט ליכא כמו בשבת]. ועיין מש"כ המאירי מס' פסחים דף ק"ב ע"ב ד"ה שביעי.

¹²⁷ הנה הט"ז בסי' תרכד ס"ק ב, צידד שאם מברך על בשמים במקום שאין צריך (שם איירי בהבדלה במוצאי יו"כ, לדעות שאין מברכים על בשמים), הוה הפסק, וכ"כ שם בהגהות רעק"א על השו"ע בשם הגינת ורדים (כלל א סי' ח). אמנם דעת מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (הו"ד בשש"כ פרק סב הע' מט), שיתכן דאינו נחשב להפסק בין ברכת היין לשתיית היין כיון שבברכת הבשמים הוא כבוד למצוה, וכמו שמצינו שמנהג הספרדים בברית מילה לברך על הבשמים לאחר ברכת בפה"ג. (ומה שכ' שם בשש"כ, דצ"ע מדברי הבה"ל בסי' רחצ סעי' ה ד"ה אין, שכ' שאם בירך במוצאי יו"כ על נר שלא שבת דלא יצא, וממילא הוה הפסק. יש ליישב בפשיטות, דהתם דברכת הנר שלא כראוי, הוה ברכה לבטלה לגמרי. משא"כ הכא, דמ"מ ברכת הבשמים הוי שפיר ברכה הראויה שיכול לברכה בכל עת).

¹²⁸ רמ"א או"ח סי' רצו סעי' א, ומשנ"ב שם ס"ק ה.

¹²⁹ וטעם זה שייך רק בתחילת ימי המעשה משא"כ במוצ"ש שהוא יו"ט והוסיף הגרש"ז א זצ"ל (מובא בספר ער"פ שחל בשבת) שכיון שיו"ט אסור בהרווחת שכר הו"ל ביזיון לקדושת יו"ט. ובחמד משה כתב טעם נוסף לשפיכת היין, משום הרשעים השבים לגיהנם ואף טעם זה אינו שייך אלא במוצאי שבת שהוא חול ולא כשהוא יו"ט.

¹³⁰ משנ"ב סי' תעג ס"ק ג.

¹³¹ רמ"א או"ח סי' רצו סעי' ח.

ואפשר שאין זה הפסק ויכולה לקדש ולהבדיל¹³². ומכל מקום ברכת האש לא תברך, ויש אומרים שהמנהג שמברכת ברכת האש¹³³, ולכן עדיף שתברך לאחר שתיית היין. יכולות הנשים לענות אמן על ברכת הנר, ואין זה הפסק¹³⁴.

פו) שתיית נשים מכוס יקנה"ז: אף שבד"כ אין האשה שותה מכוס של הבדלה¹³⁵, מ"מ המנהג שהנשים שותות מכוס זה של קידוש והבדלה יחד¹³⁶.

פז) יקנה"ז מבעוד יום: לכתחילה אין לאכול ולקדש קודם צאת השבת, שמא יבוא להקל במלאכה. אמנם בשעת הדחק, וכגון בבתי חולים ובתי אבות, שאי אפשר לשנות את סדרי האכילה, יש מקום להתיר, אך ישגיחו שלא יעשו כלל מלאכה. ולא יברכו על הנר עד הלילה¹³⁷.

¹³² דכיון שהאשה מושכת על עצמה חיוב הבדלה, שוב לא הוה הפסק, דומיא דברכת בשמים במוצאי יו"כ שחל בשבת, עי' משנ"ב סי' תרכד ס"ק ה.

¹³³ דעת מרן הגר"ש ואזנר זצ"ל.

¹³⁴ מרן הגרשז"א זצ"ל בהליכות שלמה פסח, פרק טז הע' 34, משום שהמברך חייב בברכה זו וכך קבעו אותה בסדר זה, ואין זה הפסק. עכ"ד. ועוד נראה לומר, דאין עניית אמן הפסק, שהרי יש שיטות שיכולות לברך בעצמן, וכמ"ש, וא"כ ודאי שעניית אמן על ברכת הנר דבעה"ב לא חשיב הפסק.

¹³⁵ משנ"ב סי' רצו ס"ק ו.

¹³⁶ כתב בקצודה"ש סי' צז בבדה"ש ס"ק ג (והו"ד בשובע שמחות עמ' קב), שאם הבדיל על הכוס שזימנו עליו, שפיר יכולות הנשים לשותות ממנו, דהוי כוס של ברכה. ומסתבר דה"ה כאן. והגר"ח זוננפלד זצ"ל במכתבו לספר משנה שכיר (ונדפס בשו"ת תורת חיים סי' קה), כתב בפשיטות שהנשים יכולות לשותות מכוס זו, דהרי בפסח שחל במוצ"ש, שהכוס הראשון הוא גם הכוס שמבדילין עליו, וכי יש הו"א שלא ישתו, והרי מחוייבות בד' כוסות, ומינה יש לדון לכל יו"ט. ועי' שו"ת הר צבי או"ח סי' קנד, שהביא בשם הגרא"ז מלצר זצ"ל, דהטעם שאין הנשים נוהגות לשותות מכוס של הבדלה, שהובא במג"א סי' רצו ס"ק ד, משום דשמא פטורות הן מהבדלה, ונמצא שהאמן שעונות על ברכת ההבדלה הוי הפסק בין בפה"ג לשתייה. וטעם זה שייך לכאן גם ביקנה"ז, ועי"ש שההר צבי דחה טעם זה, דהרי סוף כל סוף היא חייבת להבדיל מספק וגם חיוב מספק הוי חיוב ותו לא הוי הפסק.

¹³⁷ שו"ע או"ח סי' רצג סעי' ג. שמי שהוא אנוס, יכול להתפלל של מוצ"ש בשבת מפלג המנחה, ומבדיל מיד אך לא יברך על הנר. וכתב המשנ"ב שם ס"ק ט, דאין לעשות כן לכתחילה, שמא יבוא להקל במלאכה יעו"ש (ועי' שו"ת שבט הלוי ח"י סי' נד). ולפי"ז ה"נ דיש לחשוש שמא יבואו לעשות מלאכה במלאכת אוכ"נ דאסור בשבת, ובמוצ"ש של שבועות יש גם ענין של תמימות. וכתב בשו"ת שבט הלוי ח"ח סי' קיט, דבשעת הדחק לצורך זקנים אפשר להתיר, ולהשגיח שלא יעשו כלל מלאכה, וכמובן דאין להדליק הנר קודם צאת השבת. וכן הביא בשש"כ פרק מז הע' קיא, דעת מרן הגר"ש"א אויערבאך זצ"ל. ולפי"ז יתפללו ערבית מפלג המנחה ואילך ויאמרו 'ותודיענו' ויקדשו יקה"ז ולא יברכו על הנר כלל (אף אם יש נר דלוק ואין מטלטלים אותו). ויאכלו סעודת יו"ט וישגיחו שלא לעשות מלאכת אוכ"נ עד צאה"כ. ובליילה, אם הם עדיין ערים, יברכו על נר מאורי האש'.

פח) שכח להבדיל בקידוש: שכח להבדיל בקידוש, אם נזכר מיד אחר ששתה מיין הקידוש, לא יקח כוס אחרת להבדיל עליה, שהרי לפני מנהגנו לברך בליל הסדר על כל כוס וכוס נראה כמוסיף על הכוסות¹³⁸. ואין לו תקנה עד שישלים את אמירת ההגדה ויבדיל על כוס שני, וסדר הברכות הוא: אשר גאלנו, הגפן, נר, הבדלה. ויאכל הכרפס אף שהוא קודם הבדלה¹³⁹. וראה הערה¹⁴⁰. אבל אם כיון בשעת הברכה על כוס ראשון שישתה בין הכוסות, דאז יכול לשתות בלי לברך¹⁴¹, בכה"ג יכול להבדיל קודם שיתחיל באמירת ההגדה. אמנם לדעת המחבר שאין מברכים על כל כוס וכוס, מוזג מיד כוס ואומר עליה ברכת הבדלה ושותהו.

נזכר שלא הבדיל עד לאחר ששתה כוס שניה או בתוך סעודתו, יפסיק סעודתו ויבדיל על הכוס אך לא יברך עליה בפה"ג שברכת כוס שניה ששתה לפני האכילה פוטר¹⁴². נזכר לאחר שגמר לאכול את האפיקומן או בתוך ברכת המזון, מבדיל על כוס ברהמ"ז. נזכר לאחר ששתה כוס ברהמ"ז, יבדיל על הכוס הרביעית¹⁴³. נזכר אחר ששתה כוס ד', יבדיל על כוס ה', וצריך לברך עליו בפה"ג שכבר הסיח דעתו משתיה¹⁴⁴.

נזכר רק למחרת, יבדיל בלא נר, דאין מברכים על הנר אלא במוצ"ש שהוא זמן בריאתו¹⁴⁵.

נזכר במוצאי יו"ט או לאחריו, יוצא יד"ח הבדלה של מוצ"ש בהבדלה של מוצאי יו"ט, אע"פ שאומר בה "המבדיל בין קודש לחול" ולא "המבדיל בין קודש לקודש". ועיין מילואים אות ח.

¹³⁸ משנ"ב סי' תעג ס"ק ד.

¹³⁹ שו"ע הרב סי' תעג סעי' ז, הו"ד בביאור"ל סי' תעג סעי' א ד"ה עד.

¹⁴⁰ בביאור"ל שם העיר על דבריו דאכילה קודם הבדלה הוא איסור גמור לכו"ע ודינא דמוסיף על הכוסות ע"י ברכה לא נזכר בכל הפוסקים, והניח בצ"ע לדינא.

¹⁴¹ כמבואר במשנ"ב סי' תעב ס"ק כא.

¹⁴² עיין משנ"ב תע"ג ס"ק ה ושעה"צ אות טו.

¹⁴³ שם במשנ"ב.

¹⁴⁴ ומשמע שם במשנ"ב דאף אם יש לו חמר מדינה שיוצא בה ידי הבדלה כמבואר בסי' רצו סעי' ב, מ"מ יבדיל על היין ואין חוששין שנראה כמוסיף על הכוסות.

¹⁴⁵ שו"ע סי' רצט סעי' ו.

עוד כמה פרטים מהלכות יו"ט

מט) ברכת שהחיינו לנשים: אשה המברכת שהחיינו בשעת הדלקת הנר¹⁴⁶, לא תברך שנית בשעת הקידוש. והנהוגים בכל שבת ויו"ט לצאת בברכה של המקדש לא תענה אמן בקידוש דליל יו"ט על ברכת שהחיינו של המקדש¹⁴⁷. ויש שכתבו שבפסח (וכן בסוכות) יענו אמן, כיון שברכת שהחיינו היא גם על שאר מצוות היום (מצה ומרור בפסח, וסוכה בסוכות)¹⁴⁸. ויש שכתבו שאין בעניית אמן חשש הפסק כלל, כיון שאצל המקדש הוה ברכה הצריכה, א"כ גם אצל השומעים אין זה הפסק¹⁴⁹.

נז) גם כשחל ערב פסח בשבת, מכינים את הביצה שהיא זכר לחגיגה, אע"פ שכאשר ביהמ"ק היה קיים לא היו מקריבים את החגיגה. וי"א דאין צריך אלא תבשיל אחד זכר לקרבן פסח, והמנהג כדעה הראשונה¹⁵⁰.

נא) בברכת "אשר גאלנו", יש נוהגים בשנה זו שע"פ שחל בשבת לומר "ונאכל שם מן הפסחים ומן הזבחים"¹⁵¹, וי"א שא"צ לשנות וצ"ל כבשאר שנים "מן הזבחים ומן הפסחים"¹⁵².

¹⁴⁶ כתב המשנ"ב סי' רסג ס"ק כג, שאין הנשים צריכות לברך זמן בהדלקת נרות יו"ט, וכן מבואר באור זרוע הלי' ער"ש סוף ד"ה תנו, שאינן מברכות. אלא שכתב המשנ"ב שבמקום שנהגו לברך אין למחות בידן (וכ"כ מטה אפרים סי' תרכח סעי' לג). ומרן הגרי"ז מבריסק וצ"ל הורה שלא יברכו על שהחיינו בשעת הדלקת הנר, כיון שברכה זו נתקנה לאומרה על היין דוקא. ומנהג הנשים כיום כתב בשו"ת פרי יצחק ח"ב סי' ט, ובערוה"ש סי' רסג סעי' יד, שמברכות שהחיינו בהדלה"ג. וכ"כ בשו"ת אג"מ או"ח ח"ד סי' קא אות א, שכן הוא המנהג כבר מאות שנים. ובמטה אפרים סי' תרכח סעי' לג באלף המגן אות מז, חילק בין איש לאשה, דאיש שמדליק נרות יו"ט יקדש מיד אחר ברכת ההדלקה וברכת שהחיינו עולה לו.

¹⁴⁷ שו"ת הר צבי או"ח ח"א סי' קנד.

¹⁴⁸ שו"ת שבט הלוי ח"ג סי' סט. אבל בחג השבועות וכן ברי"ה, שהברכה היא רק על היום, אם כבר ברכה בשעת הדלה"ג, אין לה לענות בשעת הקידוש.

¹⁴⁹ אג"מ או"ח ח"ד סי' בא אות ט, ושם סי' קא אות א. וכ"כ בשו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' נח אות ב. ¹⁵⁰ עיין משנ"ב סי' תעג ס"ק כב, וטעם המחייבים להכין ביצה אף שלא היו מקריבים חגיגה בשבת, כיון שאין הביצה אלא לזכר בעלמא, ועוד דיש לחוש שאם לא יכינה בשנה זו לא יכינה גם בשנים אחרות, עיין תוס' פסחים קיד ע"ב ד"ה אחד ובטור סי' תעג.

¹⁵¹ עיין שעד"צ סי' תעג אות פ, שהביא בשם מהרי"ו דכיון שאין חגיגה נאכלת בלילה זה דאין חגיגה קריבה בשבת, וכ"כ הט"ז ומג"א שם. ובלוח א"י.

¹⁵² תשובת כנסת יחזקאל סי' כג, דנאכל מן הזבחים ומן הפסחים קאי על שנה הבאה ואז לא יהיה במוצ"ש, ונאכל מן הזבחים ותחילה ואח"כ מן הפסחים, הו"ד שם בשע"ת. ומשמע קצת שהמשנ"ב מצדד כדבריו דאין לשנות. וכן נהג מרן החזו"א וצ"ל. וכ"ה בסידור בית יעקב להגרי"י עמדין.

עב) מלוח מלכה: מוסיפים קצת בסעודה של ליל יו"ט במוצ"ש על מה שרגילים בכל שנה, לשם סעודת מלוח מלכה.¹⁵³

עג) אם לא קידש את הלבנה עד מוצ"ש ליל פסח, יקדשנה עתה, וראה הערה.¹⁵⁴

¹⁵³ כ"כ הגר"ח פלאגי בהגדה חיים לראש בער"פ שחל בשבת, לעשות כן בליל הסדר דמוצ"ש. וז"ל שם: "כשחל פסח במוצ"ש יהי' מרבה קצת בשביל סעודה רביעית שהוא כנגד דוד המלך ע"ה ודבר בעתו מה טוב דמצה כנגד דוד כמוש"כ בזהר חדש פ' תשא", עכ"ל, הו"ד בויגד משה סי' כז. ומצינו בר"ח שחל בשבת שכ' המשני"ב סי' תיט ס"ק ב, בשם האחרונים לעשות מאכל אחד יותר ממה שנוהגים בכל השבתות כדי שיהיה ניכר כבוד של ר"ח. א"כ בסעודת מלוח מלכה שהוא מדינא דגמ' נראה פשוט שבמוצ"ש שהוא יו"ט בליל הסדר שיש להוסיף מאכל אחד יותר כדי ללוות את שבת מלכתא. ובספר מבקשי תורה יו"ט סי' מט פרק יא, הביא דשאל כן את מן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל ודעתו שאין צריכים כלל בליל הסדר ובכל מוצ"ש שהוא ליל יו"ט לאכול סעודת מלוח מלכה, וכמו שמצינו שליל יו"ט פטור מבשמים הרי שיש לו דינים מיוחדים. וכשהראו למרן הגרש"ז את דעת הגר"ח פלאגי הנ"ל, השיב שבטלה דעתו, ומ"מ אין זה דומה לר"ח. ובאמת טעמו של הגר"ח פלאגי להוסיף מאכל כנגד מלוח מלכה אינו מהטעם דדומיא דר"ח, אלא מפני שהוא כנגד דוד המלך ע"ה ודבר בעתו מה טוב דמצה כנגד דוד, ואפשר שזה רק בליל הסדר, ואין מדבריו ראיה לכל יו"ט שחל במוצ"ש שצריך להוסיף בסעודתו.

¹⁵⁴ כתב הרמ"א סי' תכו סעי' ב, דאין מקדשין את הלבנה במוצ"ש שחל בו יו"ט. וכתב שם במשנ"ב ס"ק יב, דמכ"ש אין מקדשין אותה בליל שבת. והרבה טעמים נאמרו בזה עפ"י הקבלה, ועייין כף החיים ס"ק לא, ובשעה"צ אות יב, ובשו"ת מנחת יצחק ח"ב סי' קכ. והוסיף המשנ"ב שם "ומ"מ אם לא קידשו עד שבא שבת ויו"ט ויעבור הזמן מותר לקדש גם בשבת ויו"ט ואפי' יחיד. ואם יש עוד שהות לילה א' יש דעות בזה אם לקדש בליל שבת, עיי"ש בשע"ת ובשעה"צ ס"ק יג. וע"כ מי שלא קידש הלבנה עד מוצש"ק ליל פסח עקב טרדות החג או שלא היתה הלבנה נראית וכדו' יקדשנה במוצ"ש ליל יו"ט. וכתב בערוה"ש סעי' י, שיאמר רק את ברכת הלבנה ולא את התפילות והפוסקים שנוהגים לומר. ובאור לציון כתב דטוב לרווחא דמילתא שיברך בשם ומלכות מתוך הגמ' בסנהדרין מב ע"א את נוסח הברכה בדרך לימוד. ובחק לישראל להגר"י וועלץ, דיני ער"פ שחל בשבת סעי' נו (עמ' פז), על פי המטה אפרים סי' תרכה סעי' ו, כתב דאם לא נראית הלבנה עד מוצ"ש בליל פסח יקדשו אותה מיד בצאת הכוכבים ואח"כ יתפללו מעריב של יו"ט, ועיי"ש באלף למטה ס"ק ו.

**ויהי רצון שנזכה באמת לאכול זבחים ופסחים
בירושלם ברנה • ועינינו תחזינה בבנין אפריון • על מכו
הר ציון • הוד והדר בבית מקדשינו ותפארתינו אמון:**

(מתוך סיום קונטרס סדר ערב פסח שחל בשבת להגר"י"ח זוננפלד זצ"ל)

מילואים

א

בכור שיהא בר מצוה בשבת י"ד בניסן

האם אביו צריך להתענות בעבורו ביום המישי

כתב הרמ"א סי' תע סעי' ב, ש"אם אין האב בכור, הוא מתענה בעד בנו עד שיגדל", ע"כ. ומבואר בדבריו דאין הקטן מתענה עד שיעשה בן י"ג וכ"ה בלבוש סעי' ג.

ויש לעיין בגוונא דיהיה גדול בי"ד בניסן בשבת שהוא זמן תענית בכורות, האם חל חובת תענית על הבן ויתענה ביום חמישי בזמן שעדיין הוא קטן, או שמא בהיותו קטן ביום ה' אביו חייב בתענית. אבל מאידך, הרי בעיקר זמן התענית ביום י"ד הוא גדול אלא שאינו יכול להתענות בשבת וא"כ אין לחייב את אביו בתענית עבורו כשם שלא מחייבים בתענית את האב עבור בנו הגדול.

ולכאור' השאלה תליא בחקירה אי מה שהקדימו התענית בכורים לפני שבת הוא מדין תשלומין שחז"ל עקרו דין התענית משבת וקבעו אותה קודם השבת, וכיון דהוי מדין תשלומין אף דהבכור אינו מתענה קודם השבת כיון שהוא קטן גם אביו אינו צריך להתענות בעבורו. אך אם נאמר שחז"ל עקרו דין התענית משבת וקבעו אותה לקודם השבת, כיון שאז הוא קטן ע"כ אביו מתענה בעבורו.

והנה בשו"ת דברי מלכיאל ח"ה סי' קל, כתב דקטן שהגדיל בעשירי באב בשנה שחל תשעה באב בשבת, צריך להתענות, דבשעה שגזרו חז"ל להתענות ידעו הם שיזדמן שיחול בשבת ואז תקנו שיתענו למחרת וחדא גזירה היא, ולא דמי למ"ש בפסחים צג ע"א, דקטן שהגדיל בין פסח ראשון לשני, דהתם תשלומי דראשון הוא, עכ"ד. ולפי"ז ה"ה בנדו"ד, כיון שעקרו התענית משבת וקבעו ליום ה', יתענה אביו שהבן עדיין קטן. ועיין גם שו"ת אבני נזר או"ח סי' תכו, שדן בענין צום הרביעי והחמישי שחלו בשבת ונדרחו למחרת, אם קטן שהגדיל למחרתו חייב להתענות או לא, והנידון שם אם הצום ביום המחרת הוא מדין תשלומין או שעקרו לגמרי דין תענית בשבת, יעו"ש שהביא בזה מחלוקת ראשונים.

וכן יש לעיין בבכור שיהיה בר מצוה ביום שישי י"ג בניסן, אם צריך להתענות ביום שישי. ובוזה נימא דבין אם התענית קודם השבת הוי מדין תשלומין ובין אם נעקר יום התענית משבת, מ"מ מצינו למימר דלא נקבע דוקא יום ה' "לתשלומין" או "ליום

התענית", אלא ה"ה יום ו', רק דלכתחילה כיון דבין כך התענית שלא בזמנה עדיף להקדים ולהתענות ביום ה', וכמו שכתב הערוה"ש סי' תרפו סעי' ה', שמעיקר הדין היה לקבוע ביום ו' אלא דמפני כבוד השבת לא עשו כן, יעו"ש. וכ"ז כשאפשר, אך בכה"ג שהוא קטן ביום ה', לא מקדימין ומתענה ביום ו' שאז הוא כבר בר מצוה. ובכה"ג ודאי שאביו לא יתענה בעבורו ביום ה', כי גם אם נאמר שנעקרה התענית משבת, דגם יום ו' הוא יום תענית בכורות.

ולמעשה, בנידונים הנ"ל יש לסיים מסכתא ולערוך בו סעודה או להשתתף בסיום מסכת או בשאר סעודות מצוה, הן האב והן הבן גם ביום ה' וגם ביום ו', ובזה נפטרים מן התענית.

ועיין בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ד סי' סט אות ד, דדן כנ"ל, אם יום ה' הוא תשלומין לשבת או שמא הוא זמנו. והביא נפק"מ, אם יש לו סעודת מצוה בששי ושבת, האם צריך להתענות ביום ה'. ומסיק דיעשה סיום ביום ה' שהוא יום שהבכורים מתענים וסגי בזה, ולא יצטרך שוב להתענות ביום ו', ואין להחמיר בזה כיון שעצם החיוב הוא רק ממנהגא, יעו"ש.

וכ"כ בחוט שני פסח פ"א ס"ק ו', משמיה דחזו"א. וביאר שם, שאפי' לדעת הרמ"א סי' תרפו סעי' ב, לענין תענית אסתר שהוקדמה ליום ה', שהאוכלים בסעודת ברית באותו יום צריכים להתענות ביום שישי, מ"מ כאן אין הבכור צריך להתענות כיון שתענית זו אינה אלא מנהג, וגם י"א דכשחל ער"פ בשבת א"צ כלל להתענות.

ב

אור ליי"ג בודקים את החמין (ער"פ שחל בשבת)

א. איתא בשו"ע או"ח סי' תמד סעי' א: "י"ד שחל להיות בשבת, בודקין ליל שלשה עשר [שלמחר בע"ש א"א לבדוק, דאין בודקין לאור החמה, משנ"ב ס"ק ב], ומבערים הכל לפני השבת". והב"י כתב הטעם למה אי אפשר לבדוק בליל שבת, "שהרי בליל שבת אינם יכולים לטלטל הנר כדי לבדוק".

וטעם איסור טלטול הנר הוא משום מוקצה, כדאיתא בגמ' (שבת מז ע"א), "הנח לנר

שמן ופתילה, הואיל דנעשה בסיס לדבר האסור". ופי' רש"י "לדבר האסור - לשלהבת, דבכי האי מוקצה מודה ר' שמעון שהכלי טפל לשלהבת בעודה בו, ולא משום דחייש לכבייה".

ואפי' לאחר שכבה הנר הוא מוקצה, כמבואר בשו"ע (או"ח סי' רעט סעי' א): "נר שהדליקו בו באותה שבת, אע"פ שכבה, אסור לטלטלו". וביאר המשנ"ב (ס"ק א), "דכיוון דביה"ש היה אסור בטילטול, לפי שנעשה הנר והשמן והפתילה בסיס לשלהבת שהוא דבר האסור בטילטול, ומיגו דאיתקצאי ביהש"מ אתקצאי לכולי יומא, וזהו הנקרא בגמ' מוקצה מחמת איסור דקי"ל בו לאיסורא", עכ"ל.

ב. השדי חמד (מערכת חמץ ומצה סי' ה אות יד, ח"ח עמ' 188), הביא קושית בעל האבני שוהם, מדוע לא יבוא העשה של בדיקת חמץ וידחה את הל"ת של איסור טילטול, וגם בדרבנן אומרים כן. ותירץ, א. כיון שאפשר לבדוק ביום שישי. ב. לא הוה בעידניה, כיון שאת המצה מקיים רק כשמתחיל לבדוק ולא מרגע שמטלטל הנר. ג. השד"ח עצמו מתרץ שאיסור טילטול בשבת הוא איסור חמור, אין העשה דוחה אותו. ד. עוד תירץ, דאיסור טילטול יש בו גם עשה ול"ת, ואין עשה דוחה ל"ת ועשה.

ולכאורה איכא נפק"מ בין טעמי האבני שוהם והשד"ח, במי שהיה אנוס ולא היה יכול לבדוק בליל י"ג. לטעמי השד"ח בכל מקרה אסור, ואילו לטעמו הראשון של האבני שוהם, היה צריך להיות מותר.

ג. והנה לכאורה היה מקום להתיר את הבדיקה ע"י טלטול פנס חשמלי הדלוק מע"ש כמבואר במנחת שלמה ח"א סי' יד, יעו"ש. ואולם למעשה אין להקל בדבר, ואף המנחת שלמה הגיה במפתחות לספר הנ"ל שמאמר זה נכתב רק לעורר המעיינים ולא למעשה. ועי' גם בשש"כ פרק יג הע' קלא. וכן שמענו להורות לאיסור בשם הגר"ש הלוי ואזנר והגר"ח קנייבסקי שליט"א.

ד. ועדיין יש לנו לדון אם מותר לבדוק ע"י שגוי יטלטל את הנר והישראל יבדוק. דאף דנר וכן פנס דולק אסורים לטלטל משום שבות וכלדעיל, אבל כבר הותר שבות דשבות לצורך מצוה (שו"ע או"ח סי' שז סעי' ה), וא"כ יהיה מותר לטלטל את הנר הדולק ע"י גוי לצורך בדיקת חמץ. וכן צידד להתיר בשו"ת אבני צדק (או"ח סי' נ, הו"ד בספר ער"פ שחל בשבת עמ' לט).

אבל יש מרבתינו שפקפקו על היתר זה מכמה טעמים, דהמהרש"ג כתב דאפי' לטלטל הנר ע"י גוי אסור משני טעמים: א. דהוי עובדין דחול. ב. שמא יטה.

והנה מש"כ לחוש מצד עובדין דחול, צ"ב דהא צורך מצוה שאני, ובפרט שאת המעשה עושה גוי.

וכן יש להעיר במש"כ דיש חשש דשמא יטה, הרי כבר מבואר בשו"ע (סי' תלג סעי' ב), שלכתחילה אין לבדוק את החמץ אלא לאור נר שעוה שאינו נוטף, וממילא יבדוק יפה כי אינו חושש שיטפטף על הכלים או ישפך השמן (משנ"ב ס"ק ט-י). ובשו"ע הל' שבת (סי' ערה סעי' א), איתא שאסור לקרוא לאור שעוה דאף שאין חשש שמא יטה, מ"מ יש לחוש שמא ימחוט, כלומר שיסיר ראש הפתילה להסיר חשכה ונמצא מכבה (משנ"ב שם ס"ק ג). ובמשנ"ב שם ס"ק ד, הביא בשם המהרש"ל דנהגו לבדוק כלים וציציות ולקרוא לאור נר שעוה וחלב, כיון שבזה לא שייך שמא יטה, וכיבוי הוי מלשאצל"ג ולא הוי איסור דאורייתא. אמנם המג"א מסיק שלא לצורך יש להחמיר, שי"א שכיבוי הוי מלאכה דאורייתא. והא"ר והגר"א כתבו שגם בשעוה יש חשש שמא יטה. אמנם מסיק המשנ"ב שבנרות הטובים שלנו מותר לקרות לפניהם לכו"ע, כי אין דרכו להטות אפי' בחול.

וא"כ לפי השיטות שבכל נר שעוה מותר, ואף לפי מסקנת המג"א לצורך גדול, כאן הוי בודאי צורך גדול, אפשר לסמוך על שיטות אלו לבדוק החמץ ע"י גוי ואין חשש שמא יטה, וכ"ש אם נאמר שבנרות שלנו אין חשש (ואצ"ל בפנס חשמלי), לכו"ע שאין בעיה לבדוק ע"י נכרי.

ויש להעיר דבספר ברית עולם (דיני אמירה לנכרי, סי' רא סעי' כז), כתב שאם יש נר שיש בו חשש הטיה, מ"מ כשיש בנוסף גם אור חשמל מותר, כיון שאין חשש שיטה כיון שיש אור בחדר בלאו הכי מחשמל, ולפי"ז יש מקום להקל אם יש אור מהחשמל בבית. אמנם יש לדחות קולא זו, כיון שמה שבודק לאור הנר ולא יסמוך על אור החשמל הוא משום שיוכל לבדוק בחורים ובסדקים ושם אין את אור החשמל ושוב חיישינן שמא יטה. ומ"מ כבר הסקנו, שבנר שעוה שאין בו חשש של הטיה, מותר לבדוק לאורו בשבת.

ג

מכירת חמץ בער"פ שחל בשבת

הנה בכל שנה מוכרים את החמץ לנכרי בערב פסח בשעה חמישית, שהיא שעת איסור אכילת חמץ קודם סוף זמן ביעורו. ובאותו הזמן מוכרים לו את כל החמץ הנותר, וכן משכירים לו את המקומות בהם נמצא החמץ. אולם בשנה זו, שערב פסח חל בשבת, ובשבת הרי א"א למכור לו החמץ, ומאידך גם א"א למכור לו הכל מערב שבת, שהרי מותרים חמץ לסעודות השבת (וכמ"ש השו"ע סי' תמד סעי' א: "ומשיירין מזון שתי סעודות לצורך השבת"), וכן משתמשים במקומות העתידיים להיות מושכרים לנכרי, (או שאוכלים שם, או שמכניסים לשם את כלי החמץ לאחר שאכלו בהם).

כמו כן, המוכרים בכל שנה את החמץ במכירה מוקדמת ומשכירים את המקומות שאין ביכולתם לבודקם ("מכירה מוקדמת"), כדי להפטר מבדיקתם, צריכים בשנה זו להקדים מכירתם ביום ה' י"ב בניסן, שהרי חיוב הבדיקה בשנה זו הוא בליל י"ג בניסן (וכמ"ש השו"ע או"ח סי' תמד סעי' א).

ונהגו למכור החמץ לנכרי בערב שבת (י"ג בניסן), בשעה חמישית, וזהו ע"פ דברי רש"י שגם בשנה זו יש לשרוף את החמץ בער"ש קודם חצות, דומיא דשאר שנים (והובא בשו"ע שם סעי' ב).

וביום השבת, לאחר שביערו את החמץ (כמבואר בקונ' סעיפים לז-מה), וקודם תחילת השעה הששית, מבטלים החמץ באמירת כל חמירא (כמבואר ברמ"א סי' תמד סעי' ב, ובשו"ע שם סעי' ו, ומשנ"ב ס"ק כב).
ובשטרות מכירת החמץ לשנה זו, יש להוסיף שמוכר את כל החמץ שיש לו פרט לחמץ שמשייר לסעודות השבת.

ויש לשים לב שמי שמשייר חמץ, ואח"כ מאיזה סיבה אין הוא אוכל אותו בשבת, אין אותו חמץ נכלל במכירה, ואם לא ביערו, הרי הוא עובר עליו בב"י. וצריך שיהיה קים ליה בנפשיה שיוכל ליזהר ולא לשייר כלום מאותו חמץ.

והשאלה היא במי שלא פירט כן, אם גם חמץ זה נכלל בכלל המכירה, ובשבת הוא אוכל פת משל הנכרי, ויהיה חייב לשלם על כך לנכרי, ויהיה בכלל החשבון שעושים עם הנכרי אחר הפסח. או דלמא, אומדנא דמוכח היא שאין חמץ נכלל במכירה.

אמנם נראה, דכיון דכבר נתפרש בגמ' (פסחים יג ע"א), ובשו"ע (או"ח סי' תמד סעי' א): "י"ד שחל בשבת מבערין הכל מלפני השבת ומשיירין מזון ב' סעודות לצורך השבת", אומדנא דמוכחא היא, שהחמץ המיועד ומוכן לסעודות שישי ושבת, אינו נכלל

בכלל מכירת החמץ לגוי, ואפילו אם לא פירש להוציא.

ויש לדמות זה, כמו שבכל שנה רגילה, שהחמץ שמשאיר לשריפת חמץ בבוקר (העשרה פתיתים מליל בדיקת חמץ וכד'), פשוט וברור ואומדנא ברורה שאינם נכללים במכירת חמץ לגוי, דרוצה לקיים שריפת חמץ בחמץ שלו ולא בחמצו של גוי, והרי פעמים רבות שורפים את החמץ זמן מה אחר גמר מכירת החמץ לגוי (שהרי בשעה זו מוכרים את החמץ לגוי, ואין מצמצמים למכור לו בסוף השעה החמישית ממש), הוא הדין גם במכירת חמץ בער"פ שחל בשבת, שהחמץ המיועד לאכילה בימי ששי וש"ק בבוקר אינו נכלל במכירת חמץ לגוי.

ואף שמפרט בשטר ההרשאה את החמץ והמקומות שנמצא בהן, ומוסיפים "ובכל מקום שנמצא", פשוט שזה רק סוג חמץ שאינו זוכר ואינו יודע שמונח אצלו, ואולם מאכלי חמץ שיודע מהם ומכינם לאוכלם בסעודת שבת קודם זמן איסור אכילת חמץ פשיטא שסוג כזה אינו נכלל בכלל המכירה לגוי. וזהו אומדנא ברורה וניכרת שאינו מוכרם לגוי.

וכ"ה בפשיטות דעת מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, דאין למכור ב' הסעודות הללו לגוי, וכן הוא דעת הגר"ש הלוי ואזנר זצ"ל, הגר"ח קניבסקי שליט"א ועוד מגדולי ההוראה, ומ"מ טוב לפרש כן בשטר שאינו מוכר לו החמץ של סעודות השבת, וכנ"ל.

ובשטרות ההרשאה למכירת חמץ, הממולאים ע"י שליח, ולא פרט בשטר שאינו מוכר את החמץ של סעודות השבת, כי מן הסתם, השולח את חבירו למכור לו את חמצו, לא פירט לו לשייר החמץ המוכן לסעודת השבת, ולא עשאו שליח לזה.

אבל כמ"ש, דגם אם לא כתב בשטר פרט לחמץ שמשיר למזון ב' סעודת יש אומדנא דמוכח וכדברים שבלבו ובלב כל אדם שמוכרים לגוי כל החמץ חוץ מהמזון שמשיר לאכול בשבת. וכ"ה דברי הרמב"ם (הל' זכיה ומתנה פ"ו ה"א): "לעולם אומדים דעת הנותן אם היו הדברים מראים סוף דעתו עושין עפ"י האומד אעפ"י שלא פירש, כיצד... ועמד וכתב כל נכסיו לאחר מתנה גלויה גמורה ואח"כ בא בנו אין מתנתו קיימת, שהדברים מוכיחים שאילו ידע... לא היה נותן כל נכסיו", עכ"ל.

העולה מכל הנ"ל, הפרטים הנחוצים למוכרים את חמצם בשנה זו:

- א. מכירת החמץ נעשית ביום י"ג (קודם שעה שישית). ומכירת חמץ מוקדמת, הפוטרת מבדיקת חמץ, נעשית ביום י"ב.
- ב. ראוי לפרט בשטר שאינו מוכר את החמץ ששייר לסעודות השבת. ומכל מקום, אם לא פירט, חמץ זה לא נמכר.

- ג. אבל המוכר את חמצו ע"י שליח, לא יפרט השליח שאינו מוכר את חמץ סעודות השבת, ומכל מקום חמץ זה לא נמכר.
- ד. כיון שחמץ זה לא נמכר, יש לדעת שאם נותר מחמץ זה, הוא לא נכלל במכירה, ויש לאבדו.
- ה. המקומות המושכרים לנכרי ומשתמשים בהם בשבת, יגמור בדעתו שיצא באם הנוכרי יוציאו, ומבקשים מהנכרי בעת מכירת החמץ שלא יקפיד על כך.
- ו. עוד הוסיפו בשטרות ההרשאה לרב ליום י"ד, שנותנים לו הרשות להפקיר את החמץ ולבטלו, ועי"כ יוכל הרב לבטל חמצם של אלו שהרשוהו.

ד

**ביכהנ"ם במושב זקנים שמתפללים בו מאוחר כיצד לנהוג בער"פ שחל בשבת
(הוספה לסעיף ג)**

שאלה: חזן המתפלל בבית הכנסת במושב זקנים ומתפללים בו אנשים זקנים שקמים מאוחר והתפילה מתחילה בשעה 8.30 ומסתיימת בשעה 10.00 לאחר סוף זמן אכילת חמץ, כיצד עליו לנהוג. האם יאכל לפני התפילה, או שמא יתפלל שחרית ביחידות ויאכל בבית, ואח"כ יתפלל לפני העמוד בבית הכנסת. ואולי נאמר דאונס רחמנא פטריה, ויתפלל כחזן בבית הכנסת ואח"כ לא יאכל כלל סעודת פת, שאם לא ילך להיות חזן יתבטל המנין במקום.

תשובה: אסור לאכול לפני התפילה שנאמ' לא תאכלו על הדם. ואף שבנידון דידן אינו אוכל להנאה אלא לשם מצות סעודת שבת, כיון שאחרי התפילה כבר לא יוכל לאכול פת, מ"מ נראה לאסור, וכ"כ המשנה הלכות (ח"ח סי' קצ), במי שקם מאוחר ולא נשאר לו זמן גם להתפלל וגם לאכול פת. וא"כ אסור לאכול גם במקרה של סעודת מצוה קודם התפילה.

ואם יתפלל שחרית ביחידות, לא יוכל אח"כ לומר פסוקי דזמרה וברכות קריאת שמע ולא יוכל להוציאם יד"ח. אמנם אילו היינו יודעים בודאי שיש בביכהנ"ס אנשים שאינם

בקיאים והם יוצאים ידי חובת תפילתם בשמיעתם התפילה מפיו, היה מותר לחזן להתפלל כל השחרית ביחידות ואח"כ להתפלל שנית כדי להוציאם יד"ח דקיי"ל יצא מוציא. אבל מאחר ואין הדבר ודאי, לא יוכל אח"כ לברך שוב ברכות פסוד"ז וברכת ק"ש. והנה מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, העלה דבר חדש. דכ' הרמ"א סי' רצא סעי' א, שאם לא אכל ליל שבת, יכול לאכול ביום השבת ג' סעודות ולהשלים מה שהחסיר בליל שבת, ומרן הגר"ח חידש דכשם שאפשר להשלים סעודת הלילה ביום, אולי אפשר בשעת הדחק גם לאכול בליל שבת ב' סעודות במקום סעודת שחרית, כאשר קורה מקרה שיודע מראש שלא יוכל לאכול ביום השבת כמו במקרה דידן, ולכן יאכל החזן סעודת ליל שבת כרגיל, ויקום בהשכמה חצי שעה לפני עמוד השחר ויאכל סעודה שניה טרם זמן התפילה. ואם יכול להמשיך ולאכול עוד כביצה פת גם לאחר עמוד השחר כיון שהתחיל בהיתר, עי' בשו"ע סי' פט סעי' ה, לגבי אם התחיל בהיתר אם פוסק, שהביא השו"ע ב' דעות בזה, ונקטו האחרונים שצריך להפסיק.

[ועיי' משנ"ב סי' קפח ס"ק כו, שהביא מהמג"א דביו"ט אם לא אכל סעודת פת בלילה חייב לאכול ב' סעודות פת ביום, ויעוי' בשע"ת ריש סי' רצא, שהברכ"י הסתפק אם בסעודה ב' ביום שהיא מילואים לסעודה דלילה, אם שכח להזכיר מעין המאורע אי חוזר. והפרמ"ג הו"ד במשנ"ב הנ"ל, פשיטא ליה דאם לא הזכיר חוזר, דחייב לאכול פת בסעודה זו, וכ"ה במשנ"ב סי' תקכט ס"ק יג.]

ה

קיום סעודה שלישית בער"פ שחל בשבת ביו"ט (לסעיף מו)

לגבי סעודה שלישית בשבת זו שחלה בערב פסח, כתב השו"ע (או"ח סי' תמד סעי' א) "סעודה שלישית זמנה אחר המנחה, ואז אינו יכול לעשותה לא במצה ולא בחמץ אלא במצה עשירה, וצריך לעשותה קודם שעה עשירית". וכתב הרמ"א: "הגה, ובמדינות אלו שאין נוהגין לאכול מצה עשירה... יקיים סעודה שלישית במיני פירות או בשר ודגים". ועי"ש במשנ"ב ס"ק ח.

והנה כתב השו"ע (או"ח סי' רעג סעי' ה) לגבי קידוש במקום סעודה: "כתבו

הגאונים, הא דאין קידוש אלא במקום סעודה, אפי' אכל דבר מועט, או שתה כוס יין שחייב עליו ברכה, יצא ידי קידוש במקום סעודה וגומר סעודתו במקום אחר. ודוקא אכל לחם או שתה יין, אבל אכל פירות, לא. הגה: ולפי זה היה מותר למוהל ולסנדק לשתות מכוס של מילה בשבת בשחרית, אם שותין כשיעור".

ועפ"ז כתב בספר תורת השבת (סי' רצא סעי' ח), דעדיף בסעודה ג' בער"פ שחל בשבת, לשתות כוס יין מלקיימה בפירות, דהרי פסקינן דיין נחשב לסעודה ולא פירות. אבל כבר הביא הגר"ח זוננפלד בקונטרסו, דאסור לשתות יין בסעודה שלישית בער"פ, דהא קי"ל (שו"ע או"ח סי' תעא סעי' א), דבערב פסח משעה עשירית ולמעלה, ייין מעט לא ישתה, משום דמיסעד סעיד, אבל אם רצה לשתות יין הרבה, שותה, מפני שכשהוא שותה הרבה גורר תאות המאכל, וכיון דאין אנו יודעין מהו "הרבה" (עי' משנ"ב ושעה"צ שם ס"ק ז), יש להמנע כלל מלשתות יין.

ובאשל אברהם מהדורא תנינא כתב לגבי שתיית יין בער"פ, "י"ל דלא שייך כן רק ביין ממש שסתמיות לשונם קאי על כך, משא"כ יין צימוקים [ה]גם שהוא כיון לכל מילי, י"ל שאינו סועד כיון ממש, ובפרט מבושל שאולי גם יין ממש מבושל אינו סועד", עיי"ש. ולפי"ז היה נראה לומר דגם מיץ ענבים מסתבר שאינו סועד, וא"כ יוכל לשתות ממנו מעט או הרבה, וצ"ע. ומהגר"נ קרליץ זצ"ל שמעתי, דלענין איסור שתיית יין בער"פ, מיץ ענבים דינו כיון, ואין לשתות ממנו בער"פ משעה עשירית.

והואיל ואתא לידן הא דינא דקידוש במקום סעודה ביין, נימא בה מילתא. דכתב השו"ע סי' רעג סעי' ה, "דוקא אכל לחם או שתה יין אבל אכל פירות לא". וביאר המשנ"ב (ס"ק כו), "דה' מינים נקרא מזון ויין סועד הלב, אבל שאר דברים אפילו אכל מהם הרבה אינו חשוב סעודה כלל". עוד כתב שם (ס"ק כה), "אבל שכר ושאר משקים אפילו אם היו חמר מדינה אין יוצא בהם במקום סעודה דלא סעיד הלב כמו יין". והוסיף התוספת שבת (ס"ק טו), שאפי' תמרים דזייני ודדיעבד יוצא בברכת המזון, מ"מ ידי קידוש במקום סעודה אינו יוצא, מפני שאינם סועדים את הלב כמו פת ויין. ולכן סתם השו"ע דאכל פירות לא יצא. [ובאשל אברהם לעיל נסתפק אם גם יין מבושל אינו סועד].

והחילוק שבין תמרים שנאמר עליהם דזייני לבין יין דסעיד, מבואר בריטב"א (ברכות לה ע"ב): "חמרא סעיד - פירוש סועד הלב ומחזקו, זיין - הוא ממעט הרעב מן הגוף אבל אינו מחזק את הלב, אבל יין מחזק את הלב וזהו המסעד". ע"כ.

ומרן הגר"ש אלישיב זצ"ל אמר, דמסתבר שמיץ ענבים הוא כענבים ואינו יוצא בו

ידי קידוש במקום סעודה, ומ"מ כיון שאין לנו ראייה ברורה לזה בדיעבד אם ברך על מיץ ענבים לקידוש במקום סעודת הלילה, לא יחזור ויברך ברכת הקידוש, אלא ישמע קידוש מאחר.

המורם להלכה ולמעשה, דמסתברא דמיץ ענבים הוא כענבים שאינם סועדים ואין יוצאים בהם יד"ח קידוש במקום סעודה, והדבר מצוי כשיש מילה בביהכ"נ ואין שם מיני מזונות, או בקידוש בימי הפסח, שאין יוצאים על ידו בחובת קידוש במקום סעודה.

ו

אם יש חיוב לבער את החמץ בפועל בשבת ער"פ (לסעיף ט)

שאלה: האם יש מצוה להשאיר כזית חמץ לאחר האכילה לקיים בו מצות ביעור ע"י שיזרקנו לבית הכסא. שדייק המנחת חינוך (מצוה ט אות א), מדברי התוס' בפסחים (ד ע"א ד"ה מדאורייתא), שיש מצות עשה בקום ועשה, ולא רק שיהיה מושבת, ואם אין לו חמץ לא עבר עליו בעשה אך לא קיים מ"ע.

תשובה: איתא בפסחים כ ע"א: "יד שחל להיות בשבת מבערין את הכל מלפני השבת", וגם מפשטות לשון הברייתא דף יג ע"א, שכתוב שם "קבעו הלכה כר"א בן ר' יהודה איש ברתותא שאמר משום ר' יהושע י"ד שחל להיות בשבת מבערין את הכל מלפני השבת ומשיירין מן הטהורות מנין ב' סעודות כדי לאכול עד ארבע שעות". משמע שמשירין רק מזון ב' סעודות ולא יותר, ואף שייתכן שבכל שנה יש מצוה לקיים בפועל מצות תשבתו, בביעור החמץ בפועל, מ"מ בשנה זו אין לעשות כן, וכן הוא פשטות לשון בשו"ע סי' תמד, עי"ש סעי' ה: "אם נשאר חמץ אחר שאכלו מבטלו וכופה עליו כלי" וכו', משמע דרך בדיעבד - "אם נשאר", אבל לכתחי' אין להותיר חמץ. וייתכן שמקיים בשנה זו מצות הביעור, בביעור החמץ בערב שבת (כמ"ש השו"ע שם סעי' ב), או בביטול ביום השבת (וכמ"ש השו"ע שם סעי' ו).

ז

הכנה משבת ליו"ט ע"י נכרי

קיימא לן דאסור להכין כל דבר משבת ליו"ט ואפי' רק הכנה בעלמא שאין בה אלא טירחא מועטת, כהצעת המיטות בשבת ליו"ט, דאסור (רעק"א סי' שב אמג"א ס"ק ו). וכן אסור לגלול הס"ת משבת ליו"ט (מהרי"ל סוף סדר תפילת יו"ט הו"ד במג"א סי' תרסג סוף ס"ק ג).

וכתב הפרמ"ג (סי' תקג, בהקדמה בא"א), דיש להסתפק בדבר שאינו מלאכה רק טרחא בעלמא שאסור להכינו בעצמו בשבת ליו"ט, אי שרי לעשותו ע"י נכרי. וכתב דיש לומר דשרי. וכ"כ הפרמ"ג בסי' תק (משב"ז סוס"ק ד) להסתפק בשבות כגון טירחא אם מותר ע"י נכרי גם במקום שאין צורך גדול, דמה שהתירו שבות דשבות ע"י עכו"ם דוקא לצורך מצוה או דוחק גדול, היינו בשבות של מלאכה דאסמכוה לאיסור אמירה לעכו"ם אקרא לא יעשה בצירי, ע"י ב"י (סוס"י רמז), בשם סמ"ג, שהביא דברי המכילתא לדרוש כן, ומסיק דלא יעשה בצירי משמע קצת שהוא דרשה גמורה, הא טרחא יתירה ביו"ט י"ל דע"י עכו"ם שרי גם שלא לצורך מצוה וצורך גדול, וצ"י למש"כ בסי' שז סעי' ב. ונראה דכוונתו למש"כ שם במשב"ז ס"ק ד, דאסרו אמירה לעכו"ם באיסור לאו, מחשש שיעבור על האיסור בעצמו, ובשבות שמא יעשה אותו השבות בעצמו אטו סקילה, וכולה חדא גזירה, ע"כ. ולפי"ז י"ל דבטירחא שרי האמירה, דאין הסברות הנ"ל לאסור.

ואמנם הפרמ"ג בסי' תק (א"א ס"ק יג), כתב דמה שהסתפק במשב"ז (שם ס"ק ד) בעובדין דחול וטרחא שלא לצורך יו"ט אי שרי ע"י עכו"ם אפי' במקום שאין צורך גדול וצידד לאסור והביא סמך לאסור מהא דאין מטילין גורלות בשבת ויו"ט, וכתב הרמ"א סוף סי' שכב, דאף ע"י עכו"ם אסור. וסיים די"ל קצת ע"כ.

ונראה לכאוף דברי הפרמ"ג כסותרים זא"ז, שהרי בסי' תק"ג בא"א לעיל נסתפק בהכנה משבת ליו"ט בדבר שאינו מלאכה אלא טרחא אי שרי ע"י עכו"ם ומסקי דשרי, וכ"ה דבריו בסי' תק משב"ז ס"ק ד, ואילו בסי' תק"א א"א יג, צידד לאסור מדינא דגורלות והי' נראה לכאוף שלא מכריע בזה.

וצ"ל דמש"כ הפרמ"ג בסי' תק"א א"א יג, ראה לאסור מגורלות ע"י נכרי והוסיף די"ל

קצת, אולי הראשי תיבות דיש לחלק קצת בין עובדין דחול וטירחא שלא לצורך שבת ויו"ט אלא לצורך דשרי ע"י עכו"ם, לבין דינא דגורלות דאף ע"י עכו"ם אסור, כמבואר במהרי"ל שפסק הרמ"א בסוס"י שכב. וטעם מה שאסרו לעשות גורל בשבת ויו"ט אפי' ע"י עכו"ם כתב המהרי"ל במנהגים גזירה משום שחוק בקוביא וכוונתו ששחוק בקוביא מלבד איסורו ביום חול משום גזל מדבריהם אסור בשבת משום דדומה למקח וממכר כמבואר ברמב"ם פכ"ג משבת הי"ז וכ"כ במשנ"ב ס"ק כב, וגם עשיית הגורלות אסורה ג"כ בשבת משום שדומה למקח וממכר, וכן בלבוש כתב שהטעם לאיסור עשיית הגורל משום גזירה שמא יכתוב וביאר הא"ר ס"ק יב, עפ"י דברי הרמב"ם דלעיל, שהמשחק בוקביא בשבת עובר גם על מקח וממכר, ומקח וממכר אסור מדרבנן גזירה שמא יכתוב. וכבר נתבאר דשבות שלא מלאכה חמיר טפי ואסרינן ע"י עכו"ם וגם כשהתירו רק משום הדחק וצורך גדול, משא"כ הכנה משבת ליו"ט שאינו אלא טרחא שלא לצורך ואין בה שבות של מלאכה ובזה נקט הפרמ"ג דשרי.

ושו"ר בדעת תורה למהרש"ם סי' תמד סע"י א ד"ה וע"ע, בדיני ער"פ שחל בשבת, שהביא מהפרמ"ג בסי' תקג בריש דבריו בא"א להתיר הכנה משבת ליו"ט בטרחא שאינה מלאכה ע"י עכו"ם, ואף שכתב הפרמ"ג שנסתפק מ"מ מסתברא להקל יעו"ש. וע"ע משנ"ב סי' שיט ס"ק סב, וסי' תנט ס"ק לה, דהתיר הכנה משבת לחול בדבר שאינו מלאכה ע"י עכו"ם במקום פסידא או מצוה דוקא, ודרו"ק.

ח

פרטים במענות ושכחה בהבדלה ביו"ט שחל במוצאי ש

א. טעה ביקנה"ז, וחתם 'המבדיל בין קודש לחול', ונזכר שטעה רק במוצאי יו"ט, יבדיל ויאמר 'ברוך המבדיל בין קודש לחול', ועולה לו גם משום ההבדלה במוצאי ש"ק. ואם כוון בהבדלה זו במוצאי יו"ט, רק על של יו"ט ולא על של שבת, צריך לעיין אם יצא בזה יד"ח הבדלה דשבת. ותליא אי מצוות צריכות כוונה, ע"י בשו"ע או"ח סי' ס סע"ד, ובמשנ"ב שם ס"ק י, דלענין לחזור ולברך חיישינן לדעות הסוברות שא"צ כוונה, ולפי"ז אינו צריך לחזור ולהבדיל. ויעוין בשלמי תודה - יו"ט סי' טו אות ג, שדן בזה.

ב. שכח להבדיל ביקנה"ז, ואמר רק קידוש של יו"ט ולא הבדיל אף במוצאי יו"ט, כיון ששכח או מפני שלא היה לו יין וכדו', דמחמת הבדלה של מוצאי שבת יש לו תשלומין עד סוף יום ג', (וכמ"ש בשו"ע או"ח סי' רצט סעי' ו). יש להסתפק אם יאמר בהבדלה זו בימי התשלומים 'ברוך המבדיל בין קודש לקודש', כיון שזהו מטבע הברכה שהיה עליו לומר במוצ"ש שהוא ליל יו"ט, או שמא יאמר 'ברוך המבדיל בין קודש לחול', דעתה אין זה קודש אלא חול.

ועיין ביאורה"ל שם ד"ה ולקבל, שדן במי שהתענה יומיים קודם ר"ה שחל ביום ג', כך שלא יכל להבדיל משבת רק בליל ר"ה, שהביא מהמג"א שם דיעשה הבדלה על כוס א' וקידוש על כוס אחר. ודן שם הביאורה"ל כיצד יחתום, האם 'המבדיל בין קודש לחול', שזה הי' מטבע הברכה שצריך היה לומר במוצ"ש, אך מאידך אין זה נכון עתה, שנכנס ר"ה ויאמר 'המבדיל בין קודש לקודש', אבל גם זה אינו יכול, דזו הבדלה על של ימי החול, והניח בצע"ג.

ובנד"ד המקרה הפוך, דהיה צריך לומר הבדלה בין קודש לקודש במוצ"ש שהוא ליל שבועות ועתה לאחר שחלף זמן במוצאי יו"ט ורוצה להבדיל עד יום ג' שהוא תשלומים למוצ"ש כבר עבר הקודש וכיצד יחתום ויאמר הברכה דהבדלה.

ושמעתי ממו"ר הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א, שמרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל הורה שיבדיל בברכת 'המבדיל' בין קודש לחול, עפ"י הא"ר סי' תרפא ס"ק א, שהביא קושיית המטה משה, איך מאחרים ההבדלה (במוצ"ש חנוכה) משום דאפוקי יומא, הא דהדליק נ"ח מראה שהוא חול. ותי' הא"ר דלא קשה מידי, דהא בכל מוצ"ש מברכים בורא מאורי האש על האש שהדליק עוד קודם ההבדלה, אלא ודאי דיש עדיין ריח קדושת נשמת שבת עד ההבדלה על הכוס, ע"כ. וא"כ כשמבדיל על הכוס בימי התשלומין לשבת, מבדיל לא רק על תשלום ההבדלה דאז, אלא ריח נשמת השבת ממשיך עד ההבדלה על הכוס, וא"כ מבדיל עתה בין קודש לחול.

שו"ר דכ"כ בשו"ת הר צבי או"ח סי' קסו, דהימים שאחר השבת עד סוף יום ג' שיכול להבדיל אינם בתורת תשלומים אלא עיקר הזמן הוא.

ג. אם שכח להבדיל במוצאי יו"ט (והבדיל במוצ"ש יקנה"ז), כתב הגרעק"א על השו"ע סי' רצט סעי' ו, הו"ד במשנ"ב שם ס"ק טז, דאין לו תשלומין אלא יום א' שאחר יו"ט.

אזהרות מנהגים וידיעות נחוצות לפסח (לפי סדר א-ב)

התוכן: פתיחה ◊ אגוזים קלופים ◊ אלכוהול ◊ אריזות מוצרי קפואים ◊ ביצים ◊ בלונים ◊ בקבוקים ◊ בשר מעובד ◊ דבק ◊ דבק שקדים; דבק כורכי ספרים ◊ דבש טבעי ◊ דגוי נוי עופות ובעלי חיים ◊ דגים חיים ◊ דגים ממולאים ◊ דגים קפואים ◊ דיו ◊ ויטמינים ◊ חומרות בפסח ◊ חזרת ◊ חלב ומוצריו ◊ חנויות ◊ טבעות נשים ◊ טיסה בחוה"מ פסח ◊ טלפון ◊ טלף ◊ ירקות ◊ ירקות קפואים ◊ כדורים נגד צרבת (טאמס) ◊ כיריים ◊ כלים ◊ כלים חד פעמיים ◊ כפפות גומי ◊ כרכם (תבלין) ◊ מאכלים ותבשילים שאינם חמץ כלל ◊ מאכלים שנפלו לארץ ◊ מברשת שיניים ◊ מגבונים לחים ◊ מוצרי סויה ◊ מטאטא ◊ מים - סינונם ◊ בפסח ◊ מיץ תפוחים טבעי ◊ מפות שולחן ◊ מצות מצוה לשלם קודם הפסח ◊ משלוח חמץ בדואר ◊ נבטים ◊ גוי סוכה ◊ ניילון נצמד ושקיות צליה ◊ נייר סופג ◊ נייר פילטר לקפה ◊ נרות ◊ סוכר קוביות ◊ סוליות נעלים ◊ סיגריות ◊ עופות וחלקי הפנים ◊ עמילן לגיהוץ בגדים ◊ פטריות ◊ פירות מיובשים ◊ פלסטלינה, בר בצק וחומרי כיור (פימו) ◊ ציפורן תבלין, הרחה (בשמים) ◊ קוקוס ומוצריו ◊ קטניות ◊ קפה נטול קפאין ותחליפי קפה ◊ קקאו ◊ רעל עכברים ◊ שאב אבק ◊ שום ◊ שיבולים צבועות ◊ שימורי דגים ◊ שימורי פירות ◊ שיניים תותבות ◊ שמן זית ◊ שמן כותנה ◊ תאנים ◊ תמציות פרחי באך ◊ תפוחי עץ מרונגים ◊ תנור ◊ תרופות הומיאופתיות

מצות מצה ומצות חמץ, הרי הם המצוות שניתנו לישראל תחילה, וקיבלום עליהם באהבה ובחיבה, והחמירו בהם בכלליהם ובפרטיהם... וכל המאריך בדקדוקיהם מאריכין לו ימיו ושנותיו.
(שו"ת מן השמים סי' ע"א)

הנזהר ממשוהו חמץ בפסח, מוכבטח לו שלא יחטא כל השנה. (באר היטב סי' תמז סי"א א בשם האר"י ז"ל. וכי בערוגת הבושם או"ח סי' קל"ה, שהנזהר אפי' בדבר שמותר מן הדין)

אגוזים קלופים: פעמים שמוסיפים להם חומר "אנטי-אוקסידנט" כדי למנוע קלקולם ואף נותן להם ברק. חומר זה עלול להכיל שומן מן החי ואוסרים תערובותם כדבר המעמיד, ויש שמכילים שמני קטניות ויש להקפיד על כשרות בכלל ובפסח בפרט.

אלכוהול: אלכוהול רפואי המשמש לחיטוי וכדו', מותר בשימוש בפסח. שכן הוא מיוצר בדרך כלל מחומרים סינטטיים, או ממולאסה ומיצי פירות. יש מיעוט קטן של מקומות בחו"ל המייצרים אלכוהול מדגן או מתעשיית היין. מ"מ כיוון שהאלכוהול בארץ מופק רובו ככולו ממולאסה ומה שמיובא מחו"ל אזלינן בתר רובא שאינו מדגן ותעשיית היין ובפרט שהרבה מן האלכוהול לחיטוי ורפואה הוא מפוגל ונפסל מאכילת

כלב. ולכן מותר לחטא את הידיים באלכוהול וכד' שמכיל אלכוהול ובפרט שבתערובת החומרים הוא נפסל מאכילת כלב. ולא אמרינן בזה סיכה כשתיה כמבואר בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ג סי' סב), שלשם רפואה מותר למרוח משחה שמעורב בה חמץ אפילו לחולה שאין בו סכנה, שאין אומרים סיכה כשתיה כשהסיכה נעשית לשם רפואה. וע"כ כיום (עקב מגיפת הקורונה) שעפ"י הוראות הרופאים חייבים לחטא את הידיים בחומרי חיטוי כנ"ל יש להמשיך ולהקפיד על כך גם אם אין ע"ז כשרות לפסח, ולשטוף ידיים קודם שנוגעים באוכל.

אריזות מוצרי קפואים: בשר ודגים ועוד, הארוזים בוואקום, פעמים שיש אבקה בשקיות העלולה להיות מעמילנים של קטניות או חמץ. ואם זה מעמילן טפיוקה, אין בזה חשש, כי הוא מופק מצמח המאניוק שאינו קטניות.

ביצים: יש המהדרים לבשל ביצים בקדרה מיוחדת ולא להשתמש בקדרה שבישלו בה ביצים בקליפתן למאכלים אחרים, מחשש שמא נדבק עליהם חמץ*. וראוי להקפיד לקנות לפסח ביצים המוחתמות בדיו שאין בו חשש תערובת חמץ. אין להשתמש בביצים שהגיעו לידו סדוקות או שבורות שמא נדבק בהן או נכנס מעט חמץ ממזון העופות.

בלונים: יש בלונים המצופים בעמילן מבפנים, ויש בהם חששות של קטניות ואפילו חמץ, ויש להצניעם ולמוכרם עם החמץ לגוי, וכל שכן שאין לנפח בלון בפה בפסח. וישנם סוגים שיש בהם טלק ובו אין חשש חמץ.

בקבוקים: ראוי לנגב הבקבוקים מבחוץ לפני השימוש בפסח, כיון שפעמים שנופל עליהם אבק של קמח או שארית חמץ וכדו', ובפרט הבקבוקים שהיו במשלוחי המנות בפורים. [בקבוקים וצנצנות זכוכית של יין או קפה וכד', ברובם הם תוצרת חוץ, ולשימוש חוזר טעונים טבילה כדין].

* עיין שו"ת משיב דבר לנצי"ב מוולוז'ין ח"ב סי' סא, שכן הוא מנהג הנשים ואומרות שהוא משום חשש שנדבק בקליפתן איזה חימוץ, וכן מחמירות בקדירה שמבשלים תפ"א עם הקרום העליון [הקליפה], ואע"ג שאוכלים הביצים עצמן שם הוא משום שמסירין הקליפה וגם הוא דיבעד משא"כ הקדירה. ולחומרת הנשים אין קץ. ועב"ז נרמז במקרא ושמרתם את המצות, ופי' הרמב"ם בהל' חמץ ומצה פ"ה ה"ט, שמרו אותה מכל צד חימוץ, ולפום צערא אגרא, ע"כ. (א"א להגאון מבוטשאטש סי' תמו סעי' ד, ויעויין שם שביאר טעם החילוק שהביצים מותרות והקדירה מותרת רק לבשל בה ביצים ולא דבר אחר. ובשו"ת מנחת יצחק ח"ד סי' נו אות ד, הביא דבריו). ובערוך השולחן סי' תנב סעי' יח, כתב שמה שנהגו הנשים שיש להם קדרה מיוחדת לבישול ביצים בפסח ולבישול תפ"א, אינו מנהג כלל והנשים בעצמן הנהיגו כן, ובחוט שני - פסח, סוף פרק ז, כתב שאין לחוש כל זמן שלא רואים שדבוק על הקליפות ממאכל התרנגולים שהוא חמץ. וכשהביצים נקיות אין צריך לבשולן בכלי מיוחד.

בשר מעובד: פעמים שמכיל בנוסף למים ופוספטים, גם חלבון צמחי (כדי לשמור על תכולת החלבון) המופק בדרך כלל מקמח סויה וכיו"ב (קטניות), ופעמים שאף מוסיפים לו גלוטן שהוא חלבון קמח חיטה המופרד ע"י זרם מים (חמץ גמור), ולכן אין לאכול בפסח בשר מעובד, אם לא בהכשר מיוחד לפסח. קישקע בד"כ מכיל חמץ גמור קמח חיטה וגלוטן. וכמו כן בנקניקיות פרווה. בנקניקיות הבשרי החשש בשרוול הנילון המרוח בשומנים המצריכים הכשר מהודר ובד"כ אין בו חמץ גמור, אלא קטניות.

דבק: רוב סוגי הדבק, כגון דבק פלסטי, ניר דבק סלוטייפ, אין בהם תערובת קמח, ולכן אינם בחשש חמץ. ומ"מ יש בהם חשש עמילן מקטניות ומיעוטם אף מחמץ, וע"כ יש להיזהר בהדבקת בולים ומעטפות שלא להרטיבם בפה.

דבק שקדים; דבק כורכי ספרים: 'דבק שקדים' עשוי מקמח, וכן דבק שעושים כורכי הספרים פעמים שמערבים בו קמח ונחשב כחמץ נוקשה - שמתחילת חימוצו אינו ראוי לאכילה. ואין להשתמש בו בפסח, ופשוט דאפשר למוכרו במכירת חמץ.

ועיין ביה"ל (סי' תמב סעי' ג ד"ה ויש מחמירים), שנקט שאין להשתמש בדבק הנ"ל ל' יום קודם הפסח אם הוא נראה מבחוץ, ועוד כתב "וראוי שלא לשים ספרים ליד אוכל באופן שיש חשש שמא יפול מהדבק שבספר לתוך האוכל"*. (וכ"ה בבן איש חי שנה א פרשת צו).

דבש טבעי: מעיקר הדין אין בו חשש, ומכל מקום יש להקפיד על הכשר לפסח, מפני חשש לזיוף שמערבים דבש מלאכותי שיש בו חששות שונים - שנותנים בו גלוקוזה וחומרי טעם וריח, וכן מחשש לנקיון המכונות שבהן ממיסים את הדבש. יש לציין כי דבש אינו עובר בישול, אלא חימום קל ויש בו משום בישול בשבת.

דגי נוי עופות ובעלי חיים: מי שברשותו בעלי חיים, כדגי נוי עופות וכדו', יבדוק היטב את האוכל בעבורם, דיש בהם חשש חמץ.

דגים חיים: אין בהם חשש חמץ, ומ"מ מהדרים לקנות אותם לפני הפסח, משום חשש שמא ניתן חמץ במזונם, ובפרט כפיתיון לצודם ע"י הדייגים, ולפני הפסח הוא בטל. ויש קהילות קודש שאינם אוכלים דגים כלל מאחר ובעבר היו נוהגים לשים בפה של הדג לחם טבול ביי"ש כדי לשמר את טריותו (כמבואר בפרמ"ג א"א סוס"י תמו, יעו"ש מה שדן בזה),

* וידוע שמרן בעל הקהילות יעקב זצ"ל נמנע מלהביא לביתו את ספריו מן הכורך ל' יום קודם הפסח מחשש חמץ (אשכבתיה דרבי ח"ב). ובהליכות שלמה - פסח פרק ד סי' י, הביא דעת מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, שאין להדביק מודעות רחוב בימים הסמוכים לפסח ע"י דבק העשוי מקמח ומים. שכן הדבק נראה מבחוץ.

ומ"מ כיום שאין עושים כן, אין חשש.

דגים ממוצאים: יש להקפיד על כשרות מהודרת לפסח, והם בחשש חמץ גמור משום הליכי היצור, וכן תערובת לחם ושאר עמילנים בהם.

דגים קפואים: אין בהם חשש חמץ, ומכל מקום נהגו בהרבה קהילות שאין אוכלים דגים קפואים אלא טריים, מחשש שבעת נקיונם חיתוכם ואריזתם לא נזהרו מחמץ, ומעיקר הדין אין בזה חשש. דגים מלוחים, כבושים, ומעושנים, נהגו שלא לאכול בפסח מפני ריבוי החששות בהם.

כתב החיי אדם (כלל קכ"א סעי' כד) וז"ל: "אנו במדינות אלו קבלנו עלינו כאותן פוסקים להחמיר לכתחילה שלא לאכול כל המלוחים או הכבושים אם לא נזהרו בג' דברים, א. לבדוק המלח, ב. שלא לחתכם בסכין של חמץ. ג. שלא למלחן או לכבשן בכלי חמץ אפי' אב"י".

👉 וראה עוד לעיל: **אריזות מוצרי קפואים**

דיו: כתב במועד לכל חי (סי' ב סעי' כט): מה טוב ליזהר שלא יתן קולמוסו בתוך פיו בפסח, שמא יש בדיו חשש תערובת חמץ. (ועיין חק יוסף סי' תמב ס"ק כג). ובארחות רבינו ח"ב עמ' פב כתב, שמרן החזו"א וצ"ל כתב חידושי תורה בחוה"מ פסח בעיפרון ולא בדיו, מחשש חמץ. (וע"ע שו"ע סי' תמב סעי' י ובמשנ"ב שם, ובחזו"א או"ח סי' קטז אות ז).

ויטמינים: יש ויטמינים שיש בהם חשש חמץ, כויטמין E שיש בו שמן נבט חיטה, וכן ויטמין C ועוד שיש בהם קטניות ועוד חששות ויש להמנע מלהשתמש בהם בפסח. ואפשר לסמוך על המכירת חמץ הנהוגה כיום, להתירם לכתחילה בשימוש אחר הפסח.

חומרות בפסח: הנהגים בחומרות מיוחדות בפסח, אין בזה משום 'לא תגודדו' או משום יוהרא, וכל משפחה ומשפחה מנהג אבותיהם בידיהם (מועד לכל חי סי' ב סעי' יז), והוסיף (שם) שנהגו שלא לסעוד אצל אחרים, "ומה טוב דבימי הפסח יקיים אשרי יושבי ביתך טפי משאר ימות השנה", עכ"ל.

חזרת: הנקנית לפסח, יש להזהר שלא חתכוה בסכין חמץ, ואפי' אם הסכין אינה בת יומה ונקיה מ"מ דוחקא דסכינא בדבר חריף מפליט ומבליע (משנ"ב סי' תמוז ס"ק פו). ובכשרויות המהודרות מקפידים על כך שיחתכו בסכין חדשה וטבולה כדין.

חלב ומוצריו: יש המהדרים לקנות החלב ומוצריו מער"פ לכל ימי החג, מחשש שמא יש רפתות שמאכילים הבהמות חמץ בפסח (ועיין שע"ת סי' סוף סי' תמח). ועוד שהפרות

המצויות ברפתות בהם פזורים חיטים שהוא מזונם העיקרי עלול להסתנן לתוך החלב בשעת החליבה והחיטה נכבשת עם החלב עד לסינון. וזו אכן המציאות שבמערכות הסינון של החלב מוצאים גרגרי חיטה ולכן החלב שנחלב ויוצר מלפני הפסח נתבטל המשהו חמץ קודם הפסח ואין בו חשש. ולכן הקפידו המהדרים על חלב ומוצריו שיוצרו קודם הפסח. וישנם ועדות כשרות המפרסמים שאינם אחראיים על החלב ומוצריו המיוצרים בפסח. [וכיום ישנן ועדות כשרות המסמנות על מוצרי החלב אם ייצרו מערב פסח].

חנויות: חנויות שבהן נמכרים מצרכי מזון הכשרים לפסח באותה עת שנמכרים גם מצרכי מזון חמץ, יש להקפיד שיהיה מקום מיוחד ונפרד למצרכי הפסח, וכן כלי מדידה מיוחדים למצרכים אלו, מחשש לפירורי חמץ ולתערובת מוצרים שאריזתם שוה.

טבעות נשים: ובפרט המשובצות - יש לנקותם היטב. העונדות את טבעות בימי חג הפסח מהראוי שיגעילו אותם, ולא לעונדן בזמן שהידיים עוסקות בחמין.

מיסה בחוה"מ פסח: כידוע כשרוכשים כרטיס טיסה כלול במחיר הכרטיס המזון של הארוחות שמקבלים בטיסה, וישנן חברות תעופה המגישות בפסח חמץ ומוצריו, ולכן יש להקפיד בשעה שקונה הכרטיס להתנות במפורש שאינו רוצה לרכוש ולקנות זכות הארוחות, או שיזמין מראש מאכלים הכשרים לפסח, (וכעין זה עיין בשו"ע סי' תנ סעי' ב, ושו"ת מנחת יצחק ח"ד סי' נו).

ויש להקפיד שלא יחממו את המנות הכשרות לפסח בתנורי החימום של מטבח המטוס משום חששות דחמץ. גם במקרה שהמטבחים הוכשרו, עלול להיות שהשתמשו לאחר מכן במטבח ובכליו לחימום מנות חמץ.

מלפון: שפורת הטלפון והחוט, בפרט אלו שבמטבח, יש לנקות היטב ולנקר את לכלוכי המזון ובתוכם שיירי חמץ מכל המקומות שנדבקו שם, דחיישינן טפי שיש שם חשש חמץ.

מל"ק: אבקת טלק לתינוק, יש והיא מכילה עמילן מקטניות, ואף שמותר השימוש בו להגנת העור וכיו"ב, יש להקפיד לזכור לאחר השימוש בהם ובפרט לפני טיפול באוכלין לשטוף היטב את הידיים.

ירקות: יש הנוהגים שלא לאכול אלא מינים שאפשר לקלפם, ואוכלים אותם רק לאחר הקילוף משום שחוששים שמא נגעו בחמץ. אולם מעיקר הדין אין צריך לחשוש לזה. ומותר לבשלם בקליפתם בסיר שנועד גם למאכלים אחרים.

ירקות קפואים: נמרחים בעמילן שהוא בחשש קטניות, ובחור"ל עלול להיות עמילן חיטה. ויש מפעלים שמבשלים באותם כלים שמבשלים בהם איטריות.

כדורים נגד צרבת (טאמס): ישנם סוגים שאינם כשרים כלל, וצריך להיות עליהם חותמת כשרות. ומ"מ כל הסוגים מכילים קטניות.

כיריים: מצויים היום שלושה סוגי כיריים: (א) כיריים גז שהם הנפוצים ביותר ומופעלים באמצעות מבערים כשמעליהם חצובה המיועדת להנחת סירים. (ב) כיריים קרמיות – חשמל, שפועלות באמצעות חשמל שמבעיר ספירלות והמשטח העליון הוא קרמי המיועד להנחת סירים. (ג) כיריים אינדוקציה הפועלים ע"י שדה מגנטי מתחת המשטח הקרמי וכאשר מניחים על המשטח את הסיר, עובר זרם חשמלי תחת הסיר ונוצר חום רב בתחתית הסיר, והסיר מתחמם ומבשל את האוכל שבתוכו, אך המשטח עצמו אינו מתחמם.

אופן הכשרתם: כיריים גז – יש בו ג' חלקים, המגש שתחת המבערים, המבערים והחצובות. את המגש לנקות היטב ולערות מים מכ"ר ולכסותו בניר כסף. אם לא כיסה ונפל בפסח אוכל חם על המגש, אין לאוכלו כיוון שבד"כ המגש מצופה אמאיל ולא הוכשר בהכשר גמור. החצובה צריכה ליבון (רמ"א סי' תנא סע"ד ובמשנ"ב שם כתב ליבון קל). אך המציאות של החצובה שלנו שונה ממש"כ שם במשנ"ב ואכמ"ל וכמו"כ קשה להביא את החצובה העשויה מחומר מתכתי קשה לשיעור של ליבון. ולכן אם לא יכול להחליף החצובות לחדשים ינקה היטב ויכסה את החצובות בניר כסף עבה. המבערים לנקות היטב ולהדליקם עד שיתחמם היטב. כיריים קרמיות – אין אפשרות להכשירם לפסח מחמת שעלולים להתבקע, ומבואר בשו"ע (סי' תנא סע"א) דלא מהני הכשר כשחיים עליהו שמא פקעי ולכן גם אם רוצה להדליק כל המבערים ולערות מעליהם מים רותחים לא יועיל להכשירם. וקיימת אפשרות להניח מעל הכיריים בלעך מפח ולהניח את הסירים מעליו. כיריים אינדוקציה – אין אפשרות להכשירם לפסח והפתרון המוצע לעיל להניח פח בלעך מעליו לא מועיל כיוון שהדבר לא יאפשר לסיר לסגור את המעגל החשמלי וליצור שדה מגנטי. יש לבדוק אפשרות לכסות את הכיריים במשטח סיליקון שלא יהיה מגע בין הסיר לכיריים, ומ"מ מאפשר את סגירת המעגל החשמלי לפעילות הבישול בכיריים.

כלים: כלים חדשים העשויים מנירוסטה, אלומיניום וכן כלי כסף טעונים הגעלה מחשש מריחת שומן איסור בעת גמר יצורם. כלי מתכות חדשים בציפוי אמאיל טפלון קרמי א"צ להגעיל כי אין בו חשש מריחת שומן וכמו"כ תבניות אפיה אמאיל חדשות א"צ להכשירם.

כלי חדש שמחמת גדלו א"א להכניסו בתוך סיר מים רותחים על האש, יש למלאותם

במים ולהרתיחם באופן שיגלשו המים על השפה העליונה של הכלי, ואף שמבואר בפת"ש (יו"ד סי' צב ס"ק ג), ובמשנ"ב (סי' תנב ס"ק לא) דאם בלע מבחוץ אין מועיל הכשר מבפנים, מ"מ בכלים חדשים דלא ברירא כולי האי דהשומן הנמרח הוא איסור ואפשר שהוא פגום מעיקרו סמכינן ע"כ. (ויעוין חזו"א או"ח סי' קכ ס"ק ח-ט). ומ"מ לשמור מאד ולהיזהר מפני כוויה כשעוסקים בהגעלה. במקום הדחק אפשר גם להכשיר כלי מתכות חדשים בעירווי מים רותחים מכלי ראשון של פסח.

כלי מתכות חדשים הנקנים מגוי וטעונים הגעלה וטבילה יש לכתחילה להגעילם תחילה ואח"כ לטובלם, ובדיעבד אם טבל לפני ההגעלה מהני. כלי אמאיל וטפלוץ וכן כלי פורצלן שנקנו מגוי מטבילים בלא ברכה. כלי זכוכית, דורלקס ופיירקס – טבילה בברכה.

כלים חד פעמיים: מפלסטיק וניילון, עשויים מחומרים כימיים ואינם בחשש חמץ וראוי להשתמש בלבנים ולא צבועים, ובעשויים נייר וקרטון יש חשש של עמילנים מחמץ או קטניות, מלבד מה שיש עליהם כעין מריחת שעווה או שומן, ולכן יש להקפיד על כשרות מוסמכת.

כלי אלומיניום חד פעמי יש בהם חשש מריחת שומן איסור. ואם קנה בלא כשרות יכניסם לתוך התנור אחר שהפרידם שלא יהיו אחד בתוך השני ויפעיל התנור על דרגת חום גבוהה עד שיתחממו היטב ומהני כליבון קל. או לפחות יערה עליהם מים רותחים כדי להכשירם. אלו המיוצרים בחו"ל יש מן הפוסקים שאף מחייבים טבילה בלא ברכה ובפרט אם בדעתו להשתמש בשימוש חוזר.

כפפות גומי: כפפות גומי אטומות, ישנם סוגים המכילים אבקה שיש בה עמילן וצריכה הכשר לפסח בפרט כשמשתמש בהן להכנת אוכלין. כפפות שקופות בדרך כלל אין בהן חשש.

כרכם (תבלין): כתב הרמ"א (סי' תסז סוף סעי' ח) דהמנהג במדינות אלו שלא לאכול כרכם והטעם הוא שיש מקומות שנהגו לשפר את המראה של הכרכם ע"י שאור, וכתב שם המשנ"ב (ס"ק לג) שאף כרכם הגדל בגינת ביתו וזנהר בו מחמץ נוהגים בו איסור מפני מראית העין. וכיום יש תבלין כרכם בהשגחה מיוחדת לפסח, ולשאלתי שהרי אסרו ממנהגא את השימוש בכרכם, השיבו מועד הכשרות שדברי הרמ"א נאמרו על העלים של הכרכם, ואילו התבלין המשווק על ידם הוא טחינת השורש ובוה לא היה מנהג לאסור. ולא ידעתי מנא להו לחלק בזה.

מאכלים ותבשילים שאינם חמץ כלל: מאכלים שאינם חמץ כלל, רק שלא נזהרו כראוי מנגיעת חמץ מותר להצניעם עד אחר הפסח. וכתב בשו"ע הרב (סי' תמב סעי' ח), דאפילו תבשיל שנתבשל קודם הפסח בקדירת חמץ ב"י, מותר להשהותו עד לאחר הפסח, ויזהר להצניעו בחדר שאינו רגיל לילך לשם. ועל כן אין לזרוק או לאבד משום 'בל-תשחית'.

מאכלים שנפלו לארץ: לא יאכלם עד שישטפם היטב או יקלפם. מצה שנפלה לארץ במקום שיש פירורי חמץ, נהגו שאין אוכלין אותה (מהר"ם שיק או"ח סי' רכו; א"ר סי' תנא ס"ק מ). וכן קדרה עם תבשיל רותח, לא יעמיד בפסח על רצפת הבית. ומ"מ אם הניח קדירה רותחת על הרצפה יש להתירה דאחר שכבר שטף את הרצפה אין נשארים פירורים (חוט שני - פסח פרק ז עמ' צט).

מברשת שיניים: יש לנקותה ולנקרה היטב ולהדיחה במים רותחים, ונכון להדר ולקנות חדשים לפסח.

מגבונים לחים: שספוג בהם חומר לח עם ריח, יש חשש חמץ, ויש להקפיד על הכשר מוסמך לפסח. ובשבת ויו"ט יש ליזהר ביותר מחשש סוחט וקורע.

מוצרי סויה: הכוללים תחליפי בשר צמחיים מכילים בנוסף לחלבון סויה שהוא מקטניות, חלבון חיטה המופק מקמח חיטה לאחר שהפרידו ממנו את העמילן, ונשאר רק החלק החלבוני שבו. ויש מוצרי סויה המכילים גם פירורי לחם. ולכן אלו המקפידים שלא להשתמש אחר הפסח בחמץ שנמכר, יזהרו שלא לקנות המוצרים הנ"ל גם אם נעשו אחר הפסח, כי במפעלים משתמשים בחלבון חיטה שנמכר לפני הפסח, בדרך כלל עוברים שבועות ארוכים אחר הפסח עד שהמפעלים מייצרים חלבון חיטה חדש.

מטאטא: ראוי להשתמש במטאטא חדש לפסח. מטאטא ישן שהיה בשימוש כל השנה צריך לנקותו היטב מפירורי החמץ הנדבקים בו ולרחצו היטב בחומרים חריפים לפגום החמץ הנשאר דבוק בתוכו.

מים - סינונם בפסח: נהגו לסנן את המים שמשתמשים בהם בפסח, אף שאין עליהם חשש. ואנשי מעשה נהגו להכין להם קודם הפסח מים לכל ימי הפסח ומסננים אותם קודם הפסח (מועד לכל חי סי' ב סעי' יח, שו"ת קרן לדוד סי' קכא). ובמקומות שיש מאגרי מים על הגגות, יש להקפיד שיהיו מכוסים ולנקותם לפני הפסח מחשש שמא נפל שם חמץ וכן שאר שרצים. ובסינון המים באמצעות מסננת הקבועה בכרזים שבבית, אין חשש בורר (בשבת), כיון שהסינון הוא רק מחמת הידור בעלמא (שו"ע סי' שיט סעי' י). ומרן

החזו"א לא נהג בחומרא זו ולא היתה מסננת על הברז שבביתו בפסח ולא הכין מער"פ. וכפי ששמענו שבאותם הימים מאגרי המים המקומיים בבני ברק סיפקו את כל תצרוכת המים בפסח, ואותם מאגרים לא היו בחשש חמץ כלל כידוע. זה מספר שנים שבארץ ישראל מפסיקים מס' ימים קודם הפסח את שאיבת המים מהמוביל הארצי וכל תצרוכת המים מגיעה ממקורות שאין בהם חשש. ובדרך כלל רוב מי השתיה בארץ מקורם ממי קידוחים ומים מותפלים או תמהיל של שניהם. מים מותפלים אלו מי ים שנשאבים בצניורות ממעמקי הים ועוברים תהליכי סינון שונים שיהיו ראויים לשתיה במתקני התפלה בחדרה, אשקלון ופלמחים, ולאחר מכן מוזרמים לצריכה ביתית. לדעת רבותינו גדולי הפוסקים שבדקו התהליכים, במים אלו אין כל חשש לפסח.

מייץ תפוחים טבעי: צריך השגחה מעולה לכל השנה בכלל ולפסח בפרט, ישנם מפעלים שפסטור המייץ נעשה בכלים שפיסטרו בהם סתם יינם, ויש השגחות שסומכים על כך שהכלים נקיים ושטופים, ואין מכשירים את הכלים כדין אלא סומכים על פגימת הכלים בעת נקיונם. כמו"כ משתמשים בהרבה מפעלים באנזימים שונים בחשש חמץ או קטניות להצליח את המייץ תפוחים.

מפות שולחן: כתב הפרמ"ג (משב"ז סוס"י תנא) וז"ל: "מפות, אין היתר כי אם בכיבוס בחמין אפר וחבטה - לא בהגעלה, כי אין מועיל לבעין שנכנס בנקבי האריגה", ע"כ. ולכן אין להשתמש בפסח במפות סינתטיות טרילין וכדו' או העשויות ניילון שהיו בשימוש בחמץ, כיון שאין שום אפשרות לכבסם בחמין כידוע, ונראה דניקוי יבש לא מהני בזה, ואף דיש המקלים בכיבוס במים צוננים ושפשוף היטב (עיין שו"ת ציץ אליעזר ח"ד סי' ו, ובספר הגעלת כלים פי"ג סעי' רס), מ"מ נהגו ישראל קדושים ליחד מפות ומגבות מטבח (לנגיוב כלים) מיוחדות לפסח וכן יש לנהוג. (וכ"ה בקיצור דיני הגעלה להר"מ פיינשטיין זצ"ל שיש להדר ולקנות חדשים לפסח). ויש מחמירים לכבס מפות חדשות קודם שימושם בפסח (מעדני שמואל סי' קיב ס"ק ב).

מצות מצוה לשלם קודם הפסח: כתב המשנ"ב (סי' תנד ס"ק טו): "ויש עוד פרט א' מה שמצוי להכשל בו, כגון אם קנה מצה ומשכן לרשותו, אם המוכר גלה דעתו בעת מכירתו שדחוק למעות ואינו יכול למכור בהקפה, וע"כ עייל ונפיק אחריו אזוזי ומדחהו בלך ושוב ואינו נותן לו, מדינא לא קנה כמבואר בשו"ע חו"מ סי' ק"ץ סי"ז, וממילא אינו יוצא בהם אח"כ יד"ח מצה מן התורה", עכ"ל. תשלום בצ'ק דחוי אם המוכר נטרצה מהני. ועוד שמבואר בדרכי משה (חו"מ סי' קצט ס"ק ב) בשם המהרי"ל דבדבר מצוה העמידו חכמים על דין תורה דמעות קונות וא"כ קונה המצות במעות (ויעו"ש בקצה"ח ס"ק ב).

משלוח חמץ בדואר: אין לשלוח חבילות המכילות חמץ בימים הסמוכים לפסח, ואם שלח, יש למוכרן במכירת חמץ.

נבטים: יש נבטים שמקורם מקטניות או ספק קטניות. מלבד זאת יש חשש שבין זרעי הנבטים יכול להמצא תערובת מועטה של מיני דגן, ולכן ראוי שלא להשתמש בהם בפסח. וגם אוכלי קטניות לא ישתמשו בהם אלא בכשרות מהודרת לפסח.

נוי סוכה: מצוי שתולים בסוכה צלוחית עם קמח או גרגירי חיטה ושעורה, ופעמים שמצניעים אותו לסוכות הבא, יש להזהר לבערו או לכוללו בשטר מכירת החמץ ולהצניעו עם החמץ.

ניילון נצמד ושקיות צליה: אין להשתמש בהם בפסח לאוכלין, אלא בהכשר מעולה.

נייר סופג: יש בו חשש חמץ בגלל עמילן. ונתברר שיש סוגי נייר שבתהליך יצורן משתמשים בעמילן חיטה, וכשמוציאים המצות מהתנור ועודן חמות שיש"ב ונוגעת מצה בנייר עלול לבלוע ממנו, וכפי הידוע בנייר רגיל קיים חשש, אך בנייר עיתון אין חשש.

נייר פילטר לקפה: שהוא נייר מיוחד שבו מסננים קפה משמרו לאחר בישולו, הוברר הדבר בבדיקות מעבדה שביצור הנייר משתמשים בעמילן חיטה ואינו כשר לפסח.

נרות: המונחים על השולחן שאוכלים עליו, ראוי להשתמש להדלקת נרות בפסח בנרות לבנים, מאחר ונרות צבעוניים יש מהם בחשש איסור.

סוכר קוביות: הוא סוכר רגיל שמכניסים לתבנית ועובר תהליך של אידוי משך שעה וחצי עד שמתקשה ומקבל צורת הקוביות. לפנים היו רגילים להשתמש בסוכר קוביות ללא כל חששות, ובשנים האחרונות פורסם שיש חשש שבתהליך יצורו בכבישת הסוכר נמרחות הקוביות והתבניות בחומר שומני "סטארין" המופק בעיקר משומן מן החי למניעת הדבקות קוביות הסוכר בתבניות, וע"כ אין להשתמש בסוכר קוביות ללא הכשר מוסמך בכל ימות השנה ובפרט בפסח. (חשש זה לא שייך בסוכר הרגיל והדק).*

סוליות נעלים: בפרט אלו שיש בהם חריצים שביקרו בהם במאפיית מצות ובצק נכנס ונדבק בהם, על אחת כמה וכמה של ילדים, ובפרט אלו שאופים מצות מצוה בער"פ

* ועיין בשו"ת והרים הכהן ח"א יו"ד סי' מ להרה"ג ירמיהו מנחם הכהן דומ"ץ באנטוורפן - בלגיה, המתאר ביקור במפעל גדול ליצור סוכר קוביות בבלגיה והמשווק תוצרתו בכל העולם כולל באה"ק, ועד כמה השתדלו בעלי המפעל להעלים העובדה שמשתמשים בשומן "סטארין", ולהערים על הרבנים והמשגיחים שלא יודע להם שה"סטארין" הוא משומן מן החי, ויעו"ש שהאריך בהלכה לדון אי אמרינן דהאיסור בטל או שהוא בעין ולא שייך בו ביטול.

שיש חשש שבצק שהחמיץ והושלך ארצה שנדבק בסוליות, יש להקפיד לנקותם היטב קודם זמן הביעור. (והאופים בער"פ לאחר זמן הביעור, אף שנהגו להפקיר מראש את כל הבצקים, מ"מ יזהרו גם הם לנקותם, שלא יעבירו החמץ לביתם ולמקומות אחרים).

סיגריות: כבר נתפרסמה הוראה ממרן הגר"נ קרליץ זצ"ל, בענין הסיגריות בפסח שנוסף על השאלות של עצם האיסור לעשן סיגריות כל השנה, יש בפסח חשש איסור של הנאה מחמץ בפסח. וכן ראיתי בקובץ הלכות פסח להרה"ג ר' אברהם בלומנקראנץ זצ"ל מארה"ב, שכיום המפעלים ליצור סיגריות וסיגרים משתמשים בעשרות תמציות טעם וריח שחלקם הגדול בחשש חמץ, שהם מופקים מדגנים, ויש חברות שאף משרים הטבק באלכוהול שאף הוא בחששות שונים. (ולגבי הדבק ציין שהוא מיוצר מקמח אורז)** , וראוי א"כ להמנע לחלוטין מלעשן סיגריות וסיגרים שהם בחששות הנ"ל בחוה"מ פסח. וכתב בשו"ת לב חיים (סי"ק) שכן המנהג בליוורנו, ושכן פסק הגאון ר' רפאל ישעיה אזולאי בנו של הרב החיד"א זצ"ל.

עופות וחלקי הפנים: כתב בשע"ת (סוסי" תסז): "עיין בקונטרס טוב עין שבסוף ועד לחכמים, שכתב שצריך איזה ימים קודם לפסח לקנות עופות [-חיים] הצריך לו לכל הפסח ולהאכילם מעת קנייתם דחן ואורז שאין מחמיצים". ועיין שם עוד שכתב וז"ל: "וכבר ראיתי לרב א' בכת"י שצדד לאסור לקנות תרנגולת בתוך הפסח שאם יהיה בזפק חטים נמצא שהוא קונה החמץ, ולי נראה שאם צריך לתרנגולת אין לבטל שמחת הרגל ויכול לומר בפירוש שאין רוצה לקנות הזפק כלל, ותכף לשחיטה כשיפתחוה ימהר להשליך הזפק לרה"ר שתום כמות שהוא" (עי' שדי חמד מערכת חמץ ומצה סי' א אות ד). וכיום נוהגים במערכות כשרות מהודרות לקנות מספר שבועות קודם לפסח עופות מלולים שמקפידים ליתן לעופות מזון שאינו חמץ, ומ"מ יש להקפיד לשטוף היטב את העופות קודם הפסח ובפרט חלקי הפנים ומקומות שיש בהם חתכים וחריצים שלא ימצא שם מזון חמץ, ויש שנהגו שלא לאכול קורקבנים כלל בימי הפסח.

עמילן לגיהוץ בגדים: יש להזהר שלא להשתמש בעמילן העשוי מה' מיני דגן, ל' יום קודם הפסח (עיין בשו"ע סי' תמב סעי' ג ומשנ"ב שם ס"ק טז). וכתב בבן איש חי (ש"א פ' צו סעי' יא), שלא ילבש בפסח בגדים שעומלנו בעמילן חמץ אא"כ כיבסם לאחר מכן קודם הפסח להעביר העמילן, דלפעמים מחזיק חולצתו בפיו וכו' וכן מפה שפורסים על השולחן שאוכלים עליו פעמים יודמן שחתיכת אוכל או פרי לח מונחים עליה וקולטים

** וכ"כ בתשובות והנהגות ח"ד אורח סי' צו, שרוב הסיגריות הן חמץ גמור, עקב חומרי הטעם והריח שמקורם ממיני דגן, ויש המחמירים אף שלא להחזיקם בבית לפסח. ע"ב.

העמילן וטועם אותו בפיו ע"כ. וכתב בחיי אדם (כלל קל) בדיני הסדר בקצרה, שהמפה והכרים הנוגעים במצת אפיקומן צריך להזהר לפני פסח שלא לכבסם בעמילן.

פטריות טריות: גידול הפטריות נעשה בדרך כלל על מצע שיש בו חשש חמץ, ולכן אין להשתמש כלל בפטריות מכל סוג שהוא, אא"כ ברור שהוא מייצור מיוחד לפסח ובהשגחה מעולה.

פירות מיובשים: כתב הרמ"א (סי' תסז סעי' ח) דמנהג אשכנז שלא לאכול פירות מיובשים אא"כ נעשו במיוחד לפסח וידוע בבירור שנתיבשו באופן שאין בו חשש. (ועיין גם בח"א כלל קכז סעי' ב). וכן יש להזהר, דיש מקומות שמושחים את הפירות בשומן כדי למנוע ייבוש יתר ופעמים רבות השומן מיוצר משמן קטניות. ולעתים מקבלים ציפוי של סורביטול המופק תירס שהוא קטניות ופעמים אף מעמילן חיטה, ולכן הוא בחשש קטניות או חמץ.

פֶּלֶסְטִינָה, בר בצק וחומרי כיור (פימו): פלסטלינה היא תערובת של וזלין, מלחי סידן וחומצות שומן ואין בה חשש לפסח, ומ"מ יש פלסטלינה שמצויין עליה שהיא מכילה חיטה ודינה כחמץ נוקשה. וכן בר בצק הנעשה מקמח ומים וחומרים נוספים והוא מחמיץ ואינו ראוי לאכילת אדם וחומץ נוקשה בתערובת, (יעיין בשו"ע או"ח סי' תמ"ב סעי' א ומשנ"ב שם ס"ק ב ושעה"צ אות כה), ואינו ברור אם ראוי לאכילת כלב ולכן יש למוכרו במכירת חמץ. ואף שיחדו למשחק ולא לאכילה, מ"מ לא דמי לחמץ שיחדו לשיבה שמותר לקיימו בפסח, כמבואר בשו"ע (שם סעי' ט), דהתם עשה מעשה שטחו אותו בטיט, ואילו רק יחדוהו למשחק בלא מעשה אלא בצורתו, דומיא למה שהביא המשנ"ב (שם ס"ק ב) שהסופרים מכינים להם חומר להדבקת הניירות מקמח ומים, ונחשב כחמץ נוקשה, אף שיחדוהו הסופרים להדבקה. חומרי כיור-פימו, אין בהם חשש חמץ.

ציפורן תבלין, הרחה (בשמים): בעבר נהגו לא להשתמש בו משום שהיו משפרים אותו ע"י שריה בשכר. בימינו החשש כמעט ולא קיים, ומ"מ המנהג שלא משתמשים בצפורן, אלא אם יש עליו הכשר לפסח. בארחות רבינו הביא שמרן הגרי"י קניבסקי זצ"ל לא השתמש בצפורן בהבדלה בפסח מחמת החשש הנ"ל.

קוקוס ומוצריו: יש הנמנעים מלאכול קוקוס ומוצריו בפסח מחשש שהוא קטניות, ונותנים רק לקטנים. והוא טעות שהרי קוקוס ברכתו העץ ואין לו כל שייכות לקטניות ומי שנוהג כן הוא מנהג טעות שאי"צ התרה. אמנם יש להזהר שלא להשתמש בקוקוס טחון בלא הכשר מוסמך והשגחה על יצורו בכל השנה ובפרט בפסח, מחשש שמעריבים

בו גליצרין שמקורו עלול להיות משומן מן החי או קטניות. עוגיות קוקוס וכן ממתק קוקוס שלא נעשו במיוחד לפסח בכשרות מוסמכת, יש חשש לחמץ גמור משום הקמח והתמציות שבו.

קטניות: גרעינים בטנים וכד' וכן שקדים הקלויים עם מלח, בד"כ הם חמץ כי המלח שעליהם מעורב עם קמח כדי לדבק. ויש המשתמשים בקמח תפוז"א שאין בו חשש חמץ. **קפה נטול קפאין ותחליפי קפה:** קפה נטול קפאין, הוא בחשש חמץ, ויש להקפיד על הכשר מוסמך לפסח. תחליף קפה צ'יקו (ציקוריה), הוא בחשש חמץ.

קקאו: אפי' בהשגחה מעולה לכל ימות השנה אין להשתמש בו לפסח, אלא צריך השגחה מיוחדת לפסח, כיון שיש חברות המוסיפות לקקאו לציטין או אבקת סוכר המופק מקטניות.

רעל עכברים: עשוי מחיטים המצופות ברעל. מותר להשהותו בפסח, כיוון שייחד אותו לשימוש כרעל לעכברים ואף עשה מעשה בזה שציפה אותן ובטל מהן שם אוכל, דומיא למבואר בשו"ע (אור"ח סי' תמב סעי' ט). ויעויין בחוט שני פסח (פרק ז עמ' צז), שהתיר להשהותם משום שאין ראויות לאכילת כלב שהרי לא ניתן לקלף ולהפריד את הרעל כולו, וגם לאחר הקילוף הם סכנה לכלב.

שואב אבק: יש לזכור לרוקנו ולנקותו קודם ביעור חמץ.

שום: יש נוהגים שלא לאכול שום בפסח וזה עפ"י הפרמ"ג (סי' תסד א"א ס"ק א) שכתב שכן הוא המנהג אף שאינו יודע לזה הטעם, ואין להקל בפני ע"ה, ולתלמיד חכם אין להחמיר. ובחיי אדם (כלל קכז סעי' ז) כתב דמה שיש נוהגים שלא לאכול שומים, אין לזה שום טעם וריח, ומותר להתיר להם בפשיטות. שום לח טרי נהגו בהרבה קהילות להשתמש בפסח, ויש להקפיד שיהיה שלם ולא חתוך, אא"כ יש השגחה בפסח.

שיבולים צבועות: מתוך סידור פרחים, אף שהחמיצו, מותר להשהותם בפסח, כיון שיחדם לשם נוי ועשה בהם מעשה צביעה, בטל הוא מאכילה דומיא דקופת שאור שייחדה לשיבה וטחה בטיט דבטל מהם שם אוכל (שו"ת אור לציון ח"ג פרק ח אות ו). ומ"מ יש המהדרים להצניעם ולמוכרם במכירת חמץ.

שימורי דגים: סרדינים וכדו' השמן בד"כ מקטניות. וגם אם לא מכיל שמן קטניות (או לנוהגים לאכול קטניות בפסח), יש להקפיד על כשרות מהודרת, מחשש שנתבשלו באותו קיטור שנתבשלו בו שימורי חמץ כגון דגים ממולאים בימות השנה שפעמים

שהוא חמץ גמור.

שימורי פירות: שימורי פירות צריכים השגחה מהודרת לפסח, שפעמים שמשמשים בסירוף עשוי מתירס כדי להמתיק הפירות ולא בסוכר.

שיניים תותבות: ינקה אותם היטב בערב יו"ט ויערה עליהם מים רותחים מכ"ר או יגעילם בכלי שני, ויזהר שלא יאכל בהם חמץ חם כ"ד שעות קודם לזמן איסור חמץ. ובער"פ שחל בשבת, ראה לעיל הע' 78. וכן יש להזהר למי שיש בשיניו סתימות וגשרים וכד', שיצחצח היטב את שיניו ולא יאכל חמץ חם כ"ד שעות קודם לזמן איסור חמץ.

שמן זית: יש להקפיד על הכשר מוסמך, שמצוי כיום לרוב זיפים שמעריבים שמן ממקור אחר שצבעו וריחו כשמן זית, והדבר ניתן לגילוי רק במעבדה. וישנם מפעלים בא"י שקונים שמן לא מזוקק מבתי בד ערביים או מחו"ל ויש בהם חשש תערובת שמן קטניות ושאר שמנים ועוד חששות, ע"כ יש להקפיד על שמן זית בהכשר מוסמך. שמן זית למאור, גם אם לא מצויין עליו כשר לפסח, כשר להדלקה בימי הפסח, אך לא לאכילה.

שמן כותנה: מצויים מוצרי מזון כשרים לפסח המכילים שמן כותנה, לדעת רבותינו גדולי הפוסקים בא"י יש בזה חשש קטניות.

שקיות צ'ייה: ראה לעיל: **ניילון נצמד ושקיות צ'ייה.**

תאנים: מייבשים אותם בקמח, ובמקומות רבים מושחים את הפירות בשומן כדי למנוע ייבוש יתר, והשומן בד"כ מקטניות סויה ובטנים.

תמציות פרחי באך: עוברות מיצוי עם יין בריכוז גבוה של אלכוהול, וטעונים הכשר כל השנה, בהיותם בחשש איסור סתם יינם, ובפרט לפסח ראוי שלא ליטלם.

תפוחי עץ מדונגים: חלק מתפוח"ע עוברים הברקה בדונג. הדונג מכיל שלאק ועוד מרכיבים שומניים ידועים שאכמ"ל*. התפוחים קודם להברקתם מתחממים אך אינם מגיעים לשיעור יס"ב, ויש להדיחם היטב בשפשוף קודם האכילה כדין היתר שנגע באיסור שמן (ע"י פת"ש יו"ד סי' צא ס"ק א), וראוי לקלוף התפוחים הנ"ל בכל השנה אך

* השלאק מקורו מהפרשת חרקים מסוימים הגדלים על ענפי אילנות, חומר זה מתקשה כעץ לאחר הפרשתו וממיסים אותו באלכוהול שלאחר אידויו נשאר השלאק לבדו. השלאק מנוצל בתעשיית המזון לציופי ממתקים, פירות ותרופות. כשרות השלאק נידונה בדברי רבותינו עיין שו"ת אג"מ יו"ד ח"ב סי' כד שצידד להקל, ובמנח"י ח"י סי' סה, הקל רק בדיעבד, ובקובץ תשובות למרן הגריש"א ח"א סי' עג אות ו, אסר זאת.

ביותר יש לחשוש בפסח, (ועיין בשו"ת מנח"י ח"י סי' סו מש"כ בזה). כיום יש ועדות כשרות המקפידות כל השנה להשתמש בדונג המיוצר תחת פקוח כשרותי, ואין בו כל חששות הנ"ל, מאחר והוברר שגם חלק מהלימונים והתפוזים עוברים תהליך הברקה כנ"ל, יש להמנע מלהניח תפוז ולימון בקליפתו בתה או בתבשיל ובפרט בפסח, גם אם הם נקיים מכנימות, משום הציפוי הנ"ל.

תנור: לכתחילה אין להכשיר תנור שמשתמשים בו כל השנה בחמץ לצורך פסח. ובמקום צורך גדול ישאל לחכם כיצד להכשיר.

תנור "פירוליטי" – ניקוי עצמי. תנור זה מנקה את עצמו ע"י הפעלת התנור בתכנית שמגיעה לחום של 500 מעלות ומתנקה משאריות השומן והלכלוך, אין לסמוך על כך להכשירו לפסח. מאחר ויש חלקים בתנור שבולעים בשעת האפיה ואין מתחממים כ"כ בשעת הפעלת תכנית הניקוי ובאותם מקומות אין מגיעים אפי' לשיעור של ליבון קל. ובפרט שבתנורים הנ"ל מצופה בחלקו הפנימי בחומר שמונע קלקול המתכת בחום הרב, וחומר זה נראה דלא מהני לו הליבון.

תרופות: לשימוש חיצוני, כגון זריקות, טיפות עיניים ואזניים, לא שייך בזה אחשביה ומותר להשתמש בהם בפסח. וכן משחות רפואיות מותרות בשימוש דאפילו אם יש שם חמץ הוא נפסל מאכילה ע"י החומרים הכימיים שמעורבים בו (חוט שני פסח עמ' צה). כמוסות ריקות, אין בהן חשש לפסח.

תרופות הומיאופתיות: תרופות אלו עשויות מחומר יסוד שבדרך כלל עשוי מן הצומח ומדולל באלכוהול העלול להיות מייך והוא בחשש סתם יינם, ואפילו אם אינו מופק מייך יש חשש בבליעת כלים שהאלכוהול מאוחסן בהם, ובהיותו דבר חריף חיישינן לפליטת כלים אף שאינם בני יומן, ולכן כל השנה הוא בחשש איסור. ובפרט בפסח אין ליטול תרופות אלו, שכן פעמים האלכוהול מופק מעמילן שיש בו חשש חמץ.

כרוז אזהרה ממרנא רבי עקיבא איגר זצ"ל, שלא להכשיר יי"ש לפסח

נדפס לראשונה בראש הגדה של פסח שנדפסה בוורשה בשנת תקצ"ו. ונצטרפו לאיסור רבני וורשה ובראשם רבה של וורשה רבי שלמה זלמן ליפשיץ בעל ה"חמדת שלמה".

הרי מרום ישראל ואדיריהן, שרי תורה נטורי קרתא ורבניה חכמיה ונבניה ראשיה ונכבדיה וכל בית ישראל כלו, שלומכון ישנא לחדא.

חגוני אתם רעי, שמעו שמעו מִלְתֵי וְאֶתְנֹתֵי אשר באזניכם, היום אדברה, את אשר חזיתי אספרה, הנה אנכי זקנתי ושבתי, וכחותי הגופניים אשר כל הימים אשר אני חי מעטים ורעים הנה עתה יום יום יצערו ויחסרו, ע"כ יהיו דברי מעטים. והגני משמיע דברי אתכם, אשר כנטל החול וכמשא כבד יכבדו על לבבי, עצורים זה זמן מה כאש בעצמותי, ולא אוכל לכלל אותם עוד.

הנה זה שנים לא כבירים חדשות נעשו בארץ לא שערום אבותינו, כי הוציאו אמנים (בראנדוווינבערננער) [יין שרף] להוציא (שפיריטוס) [ספיריט, אלכוהול] למסוך ממנו משקה יין שרף על חג הפסח מתפוחי אדמה הנקראים (ערדעפפל) והועד עליהם מבתי דינים אשר במקומות מושבותם שנעשו בהכשר בדקדוק החיובי ליומא דפסחא. יש אשר סמכו ונשענו על הדברים שהוגד להם מפי מגידי אמת, ויש מן המדקדקים אשר לחומר איסור חמץ, לא ה' נכון לכם בטוח על עדות אחרים, כי אם עין בעין ראו מעשי ידי האמן מהחל מעשהו עד אם כלה לעשות. אפס בכל זאת אחר עבור שנה או שנתיים נודע ונגלה תרמית וערמת האמנים החטאים האלו בנפשותם, והם בעצמם נתנו תודה כי בשאט נפש וערמת לבם, הסתירו עצה להמשך אליהם דבר המחמץ בלתי יודע גם להעומדים עליהם מהחל ועד כלה, והוא כי הטילו החמץ תוך בארות ואגמים אשר מתוכם שאבו המים אל השפיריטוס, ומאז נודע הדבר כי קשה מאד וכמעט אין ביכולת ידי אמן גם היותר מהיר במלאכתו להוציא (שפיריטוס) מתפוחי' אלה אשר יהי' ראוי למסוך יין שרף בלתי אם נתחמץ.

ואם כי המצא ימצא עוד אחד או שניים במדינה, המתברכים בלבכם לאמור, להם לברם נתנה הידיעה הזאת ורו זה לא אנם להו לעשותו בלי תערובת חמץ, גם אם לא יפג לבינו מהאמין להם, הנה עכ"פ הם מיעוטא דמיעוטא דלא שכיחי. ונוסף עכ"ז אי גם יהיבנא להו כי כן הוא שנעשה משקה זה באמת בלי שום תערובת חמץ, עוד רחוק בעיני ורוחי זרה למשתי אותו ביומי דפסחא מטעם הכמוס עמדי וצפון בקרבי, העת לא עת לגלותו כיום, ולבי יהמה כחלילים, בזכרי זאת יאחזוני צירים וחבלים, על עם ה' כי יפלו במהמורות ינקשו וילכדו בחבלי עון וכמכשולים גדולים.

על כן קמתי והתעוררתי, ואת חצני נערת לבלתי התמהמה עוד לעשות לה' להודיע צערי ויגוני לרבים, ולאסור באיסור גמור לשותות ביומי דפסחא יין שרוף העשוי משפיריטוס היוצא מתפוחי אדמה. ועון העובר כעון המסייע יהי' כבד מאד, כשותה וכמשקה לישראל חמץ דגן גמור, אף אם

יהיה כתב הכשר שעשו בלי תערובת חמץ כלל. ואני גוזר גזירה חמורה על כל הסרים למשמעתי להזהר ממנו ומתערובותו.

ואליכם אישים החרדים אל דבר ה' קולי אקרא, כל מי שלמד זמן מה בשיבתי מנעורי ועד היום הזה, אף להגדיים שנעשו תיישים והמה גדולים ומובים ממני, אני מבקש ופוקד בפקודה חזקה להחזיק במעוז הדבר הזה ולפרסם איסור במקומות ממשלתם לבל יהיה עוד לאבן נגף ולצור מכשול לבית ישראל. ולחכמי הדור כולם הקרובים והרחוקים, ישירים וצדיקים אשר הוקמו והורמו לרעות את עם ה' על נהרי נחלי התורה והיראה, אליכם אחי ורבותי אישים דברתי ומפיל אנכי שאלתי ובקשתי לשום לב על הדבר הזה ולהסכים דעתכם הגדולה לדעתי הנמוכה והשפלה להרים המכשלה ולהסיר התקלה, ולאסור איסור על נפש השותה משקה זו ביומי דפסחא, ולפשט איסורו בכל גלילותם, ולכל בני ישראל יהיה אור במושבותם, כאשר לא יטמאו נפשם רוחם ונשמתם.

דברי הכותב וחותרם לכבוד השם, ולכבוד תורתו הקדושה אשר נתנה לנו ע"י אביר הרועים למורשה.

פה פאזען בירח כסליו בעשרים יום בו שנת תקצ"ו לפ"ק

הק' עקיבא במ"ו הרב רבי משה גינז זצלה"ה מא"ש

לאחר פטירתו של הגרעק"א, ביקש תלמידו רבי אליהו גוטמכר למצוא היתר לייצר י"ש בהשגחה קפדנית, וביקש לדון שלפי המצב אין בזה אזהרתו של רבו הגרעק"א. ופנה בענין זה בשו"ת ארוך אל בנו וממלא מקומו של הגרעק"א רבי שלמה איגר, אך הוא לא הסכים להתיר עמו, ונצטרפו אליו שני דייני פוזנא. לבקשת ר"א גוטמכר אף שלח ר"ש איגר לבירור אופני הייצור אצל מומחה בברלין, שהשיב שאין כל אפשרות לייצר י"ש ללא חמץ.

ראה כל זה בשו"ת רבי אליהו גוטמכר יו"ד סי' סה ושו"ת רבי שלמה איגר או"ח סי' יח-יט.

דרשות חת"ם (פסח תקצ"ג דף רעג ע"ב)

אמרתי טעם שלא נזכר שמחה בפסח כי לכאו' א"צ כלל לעורר האדם הישראלי לשמוח ביום המקודש לאות בין ה' ובנינו, יום עסק מצה ושימור מצה היש שמחה גדולה מזה. אך קיימא לן במס' מוע"ק אין שמחה אלא באכילה ושתיה, דמשו"ה אכלו ביוהכ"פ בחינוך ביהמ"ק, ע"כ הוצרך לצוות שמלבד עשיית המצוה שהיא עונג נפשי ורוחני, עוד ושמחת בחגך היינו באכילה ושתיה שמחת הגוף. אנשים בראויה להם ונשים הראויה להם. וא"כ תינח בשארי יו"ט, אמנם בפסח שמצוות החג היא אכילת מצה ומרור, א"כ אין צריך לעורר על השמחה כי המצוה היא השמחה שאין למעלה הימנה, והמצוה היא באכילה גופנית וגם רוחנית שניהם יחד, וא"צ לצוות על השמחה.

לקט מנהגים הערות ואזהרות מתוך המשנה ברורה הלכות פסח

שלושים יום קודם הפסח להזהר מחמץ

כתבו האחרונים כל שלשים יום [קודם הפסח] צריך לעיין בכל דבר העושה שלא ישאר בו חמץ באופן שלא יוכל להסירו בנקל:

חובה לבדוק מיד בזמן בדיקת חמץ
[אם התחיל ללמוד מבעוד יום והגיע זמן בדיקת חמץ] שצריך להפסיק. אף להתחיל בהיתר. וטעמם דעיקר מצוה לכתחלה קבעו חכמים בתחלת הלילה וע"כ צריך להפסיק כדי שיתקיים המצוה כתקונה:
משנ"ב ס"י תלא ס"ק יא
שו"ע הרב: וכיון שקבעו זמן אם כן מי שאינו בודק בתחלת זה הזמן אינו נקרא עצל אלא נקרא עבריין שעבר על גזירת חכמים.
שו"ע הרב או"ח ס"י תלא קו"א ס"ק א

כיבוד הבית לפני הבדיקה; בדיקה בחורים ובסדקים עם נוצה

והמנהג לכבד כל הבית והחדרים ביום י"ג כדי שיוכל לעשות הבדיקה כדין בתחלת ליל י"ד וכמ"ש בסימן תל"א ס"א ובשעת בדיקה המנהג ליטול נוצות ולכבד היטב במקום בחורים והסדקים לגרור משם החמץ עם הנוצה:

לבדוק את הכיסים בשעת הבדיקה וגם בשעת הביעור

...והעולם נוהגין רק לנער הכיסים בשעת הביעור ונכון לבדוק אותם בשעת הבדיקה ומ"מ צריך לחזור ולנערם בשעת הביעור שמא חזר והכניס בהם מחמץ שאכל אחר הבדיקה [אחרונים]:

להצניע את שאר החמץ לאחר הבדיקה

והעולם אין מצניעים אלא החמץ שמוצאין בשעת בדיקה אבל שאר החמץ אין נזהרין בהן ומוליכין אנה ואנה ולא שפיר עבדי. ועיין בחיי אדם שכתב דבאופן זה לא יועיל לו בדיקתו, ורוצה לומר, דעל ידי זה שוב אין שם בדיקה כלל, אחרי שלא השגיח שיהיה החמץ מונח משומר במקום אחד:

* ועי' רמ"א ס"י תסה ס"א: "כשנותנים להם [לתרנגולים בפסח] שעורים או חטים לאכול, יזהר שלא להשליכם במקום לח שיבוא לידי חימוץ". וכתב שם המשנ"ב ס"ק ה: "היינו מתחלת שש ומעלה. ויש מי שכתב דאף קודם פסח יש לזהר בזה... שמא יחמץ וישאר לשם תוך הפסח". ובשעה"צ שם אות ג, הביא דכל ל' יום מקרי סמוך לפסח.

לגרור הכתלים

שו"ע: נהגו לגרר הכתלים והכסאות שנגע בהם חמץ, ויש להם על מה שיסמוכו. משנ"ב: ר"ל דאין ללעוג על המנהג לומר שהוא מנהג שטות וחומרא יתירא אלא יש לזה סמך מן הירושלמי דאיתא שם הטח ביתו בצק חייב לבער. שעה"צ: ומכל מקום ראיה גמורה ליכא, דהתם כשטח על הכותל כעין שטחין בטיט דיכול להתקבץ כזית במקום אחד, אבל לא בנגיעה מועטת [ב"ח]. והענין, דישראל קדושים הם ונהגו להחמיר אפילו במשהו*: שו"ע ס"י תמכ סעי' ו, משנ"ב ס"ק כח שעה"צ אות נב

מצה שמורה

...אכן ליקח חטים מבעל הריחיים שלוקח מדות כל השנה בשכר טחינתו אסור אפי' בדיעבד דהא רגילים הטוחנים לכבס אותם במים תחלה ויש להזהיר לההמון (ט"ז). וכו', כתבו האחרונים דאף דמדינא א"צ שימור לשם מצה רק למצות של לילות הראשונות אבל לשארי ימים די כשאין בהם חשש חמץ ישראל קדושים הם ונהגו לעשות שימור לשם מצה בכל המצות משעת טחינה ולפחות משעת לישה ועיין לקמן סימן ת"ס במה שכתבנו בזה: משנ"ב ס"י תנג ס"ק כה

החלפת קמח ומצות

כתבו הפוסקים דיש ליזהר כשאופין הרבה בתנור אחד והרבה פעמים מתחלפין המצות נכון שיאמרו כל מי שיגיע מצתו לידו יהיה לו במתנה דאל"ה יש בזה חשש מצה גזולה וכתבו עוד דטוב לומר כן גם בשעת טחינה דלפעמים מתחלף הקמח. ויש עוד פרט אחד מה שמצוי להכשל בו כגון אם קנה מצה ומשכן לרשותו אם המוכר גלה דעתו בעת מכירתו שדחוק למעות ואינו יכול למכור בהקפה וע"כ עייל ונפיק אחריו אזווי ומדחהו בלך ושוב ואינו נותן לו מדינא לא קנה כמבואר בח"מ ס"י ק"ץ ס"ז וממילא אינו יוצא בהם אח"כ ידי חובת מצה מן התורה: משנ"ב ס"י תנד ס"ק טו

שלא להשהות את המצות כפי התנור

ודע דיש שנכשלים בזה כגון האופין שיש מהן שבשעה שהמצות בידם על המקל להורידן לתנור ומקרבין אותה לפי התנור הם שוהים ומתישבין באיזה מקום להניחה בתנור או גרוע יותר מזה שפונים ראשם ומשיחים עם העורכים ובין כך המצה מתחמם מאד כנגד פי התנור והוא איסור גמור לפי המבואר כאן וכן עוד יש ליזהר להחליף

* וכתב בחוט שני פסח עמ' סו, דחזינן מהא דמנהג ישראל הוא רק כשיש לו סמך ומקור למנהג זה, אבל מה שסתם נהגו להחמיר אינו בכלל מנהג ישראל.

המקלות שמשמים עליהם המצות כפעם בפעם דאנו רואין בחוש שמתחממין הרבה מחמת שהיו בתנור ומחמת זה נתחמם המצה עוד טרם שמקריבה לפי התנור ובעו"ה הרבה נכשלין בזה: משנ"ב ס"י תנט ס"ק י

"עסק" בבצק של"א יחמיין

ועסק מיקרי שלש אותה או מגלגלה בעץ וכהאי גוונא אבל לא כמו שיש נוהגין לדחוק ולבעוט העיסה בעץ במקום אחד דלא מהני זה למנוע מחימוץ בכל העיסה במקום שהעץ אינו דוחק [אחרונים]: משנ"ב ס"י תנט ס"ק יב

לא להניח את המצות רגע אחד ללא עסק

ולפי זה צריך לזוהר מאד לאחר שערכו ורידדו המצה ומניחים אותה לפני המנקה שינקר אותה מיד וגם אחר הניקור יראו לרדותה תיכף לתנור כיון דלאחר שנתעסקו בה מחממת מיד שמסלקין את הידים ממנו והעולם אין נזהרין בזה כ"כ ואפשר דמיד דקאמר המחבר לאו דוקא אלא ר"ל שיעור מועט ומ"מ לכתחלה בודאי יש לזוהר מלהניחה כך אפילו רגע אחד אם אפשר וכנ"ל בראש הסעיף ועיין מ"ש בביאור הלכה: משנ"ב ס"י תנט ס"ק יח

עשיית עניני הפסח ע"י נכוי"ם או קמן

כתב בספר תניא כל עניני הפסח לא יעשה ע"י עכו"ם וכן ראוי שלא יעשה על ידי קטנים [פמ"ג]: משנ"ב ס"י תסז ס"ק פח

של"א לומר בשר זה לפסח

שו"ע: אסור לומר על שום בהמה, בין חיה בין שחוטה; בשר זה לפסח, לפי שנראה שהקדישו מחיים לקרבן פסח ונמצא אוכל קדשים בחוץ; אלא יאמר: בשר זה ליום טוב. משנ"ב: ויש פוסקים שמחמירין גם על עופות ודגים דאפשר שהקדישן לדמי מדאמר לפסח. והנה אף שהרבה מקילין בזה וס"ל כדעת המחבר מ"מ לכתחלה טוב לזוהר שלא לומר לפסח... וה"ה שאסור לאדם לומר הילך מעות הללו וקנה לי בהם בשר לפסח. שו"ע או"ח ס"י תסט סע"א משנ"ב ס"ק ב-ג

"והגדת לבנך"

שו"ע: מצוה לחלק לתינוקות קליות ואגוזים, כדי שיראו שינוי וישאלו. משנ"ב: וצריך לעוררם שלא יישנו עד אחר עבדים היינו וכו' שידעו ענין יציאת מצרים דעיקר המצוה הוא התשובה על שאלת בנו וכמו שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה וגו' (ולא כמו שעושין איזה המון שאחר אמירת מה נשתנה מניחים לילדים

לילך ולישן ואינם יודעים שום תשובה על שאלתם): שוייע אוי"ח ס"י תעב סע"י מז ומשנ"ב ס"ק נ

לא להשליך את הזרוע של הקערה

... כתב בח"א רע עלי המעשה שזורקין הזרוע והוא ביזוי מצוה. ומצוה להניח ביו"ט שני בבקר לתוך הצלי שצולין ליו"ט ואוכלין אותו: משנ"ב ס"י תעג ס"ק לב

אופן אכילת החריין למרור

...ויש ליזהר שלא לאכול אותו כשהוא שלם שכמעט הוא סכנה ואין בו מצוה שמחמת חריפותו הוא מזיק גדול ולכן צריך לפררו על ריב אייזי"ן (פומפיה) ולהעמידו כך מגולה ואז מפיג חריפותו, והגר"א הנהיג שלא לפרר אותו קודם ביאתו מביהכ"נ כדי שלא יפיג הטעם דאז אינו יוצא בו אלא יפרר אותו אחר ביאתו ויכסנו עד התחלת הסדר וכו': משנ"ב ס"י תעג ס"ק לו

זהירות מתולעים בחם

...אכן כתבו שבמין חזרת (היינו שאלאטי"ן) מצוי מאוד בימי פסח תולעים קטנים שאינם נכרים לחלושי עין ע"כ מי שאין לו אנשים מיוחדים בעלי יראה שיבדקנו כראוי טוב יותר ליקח תמכא (שקורין חריי"ן) אף שהוא שלישי לפי הסדר שהם שנויים כי חלילה להכשל בלאו משום קיום עשה דרבנן ובפרט שאפשר לקיים שניהם ע"י תמכא: משנ"ב ס"י תעג ס"ק מב

איסור אכילת צלי בליל פסח

שלא לאכול [-צלי בליל פסח] וכו'. ובאלו ארצות אין נוהגין לאכול צלי בשני הלילות ואפילו צלי קדר [פי' שנצלה בקדירה בלא מים ושום משקה אלא מתבשל במוהל היוצא ממנו] אף על פי שאינו דומה לצליית הפסח שהפסח שנצלה בקדירה פסול אפ"ה יש לאוסרו מפני מראית העין שלא יטעו להתיר גם צלי אש ואפילו אם בישלו מתחלה במים ואח"כ עשאו צלי קדר יש לאסור מטעם זה: משנ"ב ס"י תעו ס"ק א

אכילת ביצים בסעודה

...ומ"מ צריך לידע שלכל הטעמים הביצים שאוכלין בתוך הסעודה הוא רק זכר בעלמא ודלא כההמון שחושבים זה למצוה ומחמת זה ממלאים כרסם עד שאוכלין אפיקומן על אכילה גסה ולכן צריך אדם לידע בנפשו. [ח"א]: משנ"ב ס"י תעו ס"ק יג

חיבוב מצוה

כתב של"ה ראיתי מבני עליה שהיו מנשקין המצות והמרור וכן הסוכה בכניסתו וביציאתו וכן ארבעה מינים שבלולב והכל לחיבוב המצוה ואשרי מי שעובד ה' בשמחה: משנה ברורה סימן תעז ס"ק ה

הכרות השמש שלא להזכיר גשם בתפילה

שו"ע: ...ומתפללין תפלת מוסף ואין מזכירין גשם מכאן ואילך (וע"ל סימן קי"ד), וכן פוסקים משם ואילך מלשאל בברכת השנים.

משנ"ב: והנה אף שהסכימו הפוסקים שאין נכון שיכריז השמש ד"ז בצבור ששוב לא יזכירו גשם ומטר שנראה כאלו ממאנים על הגשמים וע"ד שאמרו אין מתפללין על רוב גשמים מ"מ נ"ל שנכון מאוד שהשמש יזכיר בחשאי לרוב העולם קודם תפלת מעריב של לילה ראשונה של חוה"מ שיאמרו ותן ברכה וכו' כי האנשים פשוטין רובן נכשלין בלילה ראשונה וכן למחר בתפלת שחרית עד שישמעו מן הש"ץ שפסק ויש בזה חשש כמה מאות ברכות לבטלה.

שעה"צ: או יכתוב מקודם יום טוב על הנייר, שמליל א' חול המועד ואילך יאמרו ותן ברכה וידביקנו בכותל, והגם שידעתי שימצאו מפקפקין גם על זה, אפילו הכי נראה לי שזה עדיף משיבאו כמה עשריות אנשים, [ולפעמים כמה מאות] לידי ברכות לבטלה: שו"ע או"ח סי' תפח סעי' ג משנ"ב ס"ק יב, שעה"צ אות יב

מורה הפסח

כתב החק יעקב (סי' תסט ס"ק ג):

כתב הרוקח סי' רפ"ג, לא יאמר כמה טורח פסח, בירושלמי (פסחים פ"י ה"ד) רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם - מה טורח זה, עד כאן לשונו. וכן הפוסקים לא הזכירו אזהרה זו, גם לא ראיתי נוהגין ליזהר בזה. ונראה לי דמפרשים הירושלמי, דוקא על קרבן פסח אסור לומר מה העבודה הזאת לכם, דנראה שמצוה דאורייתא עליו לטורח, מה שאין כן בזמן הזה, דלא קאמר רק על גודל הזהירות וחומרות יתירות כמה טורח, אין קפידא. נראה לי.

הערות נחוצות לקראת הפסח השתא שחל ער"פ בשבת

- * לאחר שניקה את הבית ובדק את החמץ, יש להקפיד שלא להשתמש בשעת אכילת חמץ, בכסאות ובשולחן שיש בהם חריצים, אא"כ פורס עליהם מפה, ולא יאכל ע"ג שטיח וכד' שמא יחדרו לתוכם פירורים ולא יוכל לנקותם בשבת.
- * יש להכין נרות גדולים מער"ש ולהדביקם בפמוטים עבור ליל הסדר וכן לאלו הנוהגים להדליק בפתילה ושמן להכין הפתילות ולהבהבם מער"ש וכן לכוון ולערוך מער"ש את "השעון שבת" לשעה מאוחרת (עבור ליל הסדר).
- * טבעות נשים ובפרט המשובצות יש לנקותם היטב וכל החריצים שבהם, לאחר שניקן את הטבעות לצורך החג, אין לענדם עד אחר זמן ביעור חמץ בשבת קודש. העונדות את הטבעות כסדר בזמן עבודת המטבח - ראוי שיגעילו אותם לקראת הפסח, ולכה"פ לא לענדם בזמן שהידים עוסקות בחמין.
- * בשבת ער"פ נוהגים להשתמש במיחם למים חמים של פסח, ויש להזהר שלא לערות מהמיחם לכלי ראשון של חמץ אלא דרך כלי שני, ורצוי להשתמש בכוסות חד פעמיים.

נהגו גדולי עולם ובהם הצדיק ר' זונדל מסלנט ומרן החווי"א זצ"ל,
שהיו כותבים על פתק כל מה שיש לעשות לקראת החג כדי שלא ישכחו דבר
[ראה תולדות רי"ז מסלנט עמי מא. ובאגרות חווי"א ח"א קפח]

קובץ אגרות חזון-איש חלק אי אגרת קפח*

סעודת ליל שבת בשר דגים בכלי חמין נקי, ולא לערב בהם שום חמץ ולא שום קטניות ולא אורז רק ירק או תפוחי אדמה, או רוטב נקי.

בבקר מאכלים קרים: חלב גבינה ביצים פירות מיין, לא אורז, לברך ברהמ"ז ולהפסיק חצי שעה, ולאכול כזית פת עם מיין וכיו"ב ולגמור בשעה 8.30. אחר מנחה לאכול בשר ודגים ותבשיל פסח, הקדירה וכל כלי סעודה של פסח.

לנער שחרית את המפה מפירורי חמין ולהוציא הכלים למקום הנמכר.

לדקדק שלא ישאר חמין, ולבטל בשביל זה לחם משנה רק לצרף מצה בשביל לח"מ.

אחר מנחה: בשר, דגים תבשילי פסח. הקדירה וכל כלי הסעודה יהיו של פסח.

*רשימה עבור בני הבית בנוגע להכנת המאכלים בע"פ שחל בשבת בשנת תשי"י.

שעורי המצוות

- * כזית מצה: לאכילת מצה שהוא מה"ת (הכזית הראשון) - לחומרא כ- 30 גרם.
- * לשאר הכזיתים: שהם מדרבנן אפשר להקל כ- 15 גרם, למי שקשה לו בשיעור הנ"ל.
- * כזית מרור דרבנן: 28 גרם, ולמי שקשה לו אפשר להקל כ- 20 גרם.
- * אכילת כזית בכדי אכילת פרס: לכתחילה עד 2 דקות ולכל היותר עד 4 דקות.
- * רביעית: לדעת מרן החזו"א זצ"ל - 150 גרם. לדעת הגר"ח נאה זצ"ל - 86 גרם.

זמנים לפסח תשפ"א למודיעין עילית

(שעון קיץ)

עשי"ק י"ג בניסן

סוף זמן שריפת חמץ (מלבד הנשאר לשבת): 11.29

זמן מנחה קטנה (לעשיית מלאכה): 4.21

הדלקת נרות: 6.28

שבת קודש ערב פסח - י"ד בניסן

הנץ החמה הנראה: 6.45

סוף זמן אכילת חמץ: 9.50

סוף זמן פינוי החמץ וביטולו (ואמירת 'כל חמירא'): 11.02

תחילת זמן מנחה גדולה: 1:17

תחילת שעה עשירית: 3.50

זמנים ליו"ט א' דפסח

זמן הדלקת נרות יו"ט מוצש"ק לא לפני: 7.33 לשיטת ר"ת: 8.12

יו"ט א' דפסח חצות הלילה (סוף זמן אכילת אפיקומן): 12.45

סוזק"ש מג"א: 8.54 גר"א: 9.39